

Ayrımcılıktan Yoksulluğa: TÜRKİYE'DE LGBTİ+'LAR

17 Mayıs Derneği

E-posta: info@17mayis.org

Web: www.17mayis.org

AYRIMCILIKTAN YOKSULLUĞA: TÜRKİYE'DE LGBTİ+'LAR

Yayımlayan: 17 Mayıs Derneği

Hazırlayan: Dicle Çakmak

Birinci Baskı: Eylül 2022, Ankara

Tasarım

Ceket Medya

Bu yayından kaynak göstermek şartıyla faydalanılabilir. Ancak yayın, 17 Mayıs Derneği'nin izni olmadan, tamamen ya da kısmen, fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

Copyright © 2022 17 Mayıs Derneği, Ankara

Bu yayın, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. İçeriğinden yalnızca 17 Mayıs Derneği sorumludur ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	5
Yönetici Özeti	6
Giriş	9
1. Yoksulluk nedir ve insan hakları açısından ne ifade eder?	12
2. Türkiye’de yoksulluk	15
3. LGBTİ+’lar ne yaşıyor: Türkiye’de yaşayan LGBTİ+’lara yönelik hak ihlallerinin yoksulluk çerçevesinde değerlendirilmesi	19
3.1 Örgütlenme özgürlüğü	20
3.2 Barışçıl toplanma özgürlüğü	22
3.3 Katılım hakkı	23
3.4 Adalete erişim	24
3.5 Ayrımcılık yasağı	25
3.6 Yeterli yaşam standardı hakkı (Yeterli gıda hakkı ve barınma hakkı)	27
3.7 Eğitim hakkı	37
3.8 Çalışma hakkı	42
3.9 Sağlık hakkı	50
3.10 Sosyal koruma	60
4. Sivil toplum örgütlerinin yoksulluğa yanıtı	65
5. Sonuç	69

Sunuş

17 Mayıs Derneği artan baskılara karşı LGBTİ+ topluluklarını ve LGBTİ+ aktivizmini güçlendirmek için kuruldu. Alanda bugüne kadar çalışılmamış konuları gündeme taşımaya ve söz üretmeye gayret gösteriyoruz. Kurulalı henüz üç sene olmasına rağmen, bugüne kadar ürettiğimiz çalışmalar sonucu alanda oluşan değişimleri görmek bizleri gerçekten mutlu ediyor.

Ayrımcı, damgalayıcı ve nefret saçan bir üslupla LGBTİ+'ların hedef gösterildiği şu zor günlerde anlıyoruz ki: Bugüne kadar LGBTİ+ hareketin verdiği mücadelenin önemini anlamak, LGBTİ+ hareketin geldiği noktayı daha ileriye taşımak hak temelli çalışan tüm sivil toplum örgütlerinin görevi. Bunun için dayanışma en büyük gücümüz. Dayanışmanın ve varoluşumuzun bastırılmaz ve yok edilemez olduğunu, gösterdiğimiz mücadele ile anlatmaya devam edeceğiz.

LGBTİ+ içinde yer alan tüm kimliklere karşı kapsayıcı olmayı hedefleyen 17 Mayıs Derneği, LGBTİ+ toplumunda herkesi kesen yoksulluk meselesine de bütüncül bir bakış açısıyla odaklanıyor. Yoksulluğa ekonomik boyutunun yanı sıra temel insan haklarına erişim çerçevesinden bakan bu rapor, mevcut durumun ortaya konulması ve bundan sonraki süreçte daha detaylı çalışmalar yapılması için bir başlangıç noktası.

Raporun oluşmasına katkı sunan tüm sivil toplum örgütlerine ve LGBTİ+'lara, kaynak desteği sağlayan Etkiniz AB Programı'na ve 17 Mayıs Yoksulluk Çalışma Grubu Ekibine: Umut Güner, Murat Köylü, Seçin Tuncel, Metin Uzun, Rıza Yılmaz'a teşekkür ederiz. Derneğimiz bünyesindeki 40+ Yaşlılık Çalışmalarının 'Yoksun Kalmamak, Yoksullaşamamak ve Yalnızlaşmamak için...' mottosu ile sizi raporla başa bırakıyoruz.

17 Mayıs Derneği

Yönetici Özeti

Yoksulluk, 1980'lerden beri yürütülen neoliberal politikalar, ülke ekonomisinin değişen yapısı ve küreselleşme nedeniyle Türkiye'de daima önemli bir gündem maddesiydi. Son 20 yılda hız kazanan kamu kaynaklarının özelleştirilmesi ve ekonomik kaynakların sürdürülebilir alanlar yerine sınırlı bir kesimin kazanç sağladığı sektörlere kaydırılması, bir yandan istihdam üretmeyen bir ekonomi ile sonuçlanırken diğer yandan da beklenmeyen ekonomik kriz ve şok dalgalarına karşı toplumu korumasız bıraktı. Bunun en somut örneğini 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19) salgınıyla birlikte gördük. Türk Lirasının 2018 Ağustos'ta başlayan aşırı değer kaybından kaynaklanan ekonomik kriz, işsizlik, gelir kaybı ve fiyat artışları, ülke içindeki gelir dağılımı adaletsizliğinin artması ve insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamamasıyla sonuçlanarak ülkede şimdiye kadar görmediğimiz bir yoksullukla karşı karşıya bırakıyor bizi.

Yoksulluk, uzun yıllar boyunca, belirli bir gelir düzeyinin altında olmak, asgari yaşam standartlarına erişememek veya temel ihtiyaçları karşılayamamak gibi durumlarla açıklanmaya çalışıldı. Ne var ki, özellikle son otuz yılda bu geleneksel tanımın yoksulluğu açıklamakta yetersiz kaldığı anlaşıldı ve yoksulluğun yalnızca gelir eksikliği ile ilgili bir konu olmadığı kabul edildi. Yoksulluğun sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerle sınırlı olmaması ve gelişmiş ülkelerde de görülen küresel bir sorun haline gelmesi, meselenin servete ve gelire erişememekten ibaret olmadığını ortaya çıkardı. Buna göre, yoksulluğu tanımlarken asgari geçim standartları yerine onurlu bir yaşam için gerekli temel koşulların dikkate alınması gerekir. Ayrımcılığın ve dışlanmanın olmadığı elverişli bir insan hakları ortamı bu koşulların başında gelir.

BM Yoksulluk ve İnsan Hakları Bağımsız Uzmanı Magdalena Sepúlveda Carmona, 2010 yılında yayımladığı raporda insan hakları ve yoksulluğun birbiriyle en az üç şekilde bağlantılı olduğunu belirtmiştir: a) yoksulluk, insan hakları ihlallerinin hem nedeni hem de sonucu olabilir; b) insan haklarının gerçekleştirilmesine ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik çabalar karşılıklı olarak birbirini güçlendirir; c) insan hakları normları ve ilkeleri, yoksulluğun azaltılması ve/veya ortadan kaldırılması için çerçeve sunar. Benzer şekilde, Amartya Sen de siyasi ve medeni hakların özgürlükçü rolüne vurgu yapar ve bu rolün ekonomik bunalmaların önlenmesinde büyük önem taşıdığını belirtir. Bu hakların tanındığı ve kullanıldığı demokratik bir sistemin gelişmesi ve güçlenmesi, kalkınma sürecinin, kaynakların eşit paylaşımının ve yoksulluğun giderilmesinin temel bir bileşenidir. Ayrıca, Sen'e göre, "Siyasal ya da kişisel hak ve özgürlükleri olmayan insanlar,

yeterli ekonomik güvenliğe sahip oldukları (ve elverişli iktisadi koşullardan yararlandıkları) zaman bile yaşamlarını yönlendiren önemli özgürlüklerden ve kamusal meselelerde hayati kararların alınmasına katılma fırsatından yoksun kalırlar.”

Yoksulluğa insan haklarını temel alan bir açıdan yaklaşmak, dünyada ve Türkiye’de sistematik olarak ayrımcılığa uğrayan LGBTİ+’ların yaşam koşullarını araştırmayı zorunlu kılıyor. Dünyada son yıllarda - sınırlı da olsa - LGBTİ+’ların yoksulluğu ile ilgili araştırmalardan elde edilen veriler, LGBTİ+’ların eğitim, sağlık, istihdam, barınma ve finansal hizmetlere erişimlerinin daha düşük olduğunu göstermekte. Bu, toplumsal hayatta maruz bırakıldıkları ayrımcılık ve sosyal dışlanmanın, onları yoksulluk riskine açık hale getirdiği anlamına geliyor.

Elinizdeki raporun hazırlanma fikri, ülkede artan ve yaygınlaşan yoksulluğun içinde LGBTİ+’ların nerede yer aldığına dair merakımıza dayanıyor. Örgütlenme özgürlüğü, barışçıl toplanma özgürlüğü, katılım hakkı, adalete erişim, ayrımcılık yasağı, yeterli yaşam standardı hakkı (yeterli gıda hakkı ve barınma hakkı), eğitim hakkı, çalışma hakkı, sağlık hakkı ile sosyal güvenlik hakkına yönelik saldırı ve engellemeleri, taşıdıkları yoksulluk riski bakımından değerlendirerek “Hak ihlalleri ve ayrımcılık LGBTİ+’ları yoksullaştırıyor mu?” sorusunu yanıtlamaya çalıştık. Bu sorunun yanıtını ararken üç temel araçtan faydalandık:

1. Yoksulluk analizinin temel bilgi kaynağını yoksulluğu bir insan hakları ihlali olarak ele alan kuruluşların ve mekanizmaların yayınları ile Türkiye’deki LGBTİ+’ların uğradığı ayrımcılık ve hak ihlallerini ortaya koyan raporlar oluşturuyor. Bu yayınlar, yoksulluğa ilişkin genel bir çerçeve çizmemize yardımcı oldu.
2. Şubat 2022’de LGBTİ+ hakları ve yoksulluk alanında çalışan örgütlerle iki çevrimiçi toplantı yaptık. Bu toplantılarda, bizim için çok yeni bir alan olan yoksullukla ilgili yapılan çalışmaları, bizzat yürütenlerden dinleme şansını yakaladık ve LGBTİ+’ların artan ihtiyaçları ile örgütlerin yoksulluğu ele alırken karşılaştığı sorunları konuştuk.
3. İnterseksler, HIV’le yaşayan LGBTİ+’lar ve translarla birlikte çalışan aktivistlerle odak grup görüşmeleri yaptık. 11 Mayıs 2022 ve 18 Mayıs 2022 tarihlerinde yapılan bu toplantılarda katılımcılar, hem kendi kişisel deneyimlerinden hem de alandaki deneyim ve gözlemlerinden hareketle intersekslerin, HIV’le yaşayan LGBTİ+’ların ve transların özellikle eğitim, sağlık ve çalışma haklarına erişirken yaşadıkları ihlal ve ayrımcılıkları, bunların barındırdığı yoksulluk riskini de göz önünde bulundurarak anlattı.

Bu süreçte farklı örgütler ve gruplarla yaptığımız görüşmeler ve incelediğimiz kaynaklar gösterdi ki, her gün uğradıkları ayrımcılık hem LGBTİ+’ları yoksulluğa yaklaştırıyor hem de yoksul olan LGBTİ+’ların bu yoksulluktan kurtulmak için gerekli araçlara erişimini engelliyor. Bunun önüne geçmek için yapılacakların ba-

şında eşitlikçi, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı yasaklayan ve LGBTİ+'ları gören bir ayrımcılıkla mücadele yasası geliyor. İnsan hakları ihlallerini yoksullukla bağlantılı bir kavram olarak ele almak LGBTİ+ örgütleri için yeni bir şey; bu konuda daha fazla çalışmaya ve öğrenmeye ihtiyaç var. Öte yandan, ihtiyaçlar o kadar hızla artıyor ve yoksulluk o kadar hızlı bir şekilde gündemimize giriyor ki bunları öğrenmek için çok da fazla vakit kaybetmemek gerektiğini, çeşitli araçlar oluşturmak, çeşitli iş birlikleri kurmak gerektiğini, bunları erteleme-
mek gerektiğini de öğrendik. Bu konuda hibe veren kuruluşlara da rol düşüyor. Hibeleri planlarken medeni ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar arasındaki dengeyi gözetmeli ve LGBTİ+ örgütlerinin bireylerin yoksulluğunu gidermeye yönelik girişimlerini desteklemeliler. LGBTİ+ hareketi içinde güçlü bir destek ve dayanışma sistemi olsa da STÖ'lerin yapabilecekleri sınırlı. Bu sınırlılık içinde yapılabilecek öncelikli işler, araştırmalarımızda ve hak savunuculuğu faaliyetlerimizde medeni ve siyasal hakların yanında ekonomik, sosyal ve kültürel haklara, yani yoksullukla ilgili konulara da yer vermek, LGBTİ+'ları yoksulluktan koruyacak stratejileri düşünmek ve kamu kurumlarına bu yönde çağrı yapmaktır.

Giriş

Yoksulluk, uzun yıllar boyunca, belirli bir gelir düzeyinin altında olmak, asgari yaşam standartlarına erişememek veya temel ihtiyaçları karşılayamamak gibi durumlarla açıklanmaya çalışıldı. Ne var ki, özellikle son otuz yılda bu geleneksel tanımın yoksulluğu açıklamakta yetersiz kaldığı anlaşıldı ve yoksulluğun yalnızca gelir eksikliği ile ilgili bir konu olmadığı kabul edildi. Yoksulluk, gelir eksikliğinin yanında eğitime, sağlık hizmetlerine, sosyal yardıma ve barınma olanaklarına erişim gibi farklı bir çok etkeni de içeren çok boyutlu bir olgu olarak karşımıza çıkıyor. Bu çok boyutlu yoksulluk algısı, yoksulluğun aynı zamanda kişilerin kendi hayatlarını şekillendirebileceği güce ve imkanlara erişemediği, seslerini duyuramadığı, insan haklarına, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne saygının olmadığı koşullarla doğrudan ilişkili olduğunu ifade eder.¹ Bu açıdan bakıldığında yoksulluk ile insan hakları, ayrımcılık ve sosyal dışlanma gibi kavramlar arasında bir sebep sonuç ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin, yoksulların güvencesiz ve sağlıksız işlerde çalışmaya zorlanmaları veya sağlık hizmetlerinden yararlanamamaları yoksulluğu hak ihlalinin bir sebebi yaparken, bütün çocukların nitelikli eğitime eşit ve ücretsiz bir şekilde erişememesi yoksulluğu bir sonuç olarak karşımıza çıkarabilir. Ayrıca, devam eden ayrımcılık ve insan hakları ihlalleri, kişilerin yoksulluktan çıkmalarını imkansız hale getirebilir.

Yoksulluğa insan haklarını temel alan bir açıdan yaklaşmak, dünyada ve Türkiye’de sistematik olarak ayrımcılığa uğrayan LGBTİ+’ların yaşam koşullarını araştırmayı zorunlu kılıyor. Dünyada son yıllarda - sınırlı da olsa - LGBTİ+’ların yoksulluğu ile ilgili araştırmalardan elde edilen veriler, LGBTİ+’ların eğitim, sağlık, istihdam, barınma ve finansal hizmetlere erişimlerinin daha düşük olduğunu göstermekte. Bu, toplumsal hayatta maruz bırakıldıkları ayrımcılık ve sosyal dışlanmanın, onları yoksulluk riskine açık hale getirdiği anlamına geliyor. Türkiye’de zaman zaman LGBTİ+’ların sosyal politikalarından nasıl etkilendiği ile ilgili çalışmalar yürütülse de ne yazık ki LGBTİ+ yoksulluğu bugüne kadar gündemimizde yeterince yer alamadı. Ancak belirli bir grup veya hak alanı üzerine yeterli bilginin olmaması, o konuda bir sorun veya hak ihlali olmadığı anlamına gelmez; aksine, veri yetersizliğine işaret eder. Dolayısıyla, yoksulluğun LGBTİ+ hak mücadelesinin temel gündemlerinden biri olarak kabul edilmesi ve LGBTİ+lara yönelik sistematik insan hakları ihlalleri ve ayrımcılık ile yoksulluk arasındaki sebep-sonuç ilişkisinin verilerle ortaya konulması gerekir.

¹ SIDA, “Dimensions of Poverty: SIDA’s conceptual framework”, 2017, <https://cdn.sida.se/publications/files/sida62028en-dimensions-of-poverty-sidas-conceptual-framework.pdf> (Erişim tarihi: 19.05.2021).

17 Mayıs Derneği olarak, Türkiye'deki mevcut ve potansiyel LGBTİ+ yoksulluğunu analiz etmeyi amaçlayan bu çalışmayı üç temel aşamayla yürüttük:

1. Literatür taraması: Çalışmanın ilk adımında, yoksulluğu bir insan hakları ihlali olarak ele alan yerel ve uluslararası kuruluşların yayınlarını inceledik. Bunun yanı sıra, Türkiye'deki LGBTİ+'ların uğradığı ayrımcılık ve hak ihlallerini ortaya koyan raporları inceledik ve buradaki bilgileri yoksulluk kapsamında yorumladık. Mevcut raporlar, yoksulluk analizinin temel bilgi kaynağını oluşturuyor. Diğer bir deyişle, yoksulluğu farklı hak alanlarıyla birlikte değerlendirirken öncelikle bu raporlarda yer alan verilerden yararlandık.
2. LGBTİ+ hakları ve yoksulluk alanında çalışan örgütlerle toplantılar²: Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa ve Mersin'den sivil toplum örgütleriyle (STÖ) iki toplantı yaptık. 21 Şubat 2022'de yaptığımız çevrimiçi toplantıda doğrudan yoksulluk ve yoksullukla ilişkili olabilecek konularda çalışan STÖ'lerle bir araya geldik. Bu toplantıda, bizim için çok yeni bir alan olan yoksullukla ilgili yapılan çalışmaları bizzat yürütenlerden dinleme şansını yakaladık. 25 Şubat 2022'deki ikinci toplantıda ise yine çevrimiçi ortamda LGBTİ+ örgütleriyle buluşarak, LGBTİ+'ların artan ihtiyaçlarını ve örgütlerin yoksulluğu ele alırken karşılaştığı sorunları konuştuk. Literatür taramasının yanında bu toplantılar, yoksulluk ve insan haklarına ilişkin bir çerçeve çizmemize ve yoksullukla birlikte mücadele etmek için ne gibi adımları atabileceğimizi düşünmemize yardımcı oldu.
3. Odak grup toplantıları: LGBTİ+ topluluğu içindeki her grubun yaşadıkları özgün olabileceği için mevcut raporlarda yoksullukla bağlantısı en az kurulan üç gruptan - interseksler, HIV'le yaşayan LGBTİ+'lar ve translar - aktivistlerle odak grup görüşmeleri yaptık.³ 11 Mayıs 2022 ve 18 Mayıs 2022 tarihlerinde yapılan bu toplantılarda katılımcılar, hem kendi kişisel deneyimlerinden hem de alandaki deneyim ve gözlemlerinden hareketle intersekslerin, HIV'le yaşayan LGBTİ+'ların ve transların özellikle eğitim, sağlık ve çalışma haklarına erişirken yaşadıkları ihlal ve ayrımcılıkları, bunların barındırdığı yoksulluk riskini de göz önünde bulundurarak anlattı. Aktivistlerin hem kendi kişisel deneyimleri hem de alana dair gözlemleri, "Hak ihlalleri ve ayrımcılık LGBTİ+'ları yoksullaştırıyor mu?" sorusunun yanıtını aramamıza yardımcı oldu. Ankara,

2 Toplantılara katılan örgütler şunlardır: İhtiyaç Haritası, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği, Çorbada Tuzun Olsun Derneği, Senex Yaşlanma Çalışmaları Derneği, Açık Alan Derneği/Derin Yoksulluk Ağı, Kadın Dayanışma Vakfı, Pozitif Alan, 40+ Lubunya, Kaos GL Derneği, 17 Mayıs Derneği, Sosyal Politika Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, Hande Kader Dayanışması, İstanbul Pride, Genç LGBTİ+ Derneği, Üniversiteli Kuir Araştırmaları ve LGBTİ+ Dayanışma Derneği, Lambdaistanbul LGBTİ+ Dayanışma Derneği, Muamma LGBTİ+ Derneği, Özgür Renkler Derneği.

3 Gizliliklerini korumak amacıyla, toplantılara katılan aktivistlerin kimliklerini belli edecek nitelendirmelere raporda yer vermedik.

İstanbul, Mersin, İzmit, Balıkesir ve Bursa'dan 4 ila 6 aktivistin katıldığı toplantılar yaklaşık 1.5 saat sürdü.

Bu noktada, çalışmanın kısıtlılıklarına da değinmek gerekir. LGBTİ+'ların kendi içinde çeşitlilik göstermesi (toplam nüfusun özelliklerinin bilinmemesi) ve gizliliğin korunmasına dair harcanan öncelikli çaba nedeniyle LGBTİ+'lara yönelik araştırma yürütmek kolay değildir. Bunun yanında, interseksler ve HIV'le yaşayan LGBTİ+'lar yeni örgütlenmeye başladığı için sayıları fazla değil ve görüşmeye açık kişileri bulmak çok zor. Dolayısıyla odak grup toplantılarına katılan kısıtlı sayıda insanın tüm LGBTİ+ topluluğunu temsil ettiğini söyleyemeyiz. Yine de bu sorunu aşmak için katılımcıları alanda çalışan aktivistlerden seçtik ve toplantıda anlattıkları sayesinde tekil örneklerin ötesine geçip LGBTİ+'ların yaşadıklarına dair detaylı bilgiler edinebildik. Hiç kuşku yok ki, LGBTİ+'lar içindeki her grubun yoksulluk riskinin ayrı ayrı değerlendirildiği daha detaylı çalışmalara ihtiyaç var.

Elinizdeki yayın, beş bölümden oluşuyor. Birinci bölümde, yoksulluğu kısaca tanımlayıp insan hakları açısından ne ifade ettiğinden bahsedeceğiz. İkinci bölüm, Türkiye'de son yıllarda artan yoksulluğu temel ekonomik göstergeler ışığında inceliyor. Üçüncü bölümde, belli başlı hakları kullanırken yaşadıklarından yararlanarak LGBTİ+'ların karşı karşıya olduğu yoksulluk riskinden bahsedeceğiz. Dördüncü bölümde sivil toplum örgütlerinin artan yoksulluk karşısında sürdürdüğü çalışmaları özetleyeceğiz. Son bölüm ise bütün bu süreçten öğrendiklerimizden hareketle hazırladığımız kısa bir değerlendirmeden oluşuyor.

Kısa sürede sınırlı olanaklarla hazırladığımız bu yayının LGBTİ+ hareketinin yoksullukla ilgili çalışmalarına bir altyapı oluşturmasını ve yeni araştırmalar ile savunuculuk faaliyetlerine vesile olmasını umuyoruz.

1. Yoksulluk nedir ve insan hakları açısından ne ifade eder?

Yoksulluğun geleneksel tanımı, elde edilen gelir miktarını merkeze alır. Bu tanıma göre yoksulluk, asgari yaşam düzeyi için gerekli olan mal ve hizmetleri satın alacak gelire sahip olmamaktır. Gelirin hayatlarımızdaki önemi yadsınamaz. Öyle ki, neyi yapıp yapamayacağımız konusunda etkilidir ve yetersiz gelir, temel ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlardan yoksunluğun başlıca nedenidir.⁴ Ancak yoksulluğun sadece az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerle sınırlı olmaması ve gelişmiş ülkelerde de görülen küresel bir sorun haline gelmesi, meselenin servete ve gelire erişememekten ibaret olmadığını ortaya çıkardı. Buna göre, yoksulluğu tanımlarken asgari geçim standartları yerine onurlu bir yaşam için gerekli temel koşulların dikkate alınması gerekir. Ayrımcılığın ve dışlanmanın olmadığı elverişli bir insan hakları ortamı bu koşulların başında gelir.

Yoksulluğa insan hakları perspektifinden yaklaşmak ve devletlerin bu konudaki yükümlülüklerini vurgulamak son yıllarda yaygınlaşmasına rağmen, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin başlangıç bölümünde yoksunluktan kurtulmanın insanların en büyük amaçlarından biri olarak tanımlanması, uluslararası belgelerinde insan hakları ile yoksulluk arasındaki güçlü bağın eskiye dayandığını göstermektedir. Ayrıca, 1993 Dünya İnsan Hakları Konferansında kabul edilen Viyana Bildirgesi ve Eylem Planında yaygın ve aşırı yoksulluğun insan haklarından tam ve etkili bir şekilde yararlanmayı önlediği, bu nedenle uluslararası toplumun yoksulluğu derhal hafifletmeyi ve nihai olarak da ortadan kaldırmayı bir öncelik olarak benimsemesi gerektiği ifade edilmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi ise 2001 yılında yoksulluğu “yeterli bir yaşam standardından ve diğer medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklardan yararlanmak için gereken kaynaklardan, yapabilirliklerden, seçeneklerden, güvenlikten ve güçten sürekli veya kronik olarak yoksunluk ile nitelendirilen bir insanlık hali” olarak tanımlamıştır.⁵

4 Sen, A (2004), Özgürlükle Kalkınma, Çev: Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

5 Poverty and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights: statement / adopted by the Committee on Economic, Social and Cultural Rights on 4 May 2001, <https://digitallibrary.un.org/record/452397?ln=en> (Erişim tarihi: 21.05.2022).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşmede yoksulluk kavramı açıkça geçmese de sözleşmede bulunan haklar ve standartlar, yoksullukla mücadele çalışmalarına yön verir. Sözleşmede yer alan çalışma hakkı (Md. 6 ve Md. 7), sosyal güvenlik hakkı (Md. 9), yeterli yaşam standardı ve konut hakkı (Md. 11), gıda hakkı (Md. 11), sağlık hakkı (Md. 12) ile eğitim hakkı (Md. 13 ve Md. 14) yoksulluğun ortadan kaldırılmasında hayati önem taşır. Ayrıca, ilgili diğer ekonomik ve sosyal hakların yanında toplumsal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkını (Md. 30) düzenleyen Avrupa Sosyal Şartı da temel başvuru kaynaklarından biridir.

Yoksullukla mücadelede çok boyutlu yaklaşım, ekonomik ve sosyal hakların yanında diğer insan haklarının da dikkate alınmasını gerektirir. Çünkü ekonomik ve sosyal haklarla bağlantılı temel hizmetlere ve maddi kaynaklara erişim birçok kişiyi yoksulluktan çıkarmada kritik öneme sahip olsa da tek önemli şey bu değil.⁶ BM Yoksulluk ve İnsan Hakları Bağımsız Uzmanı Magdalena Sepúlveda Carmona, 2010 yılında yayımladığı raporda insan hakları ve yoksulluğun birbiriyle en az üç şekilde bağlantılı olduğunu belirtmiştir: a) yoksulluk, insan hakları ihlallerinin hem nedeni hem de sonucu olabilir; b) insan haklarının gerçekleştirilmesine ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik çabalar karşılıklı olarak birbirini güçlendirir; c) insan hakları normları ve ilkeleri, yoksulluğun azaltılması ve/veya ortadan kaldırılması için çerçeve sunar.⁷ Benzer şekilde, Amartya Sen de siyasi ve medeni hakların özgürlükçü rolüne vurgu yapar ve bu rolün ekonomik bunalmaların önlenmesinde büyük önem taşıdığını belirtir. Bu hakların tanındığı ve kullanıldığı demokratik bir sistemin gelişmesi ve güçlenmesi, kalkınma sürecinin, kaynakların eşit paylaşımının ve yoksulluğun giderilmesinin temel bir bileşenidir. Ayrıca, Sen'e göre, "Siyasal ya da kişisel hak ve özgürlükleri olmayan insanlar, yeterli ekonomik güvenliğe sahip oldukları (ve elverişli iktisadi koşullardan yararlandıkları) zaman bile yaşamlarını yönlendiren önemli özgürlüklerden ve kamusal meselelerde hayati kararların alınmasına katılma fırsatından yoksun kalırlar." Dolayısıyla, özgürlük ve güvenlik hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, adalete erişim, özel hayatın korunması hakkı, karar alma süreçlerine katılım, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, bilgiye erişim gibi haklar da yoksullukla mücadelede odaklanılması gereken haklar arasındadır.

Giderek yoksullaşan ülkelerde medeni ve siyasi haklar mücadelesinin bir lüks olduğuna ve bunlara odaklanmanın yoksullar için gerçek dışı olduğuna dair inanç

6 Report of the Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association on the rights to freedom of peaceful assembly and of association: Civic space, poverty and exclusion, A/HRC/74/349.

7 Report of the independent expert on the question of human rights and extreme poverty, Magdalena Sepúlveda Carmona, on the draft guiding principles on extreme poverty and human rights, A/HRC/15/41.

gittikçe artıyor. Ancak tam da bu noktada yoksulluğun bütünsel bir yaklaşım gerektiren, çok boyutlu bir olgu olduğunu ve insan haklarının birbirinden ayrılmaz bağlarını hatırlamak gerekiyor. Çünkü içinde maddi yoksunluğun yanında güçsüz bırakmanın, damgalamanın, ayrımcılığın ve dışlamanın olduğu bir kısır döngüden bahsediyoruz. Dolayısıyla hem yoksullukla mücadelenin hem de insan hakları mücadelesinin birlikte yürütülmesi gerektiğine ikna olmamız, karşımızdakileri ve yanımızdakileri ikna etmemiz son derece önemli. Çünkü Türkiye'de yaşayan ve hak mücadelesi yürüten LGBTİ+'lar olarak biri olmadan diğerkinin olamayacağı'nın en yakın tanığıyız.

2. Türkiye’de yoksulluk

Yoksulluk, 1980’lerden beri yürütölen neoliberal politikalar, ölkö ekonomisinin değişen yapısı ve küreselleşme nedeniyle Türkiye’de daima önemli bir gündem maddesiydi. Son 20 yılda hız kazanan kamu kaynaklarının özelleştirilmesi ve ekonomik kaynakların sürdürülebilir alanlar yerine sınırlı bir kesimin kazanç sağladığı sektörlere kaydırılması, bir yandan istihdam üretmeyen bir ekonomi ile sonuçlanırken diğör yandan da beklenmeyen ekonomik kriz ve şok dalgalarına karşı toplumu korumasız bıraktı. Bunun en somut örneğini 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19) salgınıyla birlikte gördük ve görmeye de devam ediyoruz.

Mart 2020’de Türkiye’deki ilk vakanın tespitinin ardından salgın hızla yayıldı ve bu yayılmaya paralel bir şekilde ölkö genelinde çok sayıda tedbir alındı. Sokağa çıkma yasakları, kısa çalışma, ücretsiz izne ayrılma, esnek çalışma, işyerlerini kapatma gibi tedbirler, ekonomi ve çalışma yaşamını olumsuz etkileyerek insanların işlerini ve gelirlerini kaybetmesine yol açtı. Tüm bunlar, ekonominin sınırlı istihdam ve üretim kapasitesiyle de birleşerek mevcut yoksulların yanına yeni yoksulların eklenmesiyle sonuçlandı. İşleri uzaktan çalışmaya uygun olmayan, kendi işini yapan, kayıt dışı çalışan, küçük ölçekli işletmelerde çalışan, niteliksiz işlerde çalışan ve eğitim düzeyi düşük kesimin salgın tedbirlerinden daha büyük oranda etkilendiğini söylemek mümkün. Genç LGBTİ+ Derneğinin 2020’de yürüttüğü “COVID-19 Salgınında LGBTİ+ Topluluğunun Durumu” araştırması, bu kişilerin arasında LGBTİ+’ların da olduğunu gösteriyor. Nitekim araştırmaya katılan ve dönemsel işlerde çalışan, seks işçiliği yapan ve eğlence sektöründe çalışan LG-BTİ+’lar salgın döneminde işsiz kaldıklarını ifade etmiştir.⁸

Türk Lirasının 2018 Ağustos’ta başlayan aşırı değer kaybı, döviz kurundaki artışı durdurabilecek ekonomi ve finans politikalarının uygulanmaması nedeniyle derinleşerek devam ediyor. Öte yandan, Uluslararası Para Fonunun (IMF) Ekonomik Görünüm Raporları, Türkiye’de kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasılanın (GSYH) 2014’ten beri düşme eğiliminde olduğunu gösteriyor.⁹ Salgının etkileri ve döviz krizi, özellikle gıda fiyatları olmak üzere mal ve hizmetlerin fiyatlarında önemli bir artışa neden oluyor. Bu artış, gelirin azalmasıyla birleşince satın alma gücünde düşüş anlamına gelir.

8 Genç LGBTİ+ Derneği, COVID-19 Salgınında LGBTİ+ Topluluğunun Durumu, 2020, <https://genc-lgbti.files.wordpress.com/2020/09/covid-19-salginiinda-lgbti-toplulugunun-durumu.pdf> (Erişim tarihi: 27.06.2022).

9 Raporlara dayanarak oluşturulan veri tabanı için bakınız: <https://www.imf.org/en/Countries/TUR> (Erişim tarihi: 27.06.2022).

Türkiye İstatistik Kurumunun açıkladığı resmi verilere göre 2022 yılının Haziran ayında aylık enflasyon yüzde 4,95 ve yıllık enflasyon yüzde 78,62 olarak gerçekleşirken¹⁰, bağımsız araştırma kuruluşu Enflasyon Araştırma Grubunun (ENAG) hesaplarına göre ise bu oranlar sırasıyla yüzde 8,31 ve yüzde 175,55.¹¹ Ayrıca, yine TÜİK'e göre bir önceki yıla göre fiyat artışının en fazla yaşandığı gruplar ulaştırma (%123,37) ile gıda ve alkolsüz içecekler (%93,93). Yani herkesin ihtiyaç duyduğu en temel mal ve hizmetler. Fiyatlardaki bu artışın hanelere yansımaları sendikaların TÜİK verilerinden yola çıkarak belirlediği açlık ve yoksulluk sınırlarına bakarak anlayabiliriz. TÜRK-İŞ'in Temmuz 2022 Haber Bülteni'ne¹² göre dört kişilik bir ailenin sağlıklı ve dengeli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması (açlık sınırı) 6893,64 TL'ye yükseldi. Gıda harcamasına giyim, barınma, ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılan zorunlu diğer harcamalar eklenerek hesaplanan yoksulluk sınırı ise 22.278,98 TL'dir. Ayrıca, yine TÜRK-İŞ'e göre yalnız yaşayan bir çalışanın yaşama maliyeti aylık 8.929,14 TL, yani asgari ücretin bir buçuk katından fazla. Gelineen noktada, maaşlı bir çalışan olmanın yoksulluktan korunmak için yeterli olmadığı anlaşıyor.

İşsizlik, gelir kaybı ve fiyat artışları, ülke içindeki gelir dağılımı adaletsizliğinin artması ve insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamamasıyla sonuçlanarak ülkede şimdiye kadar görmediğimiz bir yoksullukla karşı karşıya bırakıyor bizi. Derin Yoksulluk Ağı (DYA), ülkedeki yoksulluğu salgın öncesi ile karşılaştırırken bu yeni koşulları insanların günlük gıdaya erişecek dahi gelirin olmadığı bir açlık hali olarak tanımlıyor.¹³ Öyle ki, BM Gıda Programının Açlık Haritasında yer alan verilere göre Türkiye'de 14.8 milyon kişi yeterli beslenemiyor.¹⁴ Ayrıca, Gezici Araştırma Şirketi'nin Haziran 2022'de yayımladığı anket sonuçlarına göre katılımcıların yüzde 60,6'sı hane borcunun olduğunu ifade etmiştir.¹⁵ Aynı ankette açık uçlu sorulan "Şu an ülkemizin en önemli sorunu nedir?" sorusuna katılımcıların yüzde 74,8'i "ekonomi/geçim sıkıntısı", yüzde 43,2'si ise "işsizlik" yanıtını vermiştir. Bir başka araştırma şirketi IPSOS'un 27 ülkede yürüttüğü "Dünyayı Ne Endişelendiriyor?" araştırmasına göre Türkiye, Brezilya'yla birlikte halkın en fazla yoksulluk

10 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tuketici-Fiyat-Endeksi-Haziran-2022-45795> (Erişim tarihi: 29.07.2022).

11 <https://enagrup.org/bulten/202206.pdf?v1> (Erişim tarihi: 29.07.2022).

12 <https://www.turkis.org.tr/wp-content/uploads/2022/07/Temmuz-2022-Tu%CC%88rk-1%C-C%87s%CC%A7-Ac%CC%A7lik-Yoksulluk-Siniri-1%CC%87CS.pdf> (Erişim tarihi: 30.07.2022).

13 <https://www.sivilsayfalar.org/2021/02/08/derin-yoksulluk-agi-yoksullukla-mucadelede-basari-li-bir-dayanisma-modeli/> (29.07.2022).

14 <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/262945-turkiye-de-14-8-milyon-kisi-yeterli-beslenemiyor> (Erişim tarihi: 27.06.2022).

15 <https://www.gazeteduvar.com.tr/gezici-arastirmanin-son-anketi-her-3-kisiden-2sinin-borcu-var-galeri-1571086> (Erişim tarihi: 27.06.2022).

kaygısı yaşadığı ülke.¹⁶ Aynı araştırmaya göre, Türkiye'de görüşülenlerin yüzde 86'sı ülke ekonomisinin kötü olduğunu düşünüyor. Bu veriler, yoksulluğun artık halkın öncelikli gündem maddesi olacak şekilde arttığını gösteriyor.

Bunca kritik gelişmeye karşın ne yazık ki yoksulluğu azaltmaya ve önlemeye dair kapsamlı bir politikanın yürütüldüğünü söylemek zor. Hatta zaman zaman hükümet yetkililerince yoksulluğun reddedildiği durumlar bile yaşanmakta. Örneğin, 2021 bütçe görüşmelerinde dönemin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanı Zehra Zümrüt Selçuk, TBMM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada yoksulluğun ve özellikle aşırı yoksulluğun Türkiye için bir sorun olmaktan çıktığını öne sürmüştü.¹⁷ Öte yandan, yoksulluğu azaltmak için yapılan müdahaleler temel olarak geleneksel yoksulluk tanımını merkeze aldığı için de genellikle yetersiz ve etkisiz kalıyor. Mesela, devletin yaptığı sosyal yardımlar ve transferler genellikle en muhtaç kişileri hedeflediği ve aileyi gözetin bir yaklaşıma sahip olduğu için son ekonomik krizle birlikte sayıları oldukça artan çalışan yoksullar (yani geliri olduğu halde alım gücündeki düşüş nedeniyle geçinmekte zorlanan) dahil birçok kişi dışarıda bırakılıyor. Halbuki DİSK-AR'ın Haziran 2022'de yayımladığı "Asgari Ücret Araştırma Raporu", enflasyon ve gıda fiyatlarındaki artış karşısında asgari ücret ile diğer ücret ve maaşlarda meydana gelen erimeye işaret ederek yüksek enflasyon döneminin kaybedenlerinin düzenli geliri olmayanlar, sabit gelirli, günlük ücret, maaş ve emekli aylığı alanlar olduğunu gösteriyor.¹⁸ Dolayısıyla yoksulluğu önleme politikalarının bu grupları da kapsayacak şekilde ele alınması gerekir.

Ülkede bunca artan yoksulluğun içinde LGBTİ+'ların nerede durduğunu merak ederek başladığımız bu çalışmada gerek okuduklarımız, gerekse süreç boyunca yaptığımız toplantılarda duyduğumuz, yoksulluğun LGBTİ+ toplumu için pek yabancı bir kavram olmadığını gösterdi. Öncelikle, LGBTİ+'lar homojen ve tamamen açık bir grup olmadığını için gelir düzeyleri ve bunun yaşam pratiklerine etkisine dair net bir veri olmadığını söylemek gerekir. Ancak, son dönemde LGBTİ+ örgütlerinin yürüttüğü anketler bize bu konuda bazı ipuçları veriyor. Örneğin, 2020 tarihli "Pandemi Sürecinde LGBTİ+'ların Sosyal Hizmetlere Erişimi" araştırmasına katılanların yüzde 63.5'u gelir getirici bir işte çalışmadığını, yarısı da hiç gelirinin olmadığını ifade etmişti. Katılımcıların ortalama gelirleri 3780,62 TL olarak hesaplanmıştı.¹⁷ Mayıs Derneği'nin Nisan 2022'de yayımladığı "Yaşlanıyor Lubunya" raporu için yürüttüğü araştırmaya katılan 509 kişinin sadece yüzde

16 https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2022-07/Global%20Report%20-%20What%20Worries%20the%20World%20July%202022_0.pdf (Erişim tarihi: 24.07.2022).

17 <https://www.evrensel.net/haber/420993/bakan-zehra-zumrut-selcuk-turkiyede-yoksullugun-sorun-olmaktan-ciktigini-iddia-etti> (Erişim tarihi: 27.06.2022).

18 DİSK-AR, Asgari Ücret Araştırma Raporu, 2022, <http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2022/06/Asgari-Ucret-Arastirma-Raporu-Haziran-2022-SON.pdf> (Erişim tarihi: 28.06.2022).

18,75'i 10.000 TL ve üzeri aylık gelirinin olduğunu belirtmişti.¹⁹ Ankete katılanların yaklaşık yarısı ayda 4254 TL ile 10.000 TL arası kazandığını söylerken, yaklaşık yüzde 19'u gelirinin olmadığını veya 0-2000 TL arası kazandığını ifade etmişti. Ankete yanıtlayan lubunyelerin yüzde 85'inin farklı istihdam türleriyle çalıştığı dikkate alındığında, işgücünde aktif bir şekilde yer almalarına rağmen yeterince kazanamadıkları açıktır. Nitekim aynı anketteki "çalışma ve gelir durumunuz dikkate alındığında, benzer eğitim düzeyine sahip kişilerle eşit oranda refaha sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?" sorusuna yalnızca yüzde 20 oranında olumlu yanıt alınabilmektedir.

Şubat 2022'de yoksullukla mücadele alanında çalışan örgütlerle yaptığımız toplantıya katılanlar, artık daha fazla LGBTİ+'nın kendilerine destek başvurusu yaptığını ifade etti. Benzer şekilde, LGBTİ+ örgütleri de kendilerine başvuran LGBTİ+'ların taleplerinin artık temel ihtiyaçlar düzeyinde olduğunu ve yaşamlarını idame ettirmek için yardım istediklerini belirtti. Çok açık ki, LGBTİ+'ların tarihsel olarak uğradığı ayrımcılığın etkilerinin, son dönemdeki ekonomik krizle birlikte daha fazla derinleşmesinin bu karşılaşmaların artmasında payı var. Dolayısıyla, hem kamu kurumlarının yoksulluğu önleme politikalarında hem de sivil toplum örgütlerinin yoksulluğa karşı planladığı müdahalelerde LGBTİ+'lara özgü ihtiyaçları dikkate alarak bir an önce kapsayıcı tedbirler geliştirmeleri gerekiyor.

19 17 Mayıs Derneği, Yaşlanıyoruz Lubunya: Anket/Görüşmeler ve Çalışma Raporu, 2022, <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yaşlanıyoruz-lubunya-anket-gorushmeler-ve-calisma-raporu-16-05-2022.pdf> (Erişim tarihi: 29.06.2022).

3. LGBTİ+'lar ne yaşıyor: Türkiye'de yaşayan LGBTİ+'lara yönelik hak ihlallerinin yoksulluk çerçevesinde değerlendirilmesi

Türkiye LGBTİ+'lar için zor bir ülke ve bu, yıllardır uluslararası ve ulusal düzeyde çalışan kuruluşların raporlarıyla kayıt altına alınıyor. Örneğin, bünyesinde Orta Asya ve Avrupa'dan 600'ü aşkın LGBTİ+ örgütünü barındıran ILGA-Avrupa, her yıl hazırladığı Gökkuşaağı Endeksiyle Türkiye'de LGBTİ+ haklarının durumunu diğer ülkelerle karşılaştırmalı bir şekilde ele alıyor. 2021 yılında LGBTİ+'ların haklarına saygı ve ayrımcılık yasağı ile ilgili 49 ülkeden gelen veriler dikkate alınarak yapılan değerlendirmeye göre Türkiye, sondan ikinci sırada yer alıyor.²⁰ LGBTİ+'ları ve haklarını koruyacak yasaların ve politika tedbirlerinin olmaması, bu sıralamanın başlıca nedenidir. Kaos GL'nin yıllardır yayımladığı insan hakları raporlarında yer alan ve artık kronik hale gelen hak ihlalleri, bu sıralamayı doğrular niteliktedir. 2021 raporuna göre, devlet yetkilileri ve kurumlarının LGBTİ+'ları hedef göstererek haklara erişimlerini engellemesinin, İstanbul Sözleşmesi gibi koruyucu mekanizmaların LGBTİ+ karşıtı bir söylem eşliğinde ortadan kaldırılmasının ve LGBTİ+'ları sokaklardan ve kamusal alanlardan silmeyi amaçlayan yasakların etkisiyle bütün hak alanlarında diğer yıllara göre büyük bir geriye gidiş yaşanmıştır.²¹

Bu çalışma kapsamında bir araya geldiğimiz LGBTİ+ örgütleri ve aktivistler, yıllardır süregelen insan hakları ihlallerini daha önce yoksullukla ilişkilendirerek düşünmediklerini ve hak ihlallerini bu şekilde ele almanın onlar için de yeni olduğunu dile getirmişti. Hem ekonomideki hem de insan hakları alanındaki gelişmeler, LGBTİ+'lara yönelik hak ihlallerini ve yoksulluk meselesini bir arada değerlendirmemizi zorunlu kılacak gibi görünüyor. Bu bölümde, bunun ilk adımı olarak, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde güvence altına alınan bazı haklara yönelik saldırı ve engellemele-ri, taşıdıkları yoksulluk riski bakımından değerlendireceğiz.

20 <https://www.rainbow-europe.org/country-ranking> (Erişim tarihi: 29.06.2022).

21 Kaos GL, LGBTİ+'ların İnsan Hakları 2021 Yılı Raporu, 2022, <https://kaosgldernegi.org/images/library/lgbti-larin-i-nsan-haklari-raporu-2021-web.pdf> (Erişim tarihi: 29.06.2022).

3.1 Örgütlenme özgürlüğü

Örgütlenme yoluyla hakların talep edilmesine elverişli bir sivil alan ile ekonomik kalkınma ve yoksulluğun azaltılması arasında illiyet bağı vardır. Yurttaşların hükümetlere hesap soramadığı baskıcı ve otoriter devletlerde sürdürülebilir ve eşitlikçi bir ekonomik büyümenin yaşanamayacağı, ekonomik kriz ve istikrarsızlık riskinin yüksek olduğu açıktır.²² Türkiye'nin örgütlenme özgürlüğü performansındaki ciddi düşüş, ulusal ve uluslararası düzeyde yayımlanan birçok insan hakları raporuna konu olmuştur. LGBTİ+ örgütlerinin yoksullukla mücadelesini doğrudan etkileyecek alanlardan biri, kaynaklara erişimdir. Bilindiği üzere, devletlerin örgütlenme özgürlüğü ile ilgili pozitif yükümlülüğü, sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini yürütebildiği elverişli bir ortam yaratmayı, kaynak sağlamayı ve örgütlerin kaynak aramasına, almasına ve kullanmasına izin vermeyi gerektirir.²³ BM Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Özel Raportörü, STÖ'lerin kaynaklara erişimini engelleyen düzenlemelerin onların yoksul ve dışlanmış gruplarla çalışma kapasitesini sınırlandırdığına, bu grupların haklarını ilgilendiren karar ve politikaları etkileme güçlerini azalttığına dikkat çeker.²⁴ Tüm bu düzenlemeler, nihai olarak yoksul ve dışlanmış gruplara fayda sağlayacak hizmetlerde kesintilere yol açar. Hükümetin son yıllarda yürürlüğe koyduğu, örgütlerin kaynaklara erişimini zorlaştıran düzenlemeler, Özel Raportörü doğrulamaktadır.

Aralık 2020'de yasalaşan 7262 sayılı Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Kanun ile Yardım Toplama Kanunu'nda değişiklik yapılmış, internet üzerinden yürütülen yardım toplama faaliyetleri için de izin zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca, izinsiz yardım toplama faaliyetleri için öngörülen idari para cezaları arttırılmış ve sivil toplum örgütleri için ödenmesi güç meblağlar belirlenmiştir. LGBTİ+ örgütleri ve girişimleri, özellikle trans uyum süreci ve hapisteki LGBTİ+'lar olmak üzere birçok farklı ihtiyaç için düzenli olarak online ve offline yardım toplama faaliyeti yürütür. Ancak Yardım Toplama Kanunu'nda yapılan değişiklikle internet üzerinden yapılan yardım faaliyetlerinin izne tabi olması ve izin alınmadığı durumda yüksek para cezalarının öngörülmesi, LGBTİ+ topluluğunun temel dayanışma pratiklerinden birini neredeyse imkansız hale getirme potansiyeline sahip.²⁵ Nitekim 25 Şubat 2022'de LGBTİ+ hakları alanında çalışan örgütlerle yaptığımız toplantıya katılanlar, bu hukuki sınırlılığa dikkat çekerek LGBTİ+ örgütlerinin kişilerden gelen maddi ve ayni destek taleplerine mevzuat nedeniyle olumlu yanıt veremediğini ifade etti. Ayrıca, bir örgüt temsilcisi, pandemi sıra-

²² A/HRC/74/349.

²³ AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu, Guidelines on Freedom of Association, 2015, <https://www.osce.org/files/f/documents/3/b/132371.pdf> (Erişim tarihi: 29.06.2022).

²⁴ A/HRC/74/349.

²⁵ <https://spod.org.tr/sivil-toplumin-imha-yasasi-lgbtilar-icin-ne-ifade-ediyor/> (Erişim tarihi: 29.06.2022).

sında gıda ve kira yardımı başvuruları aldıklarını ve bunları karşılamak için kısıtlı bir fon bulduklarını belirtirken, bu fonun dağıtımının mevzuat açısından risk barındırıp barındırmadığı ve denetimler sırasında sorun yaşama ihtimalinin dernek ekibinin kaygılanmasına yol açtığını ekledi.

7262 sayılı kanunun STÖ'lerin kaynaklara erişimini ilgilendiren bir başka düzenlemesi, derneklere yönelik yapılacak risk değerlendirmesi ile ilgiliydi. Buna göre dernekler, yüksek, orta ve düşük risk gruplarına göre sınıflandırılacak ve her risk grubuna özel denetim programları hazırlanacaktır. Ayrıca, bu sınıflandırma, risk analizi için belirlenen kriterlerle ilgili elde edilen yeni bilgiler doğrultusunda her yıl gözden geçirilerek yeniden değerlendirilecek. Risk analizinin kriterleri açıkça belirtilmemekle birlikte, son 1,5 yıl içinde denetlenen insan hakları örgütlerinden aldığımız bilgilere göre, insan hakları alanında çalışan ve yurt dışından fon alan STÖ'ler yüksek riskli olarak sınıflandırılmaktadır. Bu da örgütlerin yurtdışı merkezli kaynaklardan yararlanmasının bir tür suç olarak görüldüğü anlamına gelmektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün Ekim 2021'de yayımladığı bir araştırma, örgütlerin kanunun etkilerini daha ilk yılda keskin bir şekilde hissetmeye başladığını ortaya koydu. Araştırmaya katılan bazı örgütler, internet üzerinden kaynak geliştirme faaliyetlerini durdurduğunu, üye kazanmakta ve üyelerini korumakta zorluk yaşadığını ve denetimlerde yurt dışından alınan fonlar daha kapsamlı incelendiği için uluslararası kuruluşlarla işbirliklerini durduklarını ifade etmiştir. Tüm bunlar, alınan tedbirlerin STÖ'lerin "meşru faaliyetlerini kısıtlayacak derecede bir caydırıcı etkiye neden olduğunu" gösteriyor.²⁶

LGBTİ+ örgütlerinin kaynaklara erişimini kısıtlayan yasal engellerin dışında, devletin üst düzey yöneticilerinin bu örgütlerin yurtdışı fonlardan yararlanmasını suç olarak göstermesinden de bahsetmek gerekir. İçişleri Bakanı, özellikle LGBTİ+ örgütler olmak üzere yurt dışından fon alan STÖ'ler hakkında sıklıkla yaftalayıcı ve hedef gösterici açıklamalar yaparak bu fonları terörün finansmanı ile ilişkilendirmektedir.²⁷ Bunu yaparken çarpıcı ama gerçek olmayan fon miktarların-

26 Uluslararası Af Örgütü, 7262 Sayılı Kanunun Kar Amacı Gütmeyen Örgütlere Etkisi, 2021, <https://bit.ly/3BM1oQq> (Erişim tarihi: 29.06.2022).

27 İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun LGBTİ+ örgütlerinin yurt dışı fonları kullanması üzerine yaptığı sayısız konuşmalara bazı örnekler:
<https://www.indyturk.com/node/67366/haber/soylu-abd-ankara%E2%80%99da-lgbt-derneklerine-22-milyon-dolar-yard%C4%B1m-yap%C4%B1yor>
<https://artigercek.com/haberler/soylu-yine-lgbti-bireyleri-hedef-aldi-bu-sevda-nereden-cikiyor>
<https://t24.com.tr/haber/icisleri-bakani-soylu-lgbt-derneklerine-devasa-butceler-aktariyor-lar-propaganda-ve-iletisim-destegi-veriyorlar.1009740>
<https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/soylu-lgbtiyi-hedef-aldi-lgbt-derneklerini-bati-deli-gibi-fonluyor-1921339>

Ayrıca, Bakanın 2021 yılı boyunca bu konuda yaptığı konuşmalara ilişkin Kaos GL'nin yaptığı derleme için bakınız: <https://kaosgl.org/haber/icisleri-bakani-2021-boyunca-lgbti-lari-hedef-al>

dan bahsederek kamuoyunun dikkatini LGBTİ+ örgütlerine çekmektedir. Bazı söylemlerinde şehir ismi de belirterek sayısı zaten az olan LGBTİ+ örgütlerini doğrudan hedef haline getirmektedir.²⁸ Bizzat İçişleri Bakanı'nın LGBTİ+'lara ve örgütlerine yönelik bu nefret söyleminin, toplumdaki LGBTİ+ düşmanlığı ile birlikte LGBTİ+'ların kamu kuruluşlarında ayrımcılığa uğrama riskini arttırdığı açıktır.

3.2 Barışçıl toplanma özgürlüğü

LGBTİ+'ların karşı karşıya bırakıldığı ötekileştirilme ve ayrımcılığı yıkmak için LG-BTİ+ kimlikleri ve toplumsal cinsiyet meseleleri daha görünür olmalı, kamusal alanda daha fazla tartışılmalıdır.²⁹ Kamusal alanları kullanmanın cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık ve şiddet konusunda farkındalık yaratmada ve bunlarla mücadelede etkili bir araç olduğunu düşündüğümüzde, atılabilecek ilk adım LGBTİ+'ların kamusal alanlarda güvenli ve açık bir şekilde yer alabilmeleri, yani barışçıl toplanma özgürlüklerini kullanabilmeleridir. Ne var ki, Türkiye'de LGBTİ+'ların barışçıl toplanma özgürlüklerini kullanarak kamusal alanlarda seslerini yükseltebilmeleri 2015'ten beri engellenmektedir. 2003-2014 yılları arasında barışçıl bir şekilde düzenlenen Onur Yürüyüşleri, 2015 yılında yasaklanmaya başlamıştır. O zamandan beri bu amaçla toplanan LGBTİ+'ların gösterileri polis müdahalesiyle dağıtılmaktadır.

LGBTİ+'ların eylem ve etkinliklerine yönelik yasaklar 2017'de hız kazandı. Ankara Valiliği, Kasım 2017'de önce Kuirfest ile başlayan LGBTİ+ etkinlikleri yasağını daha sonra süresiz hale getirdi ve bu yasak yıllarca devam etti. Bu süresiz yasak, adı Ankara'da olduğu gibi açıkça konulmamasına rağmen, diğer illere de sıçradığı için Türkiye'nin genelinde LGBTİ+ etkinliklerinin fiili olarak yasaklandığını söylemek mümkün. Son olarak, içinde bulunduğumuz 2022 yılında Türkiye'nin farklı şehirlerinde ve ilçelerinde gerçekleştirilmek istenen Onur Yürüyüşleri valilikler ve kaymakamlıklar tarafından yasaklandı.³⁰ Kamu yetkililerinin ilan ettiği yasaklar dışında, bir araya gelmek isteyen LGBTİ+'ları tehditle engellemeye çalışan sivil girişimlerden de bahsetmek gerekir. İçişleri Bakanı ve Diyanet İşleri Başkanı gibi üst düzey görevlilerin LGBTİ+'lara karşı sıklıkla başvurduğu nefret söylemi ve ay-

di (Erişim tarihi: 30.06.2022).

28 <https://t24.com.tr/haber/soyly-amerika-ankara-da-lgbt-ye-22-milyon-dolar-yardim-yapiyor.837850> (Erişim tarihi: 30.06.2022).

29 A/75/258.

30 Yasaklardan bazı örnekler için bkz: <https://m.bianet.org/bianet/lgbti/246257-19-istanbul-lgbti-onur-yuruyusu-yasaklandi> (Erişim tarihi: 30.06.2022).

<https://ilerihaber.org/index.php/icerik/datcada-30-gunluk-onur-haftasi-yasagi-142035> (Erişim tarihi: 30.06.2022).

<https://www.birgun.net/haber/canakkale-de-hedef-gosterilen-onur-haftasi-etkinlikleri-yasaklandi-391437> (Erişim tarihi: 30.06.2022).

rımcılığın topluma yansımalarının son örneği Haziran 2022'de İstanbul Üniversitesi'nde yaşandı. Üniversitenin Eşitlik Topluluğunun yapmak istediği piknik, etkinlik yerinde toplanan bir grup radikal islamcının linç tehditleri nedeniyle iptal edildi.³¹

Peki LGBTİ+'ların yoksulluğunu konuşurken barışçıl toplanma özgürlüğünü neden konuşuyoruz? BM Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Özel Rapor-törü'ne göre, örgütlenme özgürlüğü ile birlikte barışçıl toplanma özgürlüğü, bireylerin kendilerini yardım götürülen pasif topluluklar olarak değil de toplumun aktif ve bağımsız üyeleri olarak görmelerine imkan verir. Öte yandan, bu özgürlüğün ihlali "...toplumsal birliği aşındırarak, genel bir korkuya, kayıtsızlık ve değersizlik duygularına ve toplumsal gruplara katılımın azalmasına neden olarak sosyal sermayeyi yok eder."³² Ayrıca, protesto ve gösterilerin dağıtılması ve suç olarak gösterilmesi LGBTİ+'ların ve yürüttükleri mücadelenin daha fazla damgalanmasına ve dışlanmalarına yol açar. Tüm bunlar, LGBTİ+'ların uğradığı ayrımcılığın toplum ve hizmet verenler düzeyinde normalleştirilmesine neden olmakla kalmaz, bu ihlal ve ayrımcılığa itiraz edip karar vericiler üzerinde baskı kurmalarını da engeller. Sonuç olarak, kişiler kendi refahları ve yaşam koşullarıyla ilgili konularda aktif bir şekilde yer alamadığı için toplumsal dışlanma devam eder.

3.3 Katılım hakkı

Hem örgütlenme hem de toplanma özgürlüğünün yoksullukla mücadeledeki rolünü değerlendirirken katılım hakkına da değinmek gerekiyor. Yoksul ve dışlanmış grupların ihtiyaçlarının saptanması için insanların kendilerini özgürce ifade edebileceği kamusal katılım ve diyaloga ihtiyaç vardır. Yoksulluk dinamiklerinin nasıl kırılacağı ve sürdürülebilir ve eşit bir kalkınma sürecinin nasıl sağlanacağına dair ortak bir anlayış ancak anlamlı bir katılımı mümkün kılabilir.³³ Türkiye'de özellikle son beş yılda istişare süreçlerinin yürütülmediği, bazı kamu kuruluşlarının sivil toplum örgütlerine belirli projeler kapsamında danışsa bile bu örgütlerin arasında LGBTİ+ örgütlerinin yer almadığı çok açık. Ancak uğradıkları hak ihlalleri ve ayrımcılığın günlük yaşamlarına etkilerini ifade edebilmeleri, dolayısıyla yoksulluk riskinin önüne geçilebilmesi için LGBTİ+'ların kamusal tartışmalarda dışarıda bırakılmaması oldukça önemli. Bu nedenle yaşadıkları eşitsizlikler nedeniyle yoksulluğa açık olan bütün gruplarla birlikte (örneğin, kadınlar, çocuklar, azınlıklar, mülteciler, yaşlılar, engelliler, vs.) LGBTİ+'ların da karar alma süreçlerinde yeterince temsil

31 <https://artigercek.com/haberler/iu-iletisim-fakultesi-nde-lgbti-piknigi-tehdit-nedeniyle-yapil-madi> (Erişim tarihi: 30.06.2022).

32 A/74/349.

33 Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity, A/74/181. Kaos GL'nin yaptığı çeviri için bkz: <https://kaosgldernegi.org/images/library/2019birlesmis-milletler-cinsel-yonelim-ve-cinsiyet-kimligi-ne-dayali-siddet-ve-ayrimciliga-karsi-koruma.pdf> (Erişim tarihi: 30.06.2022).

edilebilmeleri için özel tedbirler alınmalıdır.³⁴ Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğine Dayalı Şiddet ve Ayrımcılığa Karşı Koruma Üzerine BM Bağımsız Uzmanı, diğer ülkelerdeki deneyimlerden hareketle, LGBTİ+'ları kamu politikalarına dahil etmek için alınan tedbirlerin üç şekilde etkili olabileceğini öne sürer: a) sivil toplum örgütleri ve siyasetçilerle uzun süreli iletişim; b) farklı grupları dahil etme yoluyla iyi yönetişimin sağlamaya dair - özellikle yerel yöneticilerin gösterdiği - siyasi irade; c) LGBTİ+ grupları ve yerel yönetimler arasında zamanla güvenilir ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi. Bu açıdan bakıldığında, Ankara, İstanbul ve İzmir'deki belediyelerle LGBTİ+ örgütler arasında kurulan ilişkilerin önemli olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar sürdürülebilirlik ve sahiplenme konusunda hala eksikleri olsa da bu ilişkiler sayesinde bu şehirlerde yaşayan LGBTİ+'lar yerel düzeydeki karar mekanizmalarına katılabiliyor, sunulan hizmetlerden nispeten daha rahat bir şekilde yararlanabiliyor. Ancak tabii ki bu katılım ve ortak çalışma pratiğinin diğer şehirlere yayılması gerektiğini belirtmek gerekir. Raporun ilerleyen bölümlerinde bu ilişkilerin ürünü olan somut hizmetlerden bahsedeceğiz.

3.4 Adaletle erişim

Adil yargılanma hakkı, mahkemeye erişim, mahkeme önünde eşitlik gibi farklı unsurları barındıran adaletle erişim, özellikle sistematik olarak dışlanan grupların ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kullanabilmesinin temel koşullarından biridir.³⁵ Adaletle erişimin olmadığı yerde, insan hakları ihlallerinin üzerine gitmek ve bunlardan şikayetçi olmak çok daha zordur. Öncelikle, dava açmak, avukat ücreti, dosya ücreti ve davanın kaybedilmesi durumunda karşı tarafın masraflarının ödenmesi anlamına gelir. Tüm bunlar, özellikle düzenli veya olağanüstü masraflar için ayıracak yeterli geliri olmayan kişileri haklarını aramaya başlamadan caydırma potansiyeline sahiptir. Baroların adli yardım sistemleri, ekonomik koşulları sınırlı olan kişilerin hak arama olanaklarından yoksun kalmamasını sağlar. Ancak LGBTİ+'ların bu hizmetlerden eşit şekilde yararlandığını söylemek ne yazık ki mümkün değil. Şöyle ki, adli yardım dosyasına atanan avukatların LGBTİ+'lara karşı önyargılı tutumları, LGBTİ+'ların adli yardım talep etmelerinin ve bu programlardan yararlanmalarının zaman zaman önüne geçebilmektedir.

LGBTİ+ örgütlerinin sağladığı hukuki destekler bu bakımdan yoksulluğu hafifletmeye yönelik hizmetler olarak değerlendirilmeli. LGBTİ+'ların yoksulluğunu gidermek için doğrudan hiçbir şey yapılamasa bile ayrımcılığın etkilerini azaltacak bu hizmetler, nihayetinde avukatla ücretli çalışacak parası olmayan LGBTİ+'ların

34 A/HRC/15/41.

35 Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity, Victor Madrigal-Borloz: Violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity during the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, A/75/258.

adalete erişimini kolaylaştırıyor. Öte yandan, adli yardım ve hukuki destek alın-
sa bile ayrımcılığa uğrama ve misilleme kaygısı, LGBTİ+'ları şikayetçi olmaktan
ve adalet aramaktan alıkoyabiliyor. Kaos GL'nin her yıl yayımladığı "LGBTİ+'ların
İnsan Hakları Raporları", adil yargılanma hakkı söz konusu olduğunda, özellikle
transların cinsiyet kimlikleri nedeniyle karşı karşıya kaldığı ayrımcı uygulamalara
dikkat çekmektedir. Yine Kaos GL'nin yayımladığı "Türkiyenin LGBTİ Mülteciler
ile İmtihani" raporu, hak ihlaline uğradığı halde hem maddi hem de manevi gü-
vencelere sahip olmadığı için şikayetçi olmadığını belirten çok sayıda mülteci
LGBTİ+'nın tanıklığına yer vermektedir.³⁶

3.5 Ayrımcılık yasağı

BM Özel Raportörünün söylediği gibi, yoksulluk kaçınılmaz bir olgu değildir ve
genellikle yanlış devlet politikaları ile güçlü ekonomik oluşumların eylem ve ih-
mallerinin bir sonucudur.³⁷ Bu ihmaller herkesi eşit şekilde etkilemiyorsa, yani
herkes yoksul değilse ayrımcılığın da tartışmaya dahil edilmesi gerekir. Kapsamlı
bir tanım yapmak gerekirse, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka
alanlarda insan hakları ve temel özgürlüklerin diğerleriyle eşit bir şekilde tanın-
masını ve kullanılmasını zayıflatma ya da engellemeyi amaçlayan veya bu yönde
bir etkisi olan herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlamaya ayrımcılık denir.³⁸

Ekonomik eşitsizlik, genellikle ayrımcılığın olduğu, yani insanların haklarını eşitçe
kullanamadığı koşullarla yakından bağlantılıdır. İnsan haklarının genelinde oldu-
ğu gibi, dışlanma ve ayrımcılık ile ekonomik ve sosyal hakların hayata geçmesi,
dolayısıyla yoksulluk arasında da neden sonuç ilişkisi vardır. Sistemati olarak
ayrımcılığa uğrayan gruplar - mülteciler, azınlıklar, kadınlar, engelliler, yaşlılar, LG-
BTİ+'lar, HIV'le yaşayanlar, vd. - düzenli gelire, kaynaklara ve hizmetlere erişimde
çeşitli engellerle karşılaşır. Dolayısıyla yoksullaşma riskleri diğer insanlara göre
daha yüksektir ki tüm dünyadaki yoksul insanların büyük çoğunluğunu bu grup-
lar oluşturuyor. Öte yandan, bu gruplar yoksullaştıklarında da yoksulluğa bağlı
damgalanma ve ayrımcılık devam eder. Çoğunlukla bu döngü, onları daha yoksul,
daha yoksun, ve her türlü hak ihlaline karşı daha savunmasız yapacak şekilde
devam eder.³⁹

Cinsel yönelim ve cinsiyet temelli ayrımcılık, Türkiye mevzuatında yer almıyor.
Bu durum, kamu ve özel sektörde hizmet sunanlar ile toplumun diğer fertlerinin
yaptığı ayrımcılığa karşı LGBTİ+'ları korumasız bırakıyor. Öyle ki, önceki bölüm-

36 Kaos GL Derneği, Türkiye'nin LGBTİ Mülteciler ile İmtihani, 2019, [https://kaosglderneği.org/ima-
ges/library/2019lgbti-multeciler-ile-imtihani-web.pdf](https://kaosglderneği.org/ima-
ges/library/2019lgbti-multeciler-ile-imtihani-web.pdf) (Erişim tarihi: 13.06.2022).

37 A/HRC/15/41.

38 BM Genel Sekreteri'nin 2011'de yapılan Dünya Yaşlanma Konferansı için hazırladığı takip raporu.

39 Köylü, M (2020), "Sosyal İçerme", Heteronormatif Olmayan bir Sosyal Hizmet Mümkün, Kaos GL.

lerde bahsedildiği gibi, üst düzey kamu yöneticileri bile açıkça LGBTİ+'ları hedef alan söylemlerde bulunabiliyor. Özellikle COVID-19 salgını sırasında dünyada ve Türkiye'de siyasi ve dini liderlerin LGBTİ+'larla ilgili yanlış bilgi yayma ve nefret söylemi vakalarının arttığı sıklıkla raporlandı.⁴⁰ Örneğin, Diyanet İşleri Başkanı, pandeminin başlarında yayımladığı cuma hutbesinde salgının kaynağının LGBTİ+'lar olduğunu söylemiş, HIV'le yaşayanları da hedef göstermişti.⁴¹ LGBTİ+'ların özgürce ve açık kimlikleriyle yaşamak istemeleri, toplumun birçok düzeyinde dışlanma, damgalama, şiddet ve ayrımcılığa uğrama ve birçok hak ve hizmetten eşit şekilde yararlanmama ihtimalini doğuruyor. Üstelik LGBTİ+'lara özel yasal bir koruma olmadığı için de hak ve hizmet sunumunda gerçekleşen her türlü eşitsiz muamelenin cezasız kalması mümkün.

Gelir düzeyinin yoksulluğun tek açıklayıcı etkeni olmaması, ayrımcılık söz konusu olduğunda daha fazla önem kazanıyor. Gelir düzeyi yüksek olsa da LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılığın, onları birçok fırsattan yine mahrum bırakabildiği çokça örnek mevcut. Bu eşitsizlik, eğitim, sağlık, barınma gibi kamu sektörü ve özel sektör tarafından sunulan hizmetlere erişimde kendini yoğun bir şekilde gösteriyor. Bazı LGBTİ+'lar, maruz bırakılabilecekleri ayrımcılığı aşmak için hakları olan kamusal hizmetler yerine özel sektörden hizmet almaya yönelebiliyor - örneğin, homofobi ve transfobiyle karşılaşmasın diye çocuğunu özel okula göndermek gibi. Ancak bu hizmetler karşılığında yüklü bir ödeme yapmanın her zaman eşit muameleyi beraberinde getirmediği toplantılarda sıklıkla dile getirildi.

Gelir ve harcama düzeyi ile yoksulluk değerlendirmesi yaparken, LGBTİ+'ların özel mal ve hizmetlere yönelmesinin onları yüksek gelirli kişiler olarak göstermeyebileceğini hatırlamak gerekiyor. Hatta sürekli özel hizmetlere yönelmenin doğurduğu maddi yük onları yoksulluğa daha açık hale de getirebilir. Birçok kişi mecbur bırakıldıkları için bu hizmetleri tercih ediyor. Örneğin, açık kimlikli bir trans, şiddet riskini en aza indirmek için toplu taşıma yerine taksile seyahat etmeyi tercih eder. Ancak bunu salt bir tercih gibi değil de ayrımcılık ve dışlanma ile birlikte gelen bir zorunluluk gibi düşünmek lazım. Bu durum, HIV'le yaşayan LGBTİ+'larla yaptığımız toplantıda sağlığa erişimi konuşurken şu şekilde özetlendi:

"Sağlığa erişim söz konusu olduğunda HIV'le yaşayan LGBTİ+'lar konforları, iyilik halleri ve güvenlikleri arasında tercih yapmak zorunda kalabiliyorlar. Çünkü erişmek zorunda oldukları bir hizmet var, buraya gidebilecekleri bazı kanallar daha güvenli ama yoksulluk dolayısıyla tercih edemeyebiliyorlar. Bazı kanallar ise daha az güvenli ama yoksulluk nedeniyle bunları kullanmak zorunda kalıyorlar. Böyle olduğunda ise güvenliklerinden feragat etmiş oluyorlar."

40 A/75/258.

41 <https://kaosgl.org/haber/diyanet-in-cuma-hutbesinde-nefret-islam-escinselligi-lanetliyor> (Erişim tarihi: 13.06.2022).

LGBTİ+'ların sistematik olarak uğradığı ayrımcılık, onları kamu kurumlarından uzaklaştırır ve bu kurumlara güven duymalarını engeller. Bu güvensizlik, onları ihtiyaç duydukları ve hak ettikleri yardımı talep etmekten alıkoyar. Örneğin, Sosyal Politika Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği'nin 2020 yılında yürüttüğü araştırmaya katılanlar, sosyal yardımlara erişimde cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliklerinden dolayı ayrımcılığa maruz bırakılabilecekleri ve ilgili kurum ya da kuruluşların olumsuz tutum ve davranışlarının olabileceği kaygısıyla hak ettikleri yardımlara başvurmak yerine, ihtiyaç halinde arkadaşlarından yardım aldıklarını söylemiştir.⁴²

Tüm bu örnekler, yoksulluğu ele alırken eşitsizlikleri de düşünmeyi bir zorunluluk haline getiriyor. LGBTİ+'ların deneyimleri, bir hizmetin mevcut olmasının ondan herkesin eşitçe yararlanabildiği anlamına gelmediğinin en önemli göstergesi. Dolayısıyla, yoksulluğa karşı üretilen politikaların, genel tedbirlerin ötesine geçmesi, dışlanan grupları tespit ederek ve onlara öncelik vererek ayrımcılıkla da mücadele etmesi beklenir.⁴³ Ancak bunu yaparken, hiçbir grubun homojen olmadığını ve kendisini oluşturan bileşenlerin politikalardan farklı şekillerde etkilenebileceğini hatırlamakta yarar var. Nitekim birden fazla temelde ayrımcılığa maruz kalan LG-BTİ+'ların da farklı ihlal deneyimlerinin olduğunu biliyoruz. Bu çoklu ayrımcılığın yoksullukla bağlantılı hak ve hizmetlere erişimi nasıl etkilediğine raporun ilerleyen bölümlerinde yer vereceğiz.

3.6 Yeterli yaşam standardı hakkı (Yeterli gıda hakkı ve barınma hakkı)

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşmenin 11. Maddesi, devletlere herkesin kendisi ve ailesi için beslenme, giyim ve barınma dahil yeterli bir yaşam düzeyi ve yaşam koşullarını sürekli geliştirme hakkının olduğunu tanıma yükümlülüğü getirir. Buna göre devletler kişilerin açlık ve yoksulluğun olmadığı, makul bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli koşulları sağlamalıdır. Avrupa Sosyal Şartının 30 ve 31. Maddeleri de benzer bir şekilde, "toplumsal dışlanma ve yoksulluk durumunda yaşayan ya da bu duruma düşme tehlikesinde olan kişilerin ve ailelerinin, özellikle istihdam, konut, eğitim, öğrenim, kültür ile sosyal ve tıbbi yardım olanaklarına fiilen ulaşmalarını teşvik edecek" ve "yeterli standartlara sahip bir konut edinilmesini teşvik etmeye; evsizliği, zamanla ortadan kaldırma amacıyla, önlemeye ve azaltmaya; ev fiyatlarını, yeterli kaynaklara sahip olmayanlar için uygun hale getirmeye yönelik" önlemler alması için devletlere çağrı yapar. Bu bölümde uluslararası sözleşmelerde düzenlenen yeterli yaşam standardı hakkının bileşenlerinden ikisi, yeterli gıda hakkı ve barınma hakkı üzerine eğileceğiz.

42 SPOD, Pandemi Sürecinde LGBTİ+'ların Sosyal Hizmetlere Erişimi, 2020.

43 A/HRC/15/41.

Yeterli beslenme dediğimizde, insanların mevcut olan gıdalara hem ekonomik hem de fiziksel erişimi önem taşır. Yani dengeli ve sağlıklı beslenme herkesçe erişilebilir olmalıdır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 12 no'lu Genel Yorumunda yeterli gıda ve beslenme hakkının hayata geçmesini şu koşullara bağlar:

- Gıdanın, bireylerin beslenme ihtiyaçlarını kanıtlayacak miktarda ve kalitede olması, zararlı maddeler içermemesi ve söz konusu kültür açısından kabul edilebilir olması.
- Gıdaya erişimin sürekli olması ve gıdaya erişim yollarının diğer insan haklarının kullanılmasına müdahale sonucunu doğurmaması.⁴⁴

Raporun "Türkiye'de yoksulluk" başlıklı bölümünde son dönemde yükselen enflasyonun gıda fiyatlarına etkisinden bahsetmiştik. Gıda ve temel ihtiyaç maddelerinin fiyatlarındaki bu artış, sivil toplum örgütleri tarafından da hissediliyor. Şubat 2022'de yaptığımız toplantılara katılan STÖ temsilcileri, özellikle COVID-19 salgınıyla birlikte gıda ve temel ihtiyaç maddeleri ile ilgili destek başvurularında artış olduğunu ifade etti. Bu örgütlerin tamamının yardım sağlayan örgütler olmadığı ve kişilere desteğinin hukuki ve psikososyal destekle sınırlı olduğu düşünüldüğünde, gıda ve temel ihtiyaç desteği taleplerine olumsuz yanıt vermek, STÖ'de yetersizlik hissine neden olurken talep eden kişide de STÖ'nün çalışmalarına karşı güvensizlikle sonuçlanabilmektedir. Öte yandan, LGBTİ+'lara psikososyal destek sunan örgütlerin, maddi destek taleplerini reddetmek zorunda kalsa bile çeşitli kurumlara yönlendirme yaparak sorunu hafifletmeye çalıştıklarını da belirtmek gerekir.

COVID-19 ve sonrasındaki finansal dalgalanmayla birlikte derinleşen ekonomik kriz, yoksulluğu ülke geneline yaysa da LGBTİ+'ların sistematik olarak uğradığı ayrımcılığın onları yoksulluktan çıkış bakımından dezavantajlı kıldığını söylemek mümkün. Nitekim Derin Yoksulluk Ağı, yaptığımız toplantıda, kişilerin kendilerini yoksulluktan çıkaracak kaynaklara sahip olmanın önemine dikkat çekerek toplumdaki eşitsizliğin LGBTİ+'ların mevcut durumu değiştirmelerine engel olduğuna ve yoksulluktan çıkma kapasitelerini olumsuz etkilediğine işaret etmişti. Bunun bir sonucu olarak da ağ, son zamanlarda yoksul LGBTİ+'larla daha sık karşılaştıklarını ifade ediyor. Aynı toplantıda 17 Mayıs Derneği temsilcisi, yoksulluğu aşmak için gereken kaynaklara erişimin iş imkanlarının kısıtlı olduğu küçük şehirlerde yaşayan LGBTİ+'lar için daha zor olabildiğine dikkat çekmişti.

44 Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Birleşmiş Milletler'e İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006, Çev. Lema Uyar, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf (Erişim tarihi: 06.07.2022)

LGBTİ+'lar içindeki her grup artan fiyatlardan farklı şekillerde etkileniyor. Örneğin, mahpuslar hapisshane tutuldukları sürece elektrik ve su faturalarını ödeme- li, temiz su ile hijyen malzemelerini satın almalı, yakınlarıyla iletişim kurmak için telefon kartı ve pul almalı veya mektup ücretini ödemeli. Özellikle elektrik ve gıda fiyatlarındaki artış, hapsedilmeyi gün geçtikçe daha maliyetli hale getiriyor. Hapishane kantinlerinde yiyeceklerin kısıtlı ve pahalı olduğunu belirten Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği, LGBTİ+'lar genel popülasyondan uzak tutuldu- ğu için çalışmalarının kısıtlandığına, dolayısıyla da LGBTİ+ mahpusların "hapse- dilmenin maliyetini"⁴⁵ karşılayacak ve kendilerini ekonomik olarak devam ettire- cek koşullarının olmadığına dikkat çekiyor. Aile desteğinden yoksun LGBTİ+'ların bu durumu daha derinden hissettiğini söylemek gerekir. Son yıllarda mevzuatta yapılan değişiklikler nedeniyle mahpuslara ayni ve nakdi yardım yapmanın riskli hale gelmesi, LGBTİ+ mahpuslara ulaşmayı daha da zorlaştırıyor.

Hande Kader Dayanışması, hem trans öğrencilere burs sağlıyor hem de acil ihti- yacı olan translara tek seferlik yardım yapıyor. Dayanışma, son dönemde yaşanan ekonomik sorunların translara etkisini kendilerine yapılan başvurularla gözlemli- yor. Örneğin, öğrencilere burs vermeye devam etseler de son zamanlarda trans- lar burstan çok erzak, kıyafet, kira ihtiyaçları için Hande Kader Dayanışmasına başvuruyor.

Pozitif Alan'dan aktivistler, alım gücündeki düşüşün LGBTİ+'ları nasıl etkilediğiyle ilgili önemli bir noktaya dikkat çekiyor. Şöyle ki, HIV tanısı alan kişilerin beslenme alışkanlıkları sağlıklı yaşam sürmenin en önemli belirleyicilerinden biri. Dolayısı- la sağlıklı ve düzenli bir çalışma, uyku ve beslenme alışkanlığı edinmeleri gerekti- ği hem doktorların hem de bu alanda çalışan STÖ'lerin kişilere tanı aldıktan sonra verdiği tavsiyelerin başında geliyor. Mayıs 2022'de HIV'le yaşayan aktivistlerle yaptığımız toplantıya katılanlardan biri, istikrarlı bir çalışma yaşamı ve düzenli ge- liri olmayanların sağlıklı ve dengeli beslenmelerinin zorluğunu şu şekilde ifade ediyor:

"HIV'le yaşayanların protein ve vitaminler bakımından zengin besinleri tüket- mesi ve iyi beslenmesi gerektiği söyleniyor ama nasıl ödeyecekler bunu? Bu kadar para kimsede yok. Yoksulluk ve HIV'i birlikte düşününce en önemli ko- nulardan birinin beslenme olduğunu düşünüyorum. Tüm hayatınla bağlantılı bir mesele bu. Kirandan ve faturandan kısıpıyorsun, bunu ödemek zorunda- sın çünkü diğer türlü barınamayacaksın. İnsanlar nereden kesiyor? Bu sefer yemekten kesiyor."

45 <https://m.bianet.org/biamag/siyaset/260520-hapsedilmenin-maliyeti-faturalar-ozlemler-san- surler> (Erişim tarihi: 06.07.2022).

Aktivistlerin ortak görüşü, HIV konusunda bütüncül bir yaklaşım olmadığı ve konunun medikal tedavi ile sınırlı tutulduğu yönünde. Yani tanıdan sonra ilaçlar temin ediliyor ama bu ilaçlara eşlik etmesi gereken düzenli beslenme imkanının olup olmadığı kamu kurumlarının ilgi alanının dışında kalıyor.

HIV'le yaşayan LGBTİ+ olmak, ayrımcılığın boyutunu arttırıyor. LGBTİ+'lar düzenli mesai saatleri olan işlerde çalışma bakımından toplumun diğer kesimlerine göre dezavantajlı konumdayken, bunun üzerine bir de HIV'le ilişkili engeller eklenince sağlıklı bir yaşam sürmek için yeterli ve düzenli gelir elde etmek daha da zorlaşıyor. Aynı toplantıdaki bir başka aktivist, bunu kendi deneyimleri ile anlatıyor:

"Türkiye'de sadece medikal tedavi ve bakım hizmetleri veriliyor. Gerisini ne hastaneler ne de sosyal yardım kuruluşları umursuyor. Hastane içinde yönlendirme almak imkansız. Ben tanı aldığım da barda çalışıyordum ve uyku düzenim yoktu, beslenme biçimim sağlıklı değildi. Ben tanı aldığım da, doktorla yaşam biçimimi paylaştığım da gelen yanıt "olamaz!" idi. Barı bırakmam, normal saatlerde uyumam, beslenme biçimimi değiştirmem söylendi. Tanı aldığım da bağışıklık sistemim çok güçsüz olduğu için ben bu tavsiyeleri çok ciddiye aldım ve işi bıraktım. Döviz kurları yükselmeden ve hayat o kadar pahalı olmadan bile bunların beni çok zorladığını hatırlıyorum. Eminim ki şimdi çok daha şiddetli yaşıyor. "Tanı aldıktan sonra hayatınızda bir şey değiştirmek zorunda değilsiniz" diyoruz ama bunu biz diyoruz; doktorlar her zaman demiyor ve doktorların önerileri sağlık için çalışma hayatını zedeleyebiliyor. Örneğin, drag queen isen veya eğlence sektöründe çalışıyorsan, doktorlar tarafından bu sağlıklı bir yaşam olarak algılanmadığı için sana verdikleri ilk tavsiye "işini bırak" olabiliyor."

Yeterli bir yaşam standardı hakkının bileşenlerinden biri olan barınma hakkı (ya da yaşamaya elverişli konut hakkı) diğer ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanılabilmesi için ayrımcılık yapılmaksızın herkesin sahip olması gereken bir haktır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 4 no'lu Genel Yorumunda yaşamaya elverişli konut hakkının kişinin başını sokabileceği bir yere sahip olmaktan çok daha fazlasını içerdiğini belirtir. Komiteye göre, gelir düzeyi veya ekonomik kaynaklara erişim gücü dikkate alınmaksızın herkesin altyapı ve sosyal imkanlar bakımından yeterli ve güvenli bir yerde, barış içinde ve insan onuruna yaraşır bir şekilde yaşayabilmesi barınma hakkının temel göstergelerindendir.⁴⁶ Dolayısıyla sözleşmeye taraf devletler, insanların sağlık, güvenlik ve onur içinde

46 https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf (Erişim tarihi: 06.07.2022).

içinde barınabilecekleri evlerde yaşayabilmeleri için uygun araçları sunmalı ve yaşamaya elverişli konutun esaslarını politika ve kanunlarda dikkate almalıdır.

Barınma hakkı, zorla tahliye edilmeye karşı korunmasını sağlayan konut güvenliğini ve barınma imkanlarına erişimde ayrımcılık yasağını da kapsar. Bu açıdan bakıldığında, LGBTİ+'ların barınma hakkına tam olarak tanındığını söylemek güçtür. Örneğin, ESKH Komitesi⁴⁷ ve Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğine Dayalı Şiddet ve Ayrımcılığa Karşı Koruma Üzerine BM Bağımsız Uzmanı⁴⁸, mülk sahiplerinin, emlakçıların ve finans kuruluşlarının LGBTİ+'lara ve eşcinsel çiftlere kira ve konut kredisi konusunda engeller çıkarabildiğine, onları taciz ettiğine ve evlerinden tahliye ettiklerine dikkat çekmektedir. Nitekim Türkiye'de de benzer vakalarla hem medyada⁴⁹ hem de insan hakları raporlarında karşılaşıyoruz. Kaos GL'nin yıllık insan hakları raporlarına yansıdığına göre, özellikle trans kadınlar olmak üzere LGBTİ+'lardan hem mülk edinirken hem de mülk kiralarken olağan dışı ve yüksek bedeller talep ediliyor, dolayısıyla da bu grupların barınma hakları kısıtlanıyor.⁵⁰ Ayrıca, trans kadınların evlerinin seks işçiliği yaptıkları gerekçesiyle mühürlenmesi kolluk güçlerinin sıklıkla başvurduğu bir uygulama. Özellikle CO-VID-19 salgını sırasında bu müdahaleler daha fazla yaşandı. Örneğin, İstanbul Bayram Sokak ve Küçük Bayram Sokak'ta yaşayan trans kadınlar, 2021 yılında koronavirüs tedbirleri öne sürülerek defalarca gözaltına alındı ve evleri mühürlendi.⁵¹ Seks işçilerinin evlerinin usulsüz ve keyfi bir biçimde mühürlenmesi ve evlerine girişlerinin yasaklanması, onların hem barınma hem de çalışma olanaklarının ellerinden alınması anlamına geliyor.

LGBTİ+'lar, özellikle de trans kadınlar büyük şehirlerde genellikle birbirlerine yakın evlerde veya beraber yaşarlar. Bu durum bazen zorunluluktan kaynaklansa da aynı evde, sokakta ve mahallede yaşamının aslında güvenliği ve dayanışmayı arttıran bir etkisinin de olduğu açıktır. Ne var ki, kentsel dönüşüm ve soylulaştırma uygulamaları, bölge halkının ve kolluk güçlerinin sistematik saldırıları ve bunların bir toplamı niteliğindeki LGBTİ+ karşıtı devlet politikaları, transların bu bölgelerden uzaklaştırılması ile sonuçlanıyor. İstanbul'daki Ülker Sokak, Pürtelaş Sokak, Avcılar Meis Sitesi, Zürafa, Alageyik ve Kadem Sokak, Ankara'da Eryaman ve Esat, İzmir'de Bornova'da yaşayan transların maruz kaldığı uygulamalar bu örneklerden yalnızca birkaçı. Transların kurduğu güvenli alanlara yapılan bu

47 <https://www.refworld.org/docid/4a60961f2.html> (Erişim tarihi: 06.07.2022).

48 A/74/181.

49 Örneğin, oyuncu ve yapımcı Göksu Başaran, bir emlak sitesi üzerinden ev kiralamak isterken ilan sahibinin transfobik ayrımcılığına maruz kalmıştı: <https://kaosgl.org/haber/oyuncu-goksu-basaran-a-kiralamak-istedigi-evin-sahibinden-transfobik-ayrimcilik> (Erişim tarihi: 06.07.2022).

50 Örneğin, bakınız LGBTİ+'ların insan hakları 2018 ve 2019 raporları.

51 <https://kaosgl.org/haber/bayram-sokak-a-polis-baskisinin-bir-yillik-ozeti-yildirma-politikasi-devrede> (Erişim tarihi: 06.07.2022).

müdahaleler, LGBTİ+ örgütleri ile yaptığımız toplantıda bir katılımcının da dile getirdiği gibi, *“onların yoksullukla topluluk içinde dayanışarak mücadele etmelerinin önünde büyük bir engel oluşturuyor.”*

LGBTİ+'ların ailelerine açılmaları veya iradeleri dışında cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimlerinin öğrenilmesi, çoğunlukla aileden dışlanmalarıyla sonuçlanmaktadır. Ayrıca, LGBTİ+ gençlerin ailelerine ekonomik açıdan bağımlı olmasının, onları güvenli barınma konusunda dezavantajlı duruma düşürdüğü söylenebilir. Öyle ki, son dönemde yapılan araştırmalar, LGBTİ+'ların ailelerinin yanında kendilerini güvende hissetmediklerini ortaya koymuştur.⁵² Ailesiyle birlikte yaşamak zorunda olan LGBTİ+'lar diğer aile üyelerinin şiddetine maruz kalabiliyor.

Öte yandan, aileye açılma sonucunda evsizlik, LGBTİ+ gençlerin tüm dünyada yaşadığı önemli sorunlardan biridir.⁵³ Türkiye'de her ne kadar evsiz LGBTİ+'lara dair veri olmasa da 17 Mayıs Derneği, psikososyal ve hukuki destek programına gelen başvurular arasında barınma ihtiyacının öne çıktığını, ailesiyle yaşadığı evi terk etmek zorunda kalanlardan acil barınma taleplerinin geldiğini ifade ediyor. Bu tür talepler karşısında maalesef STÖ'lerin yapabilecekleri sınırlı: Barınma desteği sunamadıkları için ya bu hizmeti sunan kuruluşlara yönlendiriyorlar ya da kişilerin ev veya ev arkadaşı arayışlarını yaygınlaştırıyorlar. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de LGBTİ+'lar için özel barınma tesisleri yok veya mevcut sığınaklar açık kimlikli LGBTİ+'ları kabul etmiyor. Geçmişte İstanbul LGBTİ+ Derneğinin öncülüğünde ve diğer LGBTİ+ örgütleri ile aktivistlerinin desteğiyle zor durumda olan, kalacak yeri olmayan ve şiddete uğrayan translar için 'Trans Misafirhanesi' açılmıştı. Bu, hem devletin resmi sosyal politikalarından dışlanan LGBTİ+'ların yararlanabileceği önemli bir girişim hem de LGBTİ+ toplumu açısından etkili bir dayanışma modeli olmasına rağmen ne yazık ki bir süre sonra devam edemedi ve kapandı. Artan yoksulluk ve barınma ihtiyacı karşısında kamu kurumlarının, yerel yönetimlerin, fon verenlerin ve LGBTİ+ örgütlerinin bu tür tesislerin kurulmasını yeniden gündemlerine alması gerekir.

Yoksullukla ilişkisini ele alırken, barınma hakkını diğer sosyal haklardan bağımsız düşünemeyiz. Örneğin, düzenli kaldığınız bir eviniz yoksa yerleşim yeri (ikametgah) belgesi alamazsınız. Sigortalı bir işe girerken işyerine sunulması gereken ikametgah belgenizin olmaması, güvenceli çalışma olanağından yoksun kalmanız anlamına gelir. Ayrıca, toplantımıza katılan Derin Yoksulluk Ağı ve Çorbada Tuzun Olsun Derneği temsilcilerinin hatırlattığı üzere, ikametgah belgesi sosyal yardımlara erişim için de gerekli. Dolayısıyla barınma olanaklarından yoksun LGBTİ+'lar, yoksulluğun etkisini hafifletebilecek destek mekanizmalarından da

52 SPOD, Pandemi Sürecinde LGBTİ+'ların Sosyal Hizmetlere Erişimi, 2020.

53 A/74/181.

yoksun oluyorlar. DYA, LGBTİ+'ların bu konudaki çoklu dezavantajını şu şekilde açıklıyor:

"Her kamu kurumu bir destek başvurusu için ikametgah istiyor. Hem güvensizlik hem de ikametgah olmadığı için LGBTİ+'lar kamusal kaynaklara erişemiyor. Yoksulluğun yarattığı hak ihlalleri yoksulluğu yaşayan bütün gruplar içinde dağılıyor ama tabii ki başka ayrımcılık ve eşitsizlikler olduğunda yoksulluk döngüsünün kırılması daha da zorlaşıyor. Örneğin, barınmayla birlikte bütün sosyal hakların ihlal edildiği bir yoksulluk hali var."

Barınma hakkı söz konusu olduğunda LGBTİ+ öğrencilerin yaşadıklarından da bahsetmek gerekir. Öğrenimleri sırasında yaşayabilecekleri, ayrımcılık ve kaygıdan uzak, güvenli ve sürekli bir yer bulmak, üniversite öğrencisi LGBTİ+'lar için hayati önem taşır. Hem yurtlarla ilgili mevzuat hem de yurt çalışanlarının ayrımcı tutum ve davranışları, Türkiye'deki LGBTİ+'ların güvenceli ve güvenli barınmaya erişimini engelleyen iki önemli unsurdur. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Yurt İdare ve İşletme Yönetmeliğinin 22/h maddesi, "genel ahlak kurallarına uymayan, kişi veya toplumu tahrik eden davranış ve eylemlerde" bulunmayı kınama cezası gerektiren fiil ve haller arasında sayar. LGBTİ+ hakları hareketinin, hak ve özgürlükleri sınırladığı gerekçesiyle yıllardır itiraz ettiği "genel ahlak" ifadesi, her türlü keyfi yorum ve uygulamaya alan açtığı için LGBTİ+ öğrencilerin varoluşlarına bir tehdit niteliğindedir. Ayrıca, barışçıl toplantı ve gösterilere katılan öğrencilerin Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) yurtlarından uzaklaştırılması ve burslarının kesilmesi, son yıllarda sıklıkla karşılaştığımız uygulamalar olmuştur. Örneğin, 2019'da 9. ODTÜ LGBTİ+ Onur Yürüyüşü'ne katılan öğrencilerin burs ve kredileri kesilmişti.⁵⁴ 30 Haziran 2021'de Eskişehir'de düzenlenen Onur Yürüyüşü'ne katılan bazı öğrencilere de KYK tarafından yurttan çıkarma ve burs kesme cezası verilmişti.⁵⁵ Benzer şekilde, Boğaziçi Üniversitesi'ne kayyım atanmasını protesto eden en az 100 öğrencinin de kredi ve bursu kesilmiş, daha sonra bu cezaların bazıları hakkında yürütmeyi durdurma kararı verilmişti.⁵⁶ Ekonomik açıdan ailelerine bağımlı olan, kalacak yer bulmakta zorlanan ve sınırlı gelirle eğitim hayatlarını sürdürmeye çalışan öğrencilere yönelik bu tür keyfi yaptırımlar, barınma hakkının ihlali olmakla birlikte, eğitim hakkına erişimlerini de engellediği için öğrencilerin geleceklerini de etkiler niteliktedir.

54 <https://kaosgl.org/haber/kyk-odtu-onur-yuruyusunda-gozaltina-alinanlarin-kredi-ve-burslarini-kesti> (Erişim tarihi: 16.07.2022).

55 <https://www.indyrturk.com/node/417736/siyaset/eski%C5%9Fehirde-y%C3%BCr%C3%BCy%C3%BC%C5%9Fe-kat%C4%B1lan-%C3%B6%C4%9Frenciler-yurttan-at%C4%B1ld%C4%B1-burslar%C4%B1-kesildi> (Erişim tarihi: 16.07.2022).

56 <https://www.birgun.net/haber/bogaziçi-eylemlerine-katilan-ogrencilerle-ilgili-karar-sadece-polisin-bildirmesiyle-ogrenim-kredisi-kesilemez-364377> (Erişim tarihi: 16.07.2022).

Yurtların ikili cinsiyet sistemini temel alması, kendilerini keskin çizgilerle kadın veya erkek olarak tanımlamayan öğrencilerin dışlanmasına yol açmaktadır.⁵⁷ Üni-Kuir Derneğinin Temmuz 2021'de yayımladığı araştırma, öğrenci yurtları ve misafirhanelerinin trans+ öğrencilerin kampüslerde ayrımcılıkla en çok karşılaştığı yerler arasında olduğunu gösteriyor. Araştırmaya katılanların büyük bir çoğunluğu, "cinsiyetsiz yurt ya da cinsiyetsiz odada kalabilecek olsalar kendilerini her zaman daha iyi ve güvende hissedeceklerini ifade etmiştir."⁵⁸ Trans aktivistlerle yaptığımız toplantının katılımcılarından biri, trans öğrencilerin barınma sorunlarını şu şekilde özetliyor:

"Ailesinin yanında değilse, başka bir şehre gitmek demek aynı zamanda bir yurt demek. Yurt değilse ev demek, bunların hepsi ekonomiyle bağlantılı. Ayrıca, yurt müdürünün ve ev sahibinin bir transa bakış açısının ne düzeyde olduğuyla ilgili. Ev söz konusu olduğunda ev sahibini veya binadan birkaç insanı ikna etmen gerekiyor. Yurt dediğin yerde okul müdürünü ikna etsen bile koca bir yurt nüfusuyla mücadele etmek zorunda kalıyorsun. Zaten bizim tarihimizde çokça haksız yere yurttan atılan trans erkek ve kadınların haberleri var."

Genç LGBTİ+'nın "LGBTİ+ Yurt Deneyimleri" yayını, yukarıdaki alıntıda işaret edilen *yurt nüfusuyla mücadelenin* önemli bir bölümünün aynı zamanda akran zorbalığıyla mücadeleye ayrıldığını gösteren hikayelerden oluşuyor.⁵⁹ Tüm bu sorunları, LGBTİ+ öğrencilerin barınma hakkıyla birlikte eğitim hakkının da engellendiği şeklinde yorumlamak gerekir.

COVID-19 salgını sırasında evlere kapanmak, birçok kişi için sağlığı korumanın bir gereği iken bazı LGBTİ+'lar için güvenlik riski yarattı. Evi olmayan veya uzaktan eğitim sırasında ailesinden ayrı yaşamak için yeterli imkanı olmayan LGBTİ+'lar atanmış ailelerinin evine dönmek zorunda kaldı. Bu dönüş, LGBTİ+'lar için mahremiyetin ihlali, psikolojik ve fiziksel şiddet ile kimliğini gizlemek demektir. Genç LGBTİ+ Derneği, "COVID-19 Salgınında LGBTİ+ Topluluğunun Durumu" araştırmasında salgın sırasında yaşadığı düzeni değiştirmek zorunda kalanların karşı karşıya kaldığı sorunları şöyle kaydediyor:

57 Genç LGBTİ+ Derneği, LGBTİ+ Gençler Öğrenci Yurtlarından Ne İstiyor?, 2018, <https://gencigbti.files.wordpress.com/2018/09/lgbti-genc3a7ler-c3b6c49frenci-yurtlar4b1ndan-ne-istiyor.pdf> (Erişim tarihi: 16.07.2022).

58 Üniversiteli Kuir Araştırmaları ve LGBTİ+ Dayanışma Derneği, Üniversitelerde Trans+ Öğrencilere Yönelik Ayrımcılık Raporu, 2021, <https://www.unikuir.org/assets/public/projects/dosyalar/universitelerde-trans-ogrencilere-yonelik-ayrimcilik-raporu.pdf> (Erişim tarihi: 16.07.2022).

59 Genç LGBTİ+ Derneği, LGBTİ+ Yurt Deneyimleri, 2018, <https://gencigbti.files.wordpress.com/2018/10/lgbti-yurt-deneyimleri.pdf> (Erişim tarihi: 16.07.2022).

Araştırma verilerine göre katılımcıların %38'ini oluşturan 97 kişi, yaşadığı düzeni değiştirmek zorunda kalmıştır. Bu kişilerin bazıları şehir değiştirmiş, bazıları ise aynı şehirde oldukları fakat birlikte yaşamayı tercih etmedikleri ebeveynlerine dönmek durumunda kalmışlardır. Maddi kayıplar ve eve kapanma hali katılımcılarda stres, anksiyete, moral ve motivasyon düşüklüğüne sebep olmuştur. Kişiler LGBTİ+ olmak bakımından sorun yaşadıkları ailelerinin yanlarına dönmek ya da kişisel karantina önlemleri sebebiyle aileleriyle daha fazla vakit geçirmek zorunda kalmışlardır. Bu da kişileri cinsel yönelim ve cinsiyet kimliklerine dair ayrımcılık yaşamaya, nefret söylemi ve suçuna maruz kalmaya ve yoğun baskı hissetmelerine ve zorunlu otokontrol sağlamak zorunda kalmalarına sebep olmuştur.

Atanmış ailelerinden destek görmemek, LGBTİ+'ları yalnızca gençken değil, yaşlılık dönemlerinde de etkileyebilmektedir. İlerleyen yaşlarda bakım ihtiyacı duyan LGBTİ+'lar için güvenli barınma olanakları çok sınırlı. Yaşlılara yönelik tesisler ve destek hizmetleri, LGBTİ+'ların özel ihtiyaçlarını görmezden geldiği için onlara güvenli ve misafirperver bir konaklama imkanı sunulduğunu söylemek mümkün değil.⁶⁰ 17 Mayıs Derneğinin "Yaşlanıyoruz Lubunya" raporu, emlak sektörü ve bakım evi süreçleri kapsayıcı olmadığı için LGBTİ+'ların barınma hakkı ile ilgili en önemli kaygılarından birinin, gelecekte yaşayacak bir yer bulmaya çalışırken kendilerini gizlemek zorunda kalmak olduğunu gösteriyor.⁶¹ Söz konusu ankete katılanların yaklaşık yüzde 86'sı, Türkiye'de LGBTİ+ kapsayıcı bir kompleks/bakım evi/merkezi olduğu ve imkanları yettiği takdirde yaşlılığını orada geçirmek istediğini beyan etmiştir.

Aynı rapor, ülkede tek tip aile ve birliktelikler kabul gördüğü için yaşlı LGBTİ+'ların kendi imkanlarıyla ev bulmakta da zorlandığını ortaya koyuyor. Gelir getirici çalışma ortamlarından dışlanan, birikim yapma veya mülk edinme imkanı olmayan LGBTİ+'lar, ya kiralık evlerde ya da atanmış aileleriyle birlikte yaşıyor. Rapor da yaşlanan ve yaşlı LGBTİ+'ların dile getirdiği ayrımcı uygulamalar özetle şöyle: "ev sahiplerinin yaşlanan ve yaşlı LGBTİ+'lara evli olmadıkları için ev vermemesi, tek erkek veya tek kadın olarak ev tutmanın sorun olması, yaş ve etnik köken ayrımcılığı, translara ev kiralanmaması, ev bulaşları dahi yüksek fiyatlar ödeyerek kirada oturmak zorunda kalmaları ve sonradan hukuksuzca sözleşmelerinin iptal edilerek evlerinden çıkmaya zorlanmaları."

⁶⁰ A/74/181.

⁶¹ 17 Mayıs Derneği, Yaşlanıyoruz Lubunya: Anket/Görüşmeler ve Çalışma Raporu, 2022, <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yaslaniyoruz-lubunya-anket-gorusemeler-ve-calisma-raporu-16-05-2022.pdf> (Erişim tarihi: 16.07.2022).

Türkiye'de LGBTİ+'ların günlük hayatta yaşadıkları ayrımcılık sonucunda barınma konusunda yapmak zorunda kaldıkları tercihler, yoksulluk tespitinin gelir ve harcamayla sınırlı tutulmaması gerektiğini ispatlar niteliktedir. Evlerinde kendilerini güvenli hissetmek ve ayrımcılığa uğrama riskini azaltmak için gelir ve eğitim düzeyinin yüksek olduğu, toplu taşımaya ihtiyaç duyulmayan, LGBTİ+'ların görünür olduğu bölgelerde ve şehir merkezinde oturma eğilimi yüksek. Ya da yukarıda bahsedildiği üzere, ev sahipleri LGBTİ+'lardan daha yüksek kiralar talep edebiliyor. Bu da gelirlerinin önemli bir bölümünü kiraya yatırmak anlamına geliyor. Şubat 2022'de yaptığımız toplantıda Pozitif Alan'dan bir temsilci, bu durumu kamu kurumlarının ve STÖ'lerin ihtiyaç tespiti yaparken demografik haritalamayı temel almasının risklerini hatırlatarak açıklıyor:

"LGBTİ+'lar, aile olarak ev tutmadığı için ev tutarken zorlanıyor. Ayrıca, saldırıya uğramamak için yaşayabilecekleri semtler çok kısıtlı olabiliyor ve orada yaşayabilmek için çok fazla şeyden feragat etmek zorunda kalabiliyorlar. Dolayısıyla demografik haritalamada bu ihtiyaç gözden kaçabilir. Örneğin, Nişantaşı'nda yaşayan bir trans kadın, trans erkek veya bir eşcinselin ihtiyaç sahibi olmadığını kolaylıkla söyleyemiyoruz. Çünkü kişi, saldırıya uğramaya-cağını düşündüğü için kazandığı paranın çoğunu Nişantaşı'ndaki ev için ödemeyi tercih edebilir."

Barınma olanaklarından yoksunluk, mültecilerin sıklıkla karşılaştığı sorunlardan biridir. Özellikle siyasetçilerin mültecilere yönelik ayrımcı ve nefret içerikli söylemleri ile medyada mültecileri hedef gösteren haberlerin bunda payı olduğunu belirtmek gerekir. Kaos GL'nin mülteci hakları alanında yaptığı çalışmalar, mülteci LGBTİ+'ların yaşamaya elverişli konut hakkına erişiminde yaşanan ihlallerle ilgili önemli ipuçları veriyor. Örneğin, komşular ve ev sahiplerinin hem yabancı düşmanı hem de LGBTİ+ karşıtı tutumları, mültecilere ev verilmemesiyle veya yüksek kiralar talep edilmesiyle sonuçlanıyor. Ayrıca, bu kişilerin kontrolcü tavırları ve bazen kiracıların özel hayatlarına müdahale etmesi, barınma hakkının temel bileşenlerinden biri olan yeterli mahremiyetin sağlanmadığı anlamına gelir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık nedeniyle hakları olan depozitoyu bile alamadan evlerinden çıkarılmak, sık sık ev taşımak ve yeni ev kiralamak, sınırlı geliri olan ve destek ve dayanışma ağlarından yoksun mülteci LGBTİ+'lar için önemli yoksulluk riskleri barındırmaktadır. Ekonomik koşulları sınırlı olan mülteci LGBTİ+'ların kira fiyatlarının daha düşük olduğu muhafazakar sayılabilecek semtlerde yaşaması, LGBTİ+'lara yönelik transfobi ve homofobi kaynaklı saldırı ve şiddet olaylarını, yani güvenlik sorunlarını da beraberinde getirebiliyor.⁶²

62 Kaos GL Derneği, Türkiye'nin LGBTİ Mülteciler ile İmtihani, 2019.

Sonuç olarak, LGBTİ+'lar içindeki her grubun barınma hakkına erişimle ilgili deneyimleri farklı olabilse de hepsi için ortak olan, yaşayacak yeri ararken başlayan ayrımcılığın barınmanın tüm safhalarında devam ettiğidir. Pek çok alanda olduğu gibi, güvenliği ve nispeten 'özgür' yaşamayı daha yüksek maliyetlerle satın almaya çalışmak konut kiralarken de geçerliliğini koruyor. Bunun yeterli olmadığı durumlarda ise LGBTİ+'lar kendilerini belki de en rahat hissetmeleri gereken evlerinde ve apartmanlarında dikkat çekmemeye ve kimliklerini gizlemeye çalışabiliyor. Dolayısıyla, maddi açıdan yıpratıcı olan barınma koşullarının LGBTİ+'lar için ayrıca duygusal yük yarattığını da söylemek mümkün.

3.7 Eğitim hakkı

Eğitim hakkı, ulusal ve uluslararası mevzuatta güvence altına alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 13. maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1 No'lu Protokolün 2. maddesi, herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu ifade eder. Türkiye, her ne kadar iç hukukundaki düzenlemeleri gerekçe göstererek sözleşmelerin ilgili maddelerine çekince koysa da kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamayacağı, Anayasanın 42. Maddesinde de güvence altına alınmıştır. Tüm bu maddeler ilgili belgelerin ayrımcılığı yasaklayan düzenlemeleriyle birlikte okunduğunda, eğitim hakkının esası, herkesin ayrımcılığa uğramaksızın temel eğitimden ücretsiz bir şekilde yararlanmasına dayanır.

Hem Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin hem de BM İnsan Hakları ve Yoksulluk Özel Raportörünün vurguladığı gibi, eğitim, daha iyi istihdam fırsatları ile doğru orantılı olduğu için ekonomik ve sosyal bakımdan dışlanmış insanlar yoksulluktan kurtarabilecek araçların başında gelir.⁶³ Bununla birlikte, eğitimin çalışma hayatına katılımın yanı sıra topluma ve kamusal hizmetlere katılım konusunda da olumlu etkileri vardır. Genellikle teknik ve bürokratik bir biçimde yürütülen politika yapım süreçlerine tam anlamıyla katılabilmek, zaman zaman yüksek eğitim düzeyini gerektirebilir. Öyle ki, CIVICUS, sistematik olarak dışlanan grupların ortak özelliğinin düşük eğitim seviyesi olduğunu ileri sürer.⁶⁴

LGBTİ+ öğrenciler, okul öncesi ve ilköğretimden başlayarak eğitim ortamlarında çeşitli cinsiyetçi tutum ve davranışlara maruz kalıyor. Okulun fiziki koşullarının ve eğitim müfredatının ikili cinsiyet sistemini temel alması, siber zorbalık da dahil akran zorbalığı ve okulların LGBTİ+'ları zorbalığa karşı koruyucu tedbirlerinin olmaması, eğitimci ve idarecilerin ayrımcı tavırları ve yetersiz bilgileri LGBTİ+

63 BM ESKH Komitesinin eğitim hakkı üzerine 13 No'lu Genel Yorumu ve A/HRC/15/41.

64 CIVICUS, The Gender and Social Inclusion Toolkit, <https://www.civicus.org/documents/toolkits/CIVICUS-gender-and-social-inclusion-toolkit.pdf> (Erişim tarihi: 17.07.2022).

öğrencilerin sıklıkla yaşadığı sorunlar arasındadır. Eğitim ortamında şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmak, öğrencilerde güvensizlik duygusuna, aidiyet duygusunun azalmasına, okuldan kaçmaya ve hatta okulu tamamen terk etmeye ve dolayısıyla akademik başarı şansının azalmasına yol açar.⁶⁵ Dolayısıyla eğitim kurumlarındaki homofobi ve transfobiden kaynaklanan aşağılanma ve baskılanma, LGBTİ+ öğrencileri ya kendilerini gizleyerek var olmaya zorlar ya da sistemin dışına iter.⁶⁶

Eğitim hakkına erişimin önündeki engellerin LGBTİ+'lar içindeki gruplar arasında nasıl farklılaştığını anlamak için Mayıs 2022'de trans ve interseks aktivistlerle toplantılar yaptık. İnterseks aktivistlerin hemfikir olduğu en temel sorun, eğitim alanında çalışanların (idareciler, eğitimciler, PDR uzmanları...) bu konuda temel seviyede bile bilgiye sahip olmaması, dolayısıyla da okulun interseks çocuklar için güvenli alan haline getirmenin çok zor olmasıydı:

"İnterseksler hakkında ya bilgi sahibi değiller ya da ayrımcı, yanlış ve eksik bilgi sahibi oluyorlar. Okulda (mesela biyoloji derslerinde) interseks konusu ya hiç konuşulmuyor ya da ayrımcı ve yargılayıcı bir yerden konuşuluyor. Dolayısıyla okul interseks kişiler için güvenli olmuyor ve diğer kişilere fark ettirmeden "evet, siz intersekslere karşı ayrımcı olabilirsiniz, onları rahatsız edebilirsiniz, akran zorbalığında bulunabilirsiniz" mesajı veriliyor aslında. En azından temel terimler, temel yaklaşımlar hakkındaki eksikler tamamlansa bu intersekslerin okuldaki güvenliğini arttırabilir."

Eğitim sisteminde hem biçimsel anlamda hem de içerik bakımından ikili cinsiyet sisteminin hakim olması, LGBTİ+'ların genelinde olduğu gibi okulları interseksler ve translar için güvenli kılmaktan uzaklaştırıyor. Bu güvende olmama duygusuyla ilgili interseks bir katılımcının paylaştıkları, okulda ayrımcılığa uğrayan tüm LGBTİ+'ların hislerini özetliyor olabilir:

"Okul, özellikle ilkokul, ortaokul ve liseyi kapsayan ilk 12 senede çok fazla vakit geçirdiğimiz bir yer ve en çok gördüğümüz kişiler de okuldakiler. Bu yüzden okulda ayrımcılığa maruz kalmak çok daha zor olabiliyor çünkü oradasın ve kaçamıyorsun."

Çocuk Hakları Komitesi, 1 No'lu Genel Yorumunda, eğitimin amaçlarından birinin "becerilerini, öğrenme ve diğer alanlardaki kapasitelerini, insan olarak saygınlığını, öz saygısını ve kendine güvenini geliştirerek çocuğun güçlendirilmesi" oldu-

65 A/74/181.

66 <https://kaosgl.org/haber/lgbti-cocuklarin-da-haklari-var> (Erişim tarihi: 17.07.2022).

ğunu belirtir.⁶⁷ Ne var ki, interseks aktivistlerin aktardıkları, okullardaki durumun interseksleri görünmezliğe ve yalnızlığa ittiğini gösteriyor:

"Okulda ya sen yoksun diyorlar ya da hastalık gibi diyorlar, başka bir şekilde geçmiyor."

"Bir görünmezlik var. Biyoloji dersinde veya rehberlik alırken kadın erkek ilişkileri veya kadın erkek cinsiyetleriyle ilgili bilgilerle okulda karşılaşırken çocuk kendi varlığı ve kendi kimliği ile ilgili hiçbir bilgiye ulaşamıyor. Kendini yok gibi hissediyor ve bunun verdiği bir yalnızlık oluyor."

İnterseks çocukların ve ergenlerin geçirdiği tıbbi süreçler çocuğun zaman zaman okuldan geri kalmasına yol açarak okul hayatını aksatabilir. Bunu da interseks çocukların başarılı bir eğitim hayatı geçirmesinin önündeki engellerden biri olarak değerlendirmek gerekir.

Şimdiye kadar, okula başlamış ve bir şekilde eğitim sisteminde yer alan intersekslerin deneyimlerinden bahsettik ancak bu aşamaya gelememiş interseks çocukların olduğunu da hatırlamak gerekir. Örneğin, toplantıya katılanlardan biri ayrımcılığa ve zorbalığa uğrayacağı kaygısıyla hiç okula gönderilmemiş. Diğer intersekslerin okulda yaşadıklarını yaşamasa da eğitimden ve her alandan soğutulmanın yarattığı yoksunluğu ve yoksulluğu yaşadığını ifade etti.

Eğitim kurumları ve politikalarına hakim olan ikili cinsiyet sistemi, transları da intersekslerle benzer bir şekilde etkiliyor. Okulun fiziksel koşulları, öğretmenlerin, öğretim görevlilerin, diğer eğitim personelinin tutumları, akran zorbalığını önleyecek mekanizmaların olmaması, ders içeriklerinin kapsayıcı olmaması birçok transın eğitim ve öğretim hayatında yaşadığı sorunların bazıları. Trans aktivistlerle yaptığımız toplantıda, bir transın karşılaşabileceği transfobik davranışlarla ilgili şu örnekler verildi:

"Örneğin, bir trans kendisine atanmış ismi değil, seçtiği ismi kullanmak isterken yoklama listesinde kimlik ismi yazdığı için amfide atanmış ismi bas bas bağırıyor. Okullarda (özellikle sosyal bilimlerde ve tıp fakültelerinde) hala translık hastalık ve sapkınlık gibi anlatılıyor. Dolayısıyla insanlar hocalarla ve öğrencilerle ters düşebiliyor, sınıfı geçemeyebiliyor ve eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalabiliyorlar."

67 <https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/BM%20CHK%20Genel%20Yorum%20No1%20-%20Egitimin%20Amaclari.pdf> (Erişim tarihi: 17.07.2022).

Eğitim hayatında yaşadığı ayrımcılığın türü, düzeyi, kişide yarattığı kaygı ve etki, her trans grubu için farklı olabiliyor. Kişinin açık kimlikli olması, çoklu ayrımcılığa yol açabilecek diğer kimliklere sahip olması, uyum sürecinde olması ve uyum sürecinin hangi aşamasında olduğu, aile desteğinin olup olmaması gibi faktörler önemli belirleyiciler olarak değerlendirilir. Örneğin, açık kimlikli ve görünür bir trans olmak çoğu zaman insanları ayrımcılığın hedefi yaptığı için eğitime erişmenin, aldığı eğitimi tamamlayıp diploma sahibi olmanın, nitelik kazanmanın ve ardından bir meslek sahibi olmanın transların ilkokulda başladığı bir mücadele olduğunu söylemek mümkün. Toplantıya katılan aktivistlerden biri, özellikle ergenliğin transların geleceğini ciddi şekilde etkilediğini ifade etti:

"Ergenlik translar için çok yıkıcı bir dönem. Çoğunlukla yıkıcı deneyimler yaşanan bir dönem. Açılma ya da uyum süreci ile ilgili özellikle aileyle, sonra da okulla ve diğer toplumsal aktörlerle çatışılan, karşı karşıya gelinen bir dönem. Translar bu dönemlerinde savunmasız. (Eğitim) Hayatlarıyla ilgili çok önemli kararları verecekleri bu ergenlik döneminde ciddi bir zorbalıkla ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalıyorlar. Hayatlarının bu döneminde savunmasız kalan çoğu trans okulunu bırakmak zorunda kalıyor."

Bu noktada aile desteği belirleyici olabiliyor. Çünkü bir şekilde ailesinin desteğini almış bir transın yaşadıkları ile hiç destek görmeyen ve geliri olmayan bir çocuğun yaşadığı zorluklar çok farklı olabilir. Bir katılımcı, ailenin maddi imkanlarının da önemli olduğunu hatırlatıyor:

"Ekonomik gücü olan aileler özel okula gönderiyor ayrımcılığı, homofobiyi ve transfobiyi aşmak için. Parayı ödediğin sürece kimse çocuğunu LGBTİ+ olduğun için okuldan atamaz."

Benzer bir durum intersekslerle yapılan toplantıda da dile getirilerek cesur ve güçlü ebeveynlerin çocukların yaşadığı sorunları öğretmenle, okulla ve hukuki yollarla çözebildiği ifade edilmişti. Dolayısıyla, yoksul LGBTİ+'ların ayrımcılığa karşı savunmasız kaldığı için eğitimden mahrum bırakıldığı ve yoksulluk döngüsünü kırmamasının daha da zorlaştığını söylemek yanlış olmaz.

Üniversitede bazı bölümlerde - mühendislik, hemşirelik veya hukuk gibi - okulu bitirip mesleğe başlamak için staj yapmak zorunludur. Türkiye'de çalışma hayatında yaygın olan homofobi ve transfobiyi düşündüğümüzde, bu süreç, LGBTİ+'lar için ayrı bir mücadele alanına dönüşebilir. Öyle ki, LGBTİ+'lar bir şekilde yüksek öğrenimlerine devam etmiş ve artık sona yaklaşmışken staja kabul edilirken ve çalışırken yaşadıkları ayrımcılık, eğitimlerinin aksamasına yol açarak mezun olmalarını engelleyebilir.

LGBTİ+ öğrencilerin eğitim hakkına erişimini konuşurken COVID-19 salgının-
dan da bahsetmek gerekir. Genç LGBTİ+ Derneği'nin araştırmasına katılanların
büyük bir çoğunluğu (yüzde 87) salgın döneminde eğitim durumunda yaşadığı
değişimi olumsuz olarak nitelendirmiştir.⁶⁸ Salgın boyunca üniversitelerin uzak-
tan eğitime geçmesiyle alternatif barınma olanaklarına sahip olmayan LGBTİ+
öğrenciler, öğrenimlerine atanmış ailelerinin evlerinde devam etmek zorunda
kaldılar. Aileleriyle bir arada yaşamının verdiği kaygı ve stres, bu dönemde öğ-
rencilerin eğitimle ilgili dile getirdiği olumsuzluklar arasında yer alıyor. Ayrıca, in-
ternet erişiminin sınırlı olması ve derslere bağlanmak için gerekli olan bilgisayar
gibi teknik araçların maliyetli olması da aynı çalışmada dile getirilen sorunlar
arasında yer almıştır. Tüm bunlar, salgına ve dolayısıyla uzaktan eğitime hazır-
lıksız yakalanan kuruluşların eğitim kalitesindeki düşüşle birleşerek LGBTİ+ öğ-
rencilerin geleceklerini etkileyebilecek boyutlara ulaşmıştır. Örneğin, birçok kişi
motivasyonunu kaybettiğini, akademik başarısında gerileme olduğunu, eğitime
ara verdiğini veya okulu uzattığını belirtmiştir.

Eğitim hakkını yalnızca örgün eğitim ile sınırlı tutmamak gerekir. Avrupa Sosyal
Şartı'nın mesleki eğitim hakkını düzenleyen 10. Maddesine göre, devletler, gerek-
tiğinde yetişkinlere yeterli ve kolay erişilebilir eğitim olanakları sunmalı, teknolojik
gelişmelerin ve yeni çalıştırma eğilimlerinin sonucu olarak yetişkinlerin yeniden
eğitim ihtiyaçlarını karşılamalı veya bunu teşvik etmeli, uzun süredir işsiz olanla-
rın yeniden eğitim alabilmesini ve işe yeniden uyumlarını sağlamalıdır. Nitekim
modern hayatın ve teknolojinin bu kadar hızlı değiştiği ve geliştiği bir dönemde,
insanlara yeni becerilerin kazandırılması, yeni iş ve iletişim fırsatları yaratarak ge-
çiş sürecini yumuşatır.⁶⁹ Çocuklukta ayrımcılığa maruz kaldığı için eğitim hayatı
kesintiye uğrayan LGBTİ+'lar da uygun mesleki eğitim programlarıyla bu boşluğu
doldurabilir, daha iyi bir çalışma yaşamını hedefleyebilir ve yoksulluk döngüsünü
kırabilir.⁷⁰ Özellikle translar olmak üzere LGBTİ+'ların eğitim masraflarını karşıla-
yarak ortaöğretime dönmelerini sağlamak, eğitim programlarında yer alanlara
nakit desteği vermek veya sürekli/yaşam boyu eğitim programlarına katılımlarını
teşvik etmek BM Bağımsız Uzmanının bu konudaki önerileri arasındadır. Örneğin,
Uruguay'da 2018 yılında translar için çıkarılan yasa, transların burs ve öğrenci
desteği olarak eğitime dönmelerini mümkün kılmış ve mesleki eğitim programları-
na katılmak için eşit fırsatlar yaratılmasını öngörmüştür.⁷¹

68 Genç LGBTİ+ Derneği, COVID-19 Salgınında LGBTİ+ Topluluğunun Durumu, 2020, [https://genc-
lgbti.files.wordpress.com/2020/09/covid-19-salgininda-lgbti-toplulugunun-durumu.pdf](https://genc-lgbti.files.wordpress.com/2020/09/covid-19-salgininda-lgbti-toplulugunun-durumu.pdf) (Erişim
tarihi: 20.07.2022).

69 Sen, A (2004), Özgürlükle Kalkınma, Çev: Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

70 A/74/181.

71 <https://womensmediacenter.com/fbomb/how-uruguay-is-leading-on-trans-rights> (Erişim tarihi:
20.07.2022).

Trans aktivistlerle yaptığımız toplantıda da meslek edindirme eğitimleri konusunda benzer talepler dile getirildi ve özellikle LGBTİ+ topluluğunun ve örgütlerin bu alanda çalışmaya başlaması önerildi. Bu önerinin arkasında yatan sebeplerden biri ise transların mevcut meslek edindirme kurslarından eşit bir şekilde yararlanamamasıydı:

"Bugün bir transın herhangi bir kursa gidip sertifika alması, herhangi bir belediyenin meslek edindirme kursuna katılması çok zor. Orada da ayrımcılık yaşıyorlar ve hizmetlerden eşit yararlanamıyor. İnsanların para ödeyerek alabileceği eğitimleri bile alamıyorlar."

Toplantı katılımcılarından biri, çalıştıkları şehirde bir güzellik uzmanının mülteci trans kadınlara verdiği eğitimlerden bahsederek bu tür eğitimlerin translar için neden hayati olduğunu açıklıyor:

"Derneğimizin bir gönüllüsü var, güzellik uzmanı. Şu an mülteci trans kadınlara make up, bakım ve güzellik uzmanlığı, nail art eğitimleri veriyor. Diplomalı ve sertifikalı bir iş olmasa da kişiye temel eğitim vererek meslek kazandırıyor ve bu önemli. Eğitime erişme konusunda bu kadar dezavantajlıyken ve iş bulamazken, hali hazırda bugün karnımızı doyurmak ve kiramızı ödemek gerekiyorken donörlerle konuşup meslek eğitimleri yapılırsa ne güzel olur."

Trans aktivistlerle yaptığımız toplantıda bir katılımcı, yeterli denetim ve hukuki yaptırım olmadığı için LGBTİ+'lar için en kolay ve en çabuk gözden çıkarılan alanın eğitim olduğunu hatırlattı: *"Hemen okuldan alınıyorlar"*. Hayatın daha başında yaşanan bu dışarıda bırakılma ve geri kalma, zincirleme bir etki doğuruyor. İnsanlar eğitimde geri kaldığında ileriki hayatında daha iyi bir meslek edinme, daha iyi bir gelir elde etme şansı da azalıyor.

3.8 Çalışma hakkı

İstihdam olanaklarına erişim, insanların kişisel ve ekonomik güçlenmesine, insan onuruna yaraşır bir hayat sürmesine ve diğer hak ve özgürlüklerin (örneğin, yeterli yaşam standardı hakkı, sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı vb.) kullanılmasına yardımcı olarak yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunur. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 6., 7. ve 8. Maddeleri, çalışma hakkına ilişkin kapsamlı bir çerçeve sunar. Buna göre, devletler, bireylerin özgürce seçtiği veya kabul gören bir işte çalışma hakkını tanımalı, adil ve elverişli çalışma koşullarını, sendika kurma ve dilediği sendikaya girme hakkını ve sendikaların özgürce faaliyette bulunmasını güvence altına almalıdır. Ayrıca, ILO'nun 100, 111

ve 118 No'lu Sözleşmeleri, devletleri eşit değerde iş için eşit ücreti sağlamak, iş veya meslek edinmede ve edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelelerde ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve sosyal güvenliğe tabi olma ve yardımlardan yararlanmaya hak kazanma bakımından eşitliği tesis etmek konusunda yükümlü kılar.

Türkiye'de cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı yasaklayan düzenlemeler olmadığı için taraf olunan bunca sözleşme, LGBTİ+'ların çalışma hakkından eşit faydalanması konusunda yetersiz kalmaktadır. Öncelikle, eğitim ve istihdam arasındaki güçlü bağı hatırlarsak, LGBTİ+'ların eğitimden geri kalması, ileriki hayatlarında daha iyi bir meslek edinme, daha iyi bir gelir elde etme şansını azaltıyor. Bunun yanında, LGBTİ+'lar, istihdamın tüm aşamalarında (işe alım, yükselme, eğitim, tazminat ve fesih) ve kazanç dahil çalışmayla elde edilen haklar söz konusu olduğunda ayrımcılığa uğruyor. Mayıs 2022'de yaptığımız toplantıda, transların istihdam süreçlerinde yaşadıkları şöyle anlatıldı:

"Trans kadın, trans erkek, nonbinary trans hiç fark etmiyor; transların istihdam alanında yaşadığı şeyler felaket. Bütün niteliklere sahip olsanız da o işe erişemeyebiliyorsunuz. İlk gözden çıkarılanlar her zaman translar oluyor. İşini kaybetmemek için kimliklerini gizlemek zorunda kalan veya süreçlerine giremeyen translar var. İş hayatı, öncesi ve sonrasını da kapsayacak şekilde translar için baştan sona kaygılı bir süre. İşe başvururken alınır mıyım diye kaygılanıyorsun, işteyken de mobbinge uğrar mıyım ya da işimi koruyabilir miyim diye kaygılanıyorsun. Kimlikle girdiğiniz mülakatlarda veya iş başvurularında sizin trans olduğunuzu gördüklerinde bu bir tercih sebebi değil, bir ret gerekçesi oluyor."

Ayrıca, LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılığın bir başka boyutu, görünür işlerde değil, geri plandaki ve güvencesiz işlerde çalıştırılmak olabiliyor. Örneğin, Hande Kader Dayanışması'ndan bir temsilci, "lubunya dostu" sayılan mekanların bile bu yola başvurduğunu söylüyor:

"(Yaşadığım şehirde) lubunya dostu diyebileceğimiz mekanlarda dahi örneğin cafelerde transları görünmeyen alanda çalıştırmaya eğilimliler. Ya işe almıyorlar ya da geri planda, mutfak ve bulaşık işlerinde çalıştırıyorlar. Ama bunu açıkça söylemiyorlar."

Bir interseks katılımcının kendi deneyimlerine dayanarak paylaştıkları ise LGBTİ+'ların zaman zaman işyerlerinde maruz kaldığı, dış görünüşe dayalı müdahalelere örnek oluşturuyor:

"Bir işyerinde interseks olarak çalışıyorsanız daha çok çalışmak ve daha sempatik görünmek zorundasınız. Sesine müdahale ediyorlar ya da giyim tarzına. Aklınıza ne geliyorsa insanlar sende onu görüyor. Onun için interseksler için iş hayatında tutunabilmek çok zor. Intersekslerin fiziksel özelliklerinden dolayı kendilerini ortama uydurmaları biraz daha zor. Sen dilinle, konuşmanla bunu yapsan bile fiziğin buna el vermiyor ve o bakışları her zaman üstünde hissediyorsun."

İntersekslerin çalışma hayatında yaşadıkları bir başka engel, çocukken maruz bırakıldıkları normalleştirme ameliyatlarından kaynaklanıyor. Bu ameliyatlar, ilerleyen yaşamlarında çalışmalarını engelleyecek sağlık sorunlarına yol açabileceği gibi düzenli veya düzensiz doktor kontrolünü, dolayısıyla işyerinden izin almayı da gerektirebilir. Kişi açık kimlikli değilse sağlık kontrollerinin sebebini söylemek istemiyor. Aynıısı HIV'le yaşayanlar için de söz konusu:

"Kontrollerin hafta içi ve mesai saatleri içerisinde olması gerekiyor. Kişinin mesai saatlerinde hastaneye gitmesi ve bunun için kuruma bir sebep belirtmesi kimi zaman çok zor olabiliyor. Bunun üç ayda bir tekrarlanan bir rutin olduğu kurum tarafından fark edildiğinde işverenler sebebini merak edebiliyor."

Bu durum, işyerinde kapalı olanların kimliklerinin açığa çıkmasına, bunun sonucunda işsiz kalmalarına veya "en iyi ihtimalle" işyerinde dışlanmalarına yol açabilir.

HIV'le yaşayanların en çok hak ihlaline maruz bırakıldığı alanlardan biri istihdam. HIV'le yaşamak, doğası gereği herhangi bir işi yapmaya engel değil ancak Türkiye'de HIV statünüzün öğrenilmesi zaman zaman mesleğinizin elinizden alınmasıyla sonuçlanıyor. Aktivistlerle yaptığımız toplantıda ortaya çıkan manzaraya göre bunun sebebi, iş yerlerinin klasik HIV korkusu. Bir katılımcı, işe alım aşamasını ve işyerinde yaşanan ayrımcılığı şu şekilde özetledi:

"Kişi, askerlikten muafsa iş başvurusu sırasında bu muafiyetin sebebi ısrarla soruluyor. Yanıt vermediğinde karşı tarafta "ya bu kişi lubunya ya bu kişi HIV+" düşüncesi oluşuyor. Dolayısıyla bu iki seçenek de kişiyi işe almamak için yeterli oluyor. Hali hazırda çalışırken kişinin HIV+ olduğunun öğrenilmesi durumu var. İşyerlerinde anlamsız ve sebepsiz yere bütün çalışanlardan test istenebiliyor. Ya da işyeri hekimleri merkezi sağlık sistemi (medula) üzerinden kişilerin HIV statüsü ile ilgili bilgilere erişebiliyor. Hekim, kişinin HIV'le yaşadığından şüphelendiğinde çekişmeli bir süreç başlayabiliyor: Kişi tehdit edilebiliyor, hekim idareye söylemeden çalışanın işten çıkmasını talep edebiliyor, kişinin rızası olmadan işverenle veya iş arkadaşlarıyla bu bilgi paylaşılabilir."

Sonunda kişinin hem ayrımcılığa ve HIV fobiye uğradığı hem de işinden edildiği bir süreç meydana geliyor. İş akitleri feshedildiğinde gerekçe olarak HIV değil, başka şeyler gösteriliyor."

HIV'e dair önyargı bu denli yaygınsa kişisel sağlık verilerinin gizliliği büyük önem taşır. Ne var ki, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Hizmet Sunumu Genel Müdürlüğü'nün 16 Ağustos 2021'de çıkardığı genelgeyle Medikal Ulak Sistemi'ne (MEDULA) erişimle ilgili yaptığı değişiklik, HIV'le yaşayanların bu konudaki mahremiyetini tehlikeye atmaktadır. Genelgeye göre, MEDULA'da depolanan kişisel sağlık verileri, artık kişinin kendisi ya da vekili tarafından yapılan başvurularla silinemeyecek ve bu bilgilere erişim sınırlandırılmayacak. Sisteme erişimin sınırlandırılması ancak mahkeme kararıyla mümkündür. Sağlık bilgilerinin işyeri hekimleri dahil MEDULA'ya erişimi olan herkese açık hale getirilmesi, kişisel verilerin gizliliğini ihlal etmenin yanında HIV'le yaşayanların damgalanması, dışlanması ve ayrımcılığa maruz kalması ile işten çıkarılması riski taşımaktadır.

Türkiye'de çalışma hakkına erişim söz konusu olduğunda sıklıkla ayrımcılığa uğrayan bir başka grup mültecilerdir. Kaos GL'nin 2019'da yayımladığı raporda mülteci LGBTİ+'lara yönelik çalışma hakkı ihlallerini geniş bir şekilde ele almıştı:

Çalışma hakkına erişim konusunda kayıtlı olunan şehirdeki iş imkanları bu hakka erişimde oldukça önemli bir faktör olarak önümüze çıksa da; LGBTİ mültecilerin aktardıkları ışığında şehirde iş imkanı olsa dahi işverenlerin kişinin cinsel yönelim veya cinsiyet kimliğini anladıkları takdirde iş vermedikleri ya da işten çıkarabildikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra ağır koşullarda uzun çalışma saatlerine ek olarak çalışıldığı halde işverenin maaşı ödemesi çalışma hayatına ilişkin olarak en yoğun dile getirilen sorunlar olarak öne çıkmaktadır. Ağırlıklı olarak restoran/ kafe, tekstil, sanayi, inşaat ve mobilya alanlarında çalışan LGBTİ mülteciler, işveren ve çalışma arkadaşlarından gördükleri homofobik/ transfobik ve yabancı düşmanı tavrın da ağır çalışma koşulları altında kendilerini zorlayan bir başka etmen olduğunu belirtmişlerdir. Homofobi/transfobi ve yabancı düşmanlığına ek olarak özellikle lezbiyen mülteciler iş yerinde işveren ve çalışma arkadaşlarının tacizine uğradıklarını ve bu tacizin çoğu zaman işin bırakılmasına yol açtığını ifade etmişlerdir.

...

Mültecilerin ucuz iş gücü olarak görülmesi, çalışma izni alınması konusunda işverenlerin ve mültecilerin bilgi eksikliği, bu konuda devletin herhangi bir sosyal politikasının olmaması, yaşamlarını devam ettirmek için çalışmak zorunda olan mültecileri ağır koşullarda, güvencesiz çalışmak durumunda bırakmakta ve sömürüye açık hale getirmektedir.

...

Translar ise görünürlük nedeniyle iş bulamadıklarını, bazı trans mülteciler ise iş bulabilmek için cinsiyet kimliklerine aykırı buldukları bir şekilde “erkek” ya da “kadın” gibi giyinmek zorunda kaldıklarını belirttiler. Çok düşük ücretlerle çok ağır koşullarda çalıştıklarını ifade eden mülteciler, çoğu zaman ücretlerini alamadıklarını ve hiçbir yere şikâyet edemediklerini söylediler. Özellikle lezbiyen mülteciler, Türkiyeli işverenler tarafından cinsel tacize uğradıklarını ve çoğu zaman bu yüzden işten çıktıklarını ya da kimliklerini açıkladıklarında işten çıkarıldıklarını söylediler.

Dolayısıyla, mülteciler söz konusu olduğunda yabancı düşmanlığı ve ırkçılık nedeniyle kısıtlanan çalışma olanakları, mülteci LGBTİ+'lar için zaman zaman ulaşılması imkansız bir boyuta geliyor.

Lezbiyen, biseksüel ve trans kadınlar cinsel yönelime dayalı ayrımcılığın yanında kadınlarla erkekler arasındaki ücret farklarından da genellikle olumsuz etkilenir. Daha az maaş almaları, hem çalıştıkları dönemde hem de emeklilikte daha yoksul kalabilecekleri anlamına gelir.⁷²

Sivil birlikteliklerin tanınmaması, işyerlerinin evli çalışanlarına sağladığı kolaylık ve yardımlardan LGBTİ+'ların yararlanamaması anlamına gelir. Ayrıca, yaptığımız toplantıda, evli ya da çocuklu olmadıkları için kriz anlarında ilk işten çıkarılan, maaşları aksatılan veya fazla mesaiye kalması beklenen gruplar arasında yer aldıkları ifade edildi.

Çalışanların ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin istihdamdan elde edilen gelirle ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlere erişebilmesi, istihdamın yoksulluğun ortadan kaldırılmasındaki temel işlevini ifade eder. Dolayısıyla, işgücü piyasasında düzgün ve güvenceli işlerin yaratılması yoksulluğu azaltma stratejilerinin ayrılmaz bir parçasıdır. TÜİK'in 13 Temmuz'da yayımladığı işgücü istatistiklerine göre Mayıs ayında işsizlik oranı yüzde 10,9 olarak gerçekleşti. Buna çalışmaya hazır olduğu halde çeşitli nedenlerle iş aramayanları ve mevsimlik çalışanları ekleyince hesaplanan geniş tanımlı işsizlik oranı ise Mayıs 2022'de yüzde 22,4 olmaktadır. DİSK-AR'a göre Türkiye'de 8 milyon 387 bin kişi geniş tanımlı işsiz kategorisinde yer alıyor ve bu sayı, COVID-19 salgını öncesine göre 2 milyon artmış.⁷³ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesine göre, “yüksek işsizlik oranları ve güvenli iş eksikliği, çalışanların ekonominin kayıt dışı sektörlerinde iş aramaları

⁷² A/74/181.

⁷³ Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Araştırma Merkezi, İşsizlik ve İstihdamın Görünümü Raporu, Temmuz 2022, <http://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2022/07/IS%C-C%A7SIZLIK-VE-ISTIHDAmin-GORUNUMU-TEMMUZ-2022-Rev.pdf> (Erişim tarihi: 27.07.2022).

sonucunu doğurmaktadır.”⁷⁴ Ülkede yaygın olan ayrımcılık nedeniyle seçenekleri fazla olmayan LGBTİ+'ların da genellikle kayıt dışı ve güvencesiz işlerde çalıştığı bilinmektedir. Örneğin, meslek olarak seks işçiliğini tercih edenleri hariç tutarsak, translar arasında yaygın olan işsizlik, onları yaşamlarını idame ettirmek için seks işçiliği yapmak zorunda bırakır. Ayrıca, ekonomik kriz ortamlarında işsizliğin yüksek olması, insanları ayrımcılığın ve istismarın yaşandığı güvensiz iş ortamlarında kalmaya zorlar. Yaptığımız toplantıda bu durum, translar bakımından şu şekilde örneklendirildi:

“İşe alınabilirsiniz, sigortanız yapılır veya yapılmaz, diğerlerinden daha farklı muamele görebilir ve ayrımcılığa uğrayabilirsiniz ama bunlara ses çıkaramazsınız çünkü patron lütfedip size iş vermiş, başka yerde iş bulabileceğinizi mi sanıyorsunuz? Her türlü taciz ve mobbinge razı oluyorsunuz.”

Bir katılımcının söylediği gibi, “İşe erişmek ayrı bir maraton, açık kimlikle var olmak apayrı bir maraton.” İşyerinde ayrımcılığa ve nefret söylemine uğrama ile işini kaybetme kaygısı, birçok LGBTİ+'yı kimliklerini gizlemeye zorluyor. Kaos GL'nin Türkiye'de kamu sektörü ve özel sektör çalışanı olan LGBTİ+'larla ilgili yürüttüğü araştırmaları, bu sektörlerde çalışan LGBTİ+'ların çoğunun, çalıştıkları kurumlarda cinsiyet kimliği, cinsel yönelim ve cinsiyet özellikleri yönünden tamamen kapalı olduğunu ortaya koyuyor.

Yıllara göre, LGBTİ+ çalışanların tamamen açık olma durumu		
	Özel sektör (%)	Kamu sektörü (%)
2021	17,2	5
2020	14,8	3,4
2019	17,4	4,4
2018	22	7

Raporlar, LGBTİ+ çalışanların hem kamu sektöründe hem de özel sektörde ayrımcılığa uğradığını gösterse de yukarıdaki tablo, kamu kurumlarında açık bir LGBTİ+ olarak çalışmanın daha zor olduğuna işaret ediyor. Öyle ki, toplantımıza katılan trans aktivistler, transların kamu kurumlarında işe girmelerinin ve tutunmalarının zor olduğunu belirtti:

⁷⁴ BM ESKH Komitesi'nin çalışma hakkı üzerine 18 no'lu genel yorumu, https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf (Erişim tarihi: 27.07.2022).

"Memur olduğunda işini kaybetme korkusu çok fazla. Bu yüzden çoğu trans bu süreci ya açık kimlikli olmadan gerçekleştiriyor ya da cinsiyet uyum sürecini tamamladıktan sonra başka bir yere tayin istiyor, aynı şehirde ve kurumda devam etmemek için. Bu da çok ciddi bir konforsuzluk ve maddi külfet yaratıyor."

LGBTİ+'ların özel sektörü tercih etmek zorunda kalmaları, kamu sektöründe çalışmanın getirdiği iş güvencesi ve sosyal güvencelerden yoksun olması anlamına geliyor. Öte yandan, LGBTİ+'ların kamusal hizmetlerin sunulduğu işyerlerinde çalışmasının tüm topluma yönelik bir çarpan etkisi de mevcut. Bir başka aktivist, sağlık hakkına erişime odaklanarak, bunun diğer hakların kullanımına etkisini şöyle açıklıyor:

"Dünyanın birçok yerinde - sadece gelişmiş ve batı ülkelerinde değil - cinsel sağlık hizmetleri community (toplum) merkezlerden veriliyor. Bizde olduğu gibi belediyenin altındaki test merkezinden bahsetmiyoruz. Güvenlik görevlisinden doktoruna kadar çalışan kişilerin de LGBTİ+ olduğu yerlerden bahsediyoruz. Bunlar Türkiye'de yok. Peki bu neden önemli? Sağlığa erişim LGBTİ+'lar için şu anlama gelebiliyor: Biz, heteronormatif dünyanın kurduğu önyargılardan uzak bir şekilde kendi kurduğumuz güvenli alanlarımızda yaşıyoruz, sağlık hizmeti almak istediğimizde bu alanlardan çıkıp bu düzene tekrar geri girmek zorunda kalıyoruz. Bu hastanelere ve sağlık merkezlerine gittiğimizde LGBTİ+ toplumuna yönelik tüm önyargıları bireysel olarak karşılamak zorunda kalıyoruz. Bu, başlı başına bir acil durumlar dışında sağlığa erişimi istememe sebebi olabiliyor."

Toplantımıza katılan sosyal hizmet uzmanlarından biri, iş görüşmelerine gitmeden önce ya da işe başlarken "Nasıl giyinmeliyim ki beni anlamasınlar?" diye soran çokça trans danışanının olduğunu paylaştı. Kimliğini gizlemek, kişinin gelecekte uğrayabileceği ayrımcılığa karşı bir korunma stratejisi olsa da buna zorlanmak başlı başına bir ayrımcılık olarak değerlendirilmeli. Heteroseksüel çalışanlar, çalışma hayatlarını ve sosyal yaşamlarını kolaylıkla uyumlu hale getirebilirken LGBTİ+'lar ikili bir yaşam sürmeye zorlanıyor. İnterseks aktivistlerle yaptığımız toplantıda bu durum şöyle anlatıldı:

"İş bulsanız bile o işteki günlük hayatınızın büyük bir kısmını kaplayan zaman diliminde şöyle tarif edebilirim, hayatımız ikiye bölünüyor. Eğer açık değilseniz iş arkadaşlarınıza... İşyerinizden dışarı çıktığınızda başka bir hayat yaşıyorsunuz. İşyerinizde bir başkasıymış gibi davranıyorsunuz. İşyerinde bir sürü şeyi anlatırken hayatınızın büyük bir kısmı yokmuş gibi davranmanız ve gizlemeniz gerekiyor."

"Bir kamuflej durumu var. Eve gelince kendin oluyorsun, işte bir başkası oluyorsun. Oradaki kişilik mi buradaki kişilik mi bir dengesizlik oluşuyor insanda."

Kaos GL'nin araştırmaları, işyerinde ayrımcılık ve nefret söylemi ile birlikte bu tür bir kapalılık stratejisinin "LGBTİ+ çalışanların çalışma arkadaşlarıyla yakın ve gerçek ilişkiler kuramamalarına, çalıştıkları kuruma aidiyet hissetmemelerine, umutsuzluk, mutsuzluk, kaygı, endişe, öfke gibi duyguları yoğun olarak yaşamalarına, performans ve motivasyon düşüklüğüne, depresyon, stres ve gerginliğe, psikolojik ve fiziksel olarak aşırı zorlanmadan kaynaklanan tükenmişlik sendromuna neden olduğu, bunun da işyerindeki verimliliği ve iş doyumunu düşürdüğünü" ortaya koyuyor.⁷⁵ Bu durum, kişinin hem fiziksel hem ruhsal sağlığını etkilediği hem de çalışma performansındaki düşüş nedeniyle işini kaybetme riski doğurduğu için yoksullukla bağlantılıdır. Ayrıca, söz konusu araştırmalarda, LGBTİ+'ların göze batıp da kimlikleri açığa çıkmasını diye işyerinde fazla sorumluluk almaktan kaçındığına, dolayısıyla da terfi olanaklarından yararlanmadığına dair tanıklıklar da mevcuttur.

İstihdam süreçlerinde açık kimlikle var olamamanın bir diğer etkisi de örgütlenmeye, dolayısıyla da LGBTİ+'ların çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik çabalara engel olmasıdır. Bunun bir boyutu, sendikaların yeterince kapsayıcı olmamasıdır. LGBTİ+ örgütlerinin sendikalarla ve meslek örgütleriyle yaptığı sınırlı işbirlikleri, LGBTİ+ haklarıyla ilgili çalışmaların yapılmasına vesile olsa da buralarda çalışan öznelerin açık kimlikleriyle var olabildiğini ve çalışma yaşamında ayrımcılığa karşı adımların planlandığını söylemek mümkün değil. Sendikal örgütlenmenin ekonomik ve sosyal hakların savunulmasında ve yoksullukla mücadeledeki önemini düşündüğümüzde, LGBTİ+'ların sendikalarda yer almaması, onları ekonomik açıdan savunmasız bırakmaktadır.

ILO'nun 158 No'lu Hizmet İlişisine Son Verilmesi Sözleşmesi, işten çıkarmanın hukukiliğini vurgular ve hizmet ilişkisine son vermede ayrımcılığı yasaklar. Sözleşmeye göre, haklı nedenlere dayanmayan işten çıkarmalarda işçilerin hak arama ve itiraz yollarına başvurma hakları güvence altına alınmalıdır. En yaygın ayrımcılığa uğradığı alanlardan biri işyerleri olmasına rağmen, LGBTİ+'ların buralarda yaşadıklarını şikayet etmesi ne yazık ki kolay değil. LGBTİ+'ları koruyan yasal düzenlemelerin olmaması, çalışma yaşamındaki ayrımcılığa karşı şikayet mekanizmalarının işlevsizliği veya kişilerin bunlardan haberdar olmaması, ayrımcılığın ispat edilmesinin zorluğu, ispat etmenin güç olduğu vakalarda duru-

⁷⁵ Kaos GL Derneği, Türkiye'de Özel Sektör Çalışanı LGBTİ+'ların Durumu - 2021 Araştırması, 2021, <https://kaosgldernegi.org/images/library/ozelsektor21.pdf> (Erişim tarihi: 26.07.2022) ve Kaos GL Derneği, Türkiye'de Kamu Sektörü Çalışanı LGBTİ+'ların Durumu - 2021 Araştırması, 2021, <https://kaosgldernegi.org/images/library/kamu21.pdf> (Erişim tarihi: 26.07.2022).

ma tanık olan iş arkadaşlarının destek olmaması ve misilleme kaygısı, harekete geçmeyi engelleyen başlıca nedenlerdir.⁷⁶ Nitekim toplantımıza katılan trans aktivistler, işverenler açıkça kişi trans olduğu için işe almadıklarını, farklı çalışma koşulları sunduklarını veya işten çıkardıklarını söylemediği için çalışma hayatında yaşananları raporlayamadıklarını ifade etti. Benzer bir durum HIV'le yaşayan LG-BTİ+'lar üzerine yaptığımız toplantıda da dile getirildi. Aktivistler, hem işe alınma hem de iş akitlerinin feshedilme sebeplerinin kasten HIV'den bağımsızmış gibi gösterildiğini belirttiler.

LGBTİ+'ların yaşamları boyunca eğitim ve istihdamda yaşadıkları ayrımcılık, ilerleyen yaşlarında etkisini daha fazla gösterir. İş bulamamak, kayıt dışı ve düşük ücretli işleri kabul etmek, sosyal güvenlik ve emeklilik haklarını etkilediği için yaşlı LGBTİ+'lar, heteroseksüellere göre yoksulluğa daha açıktır. Bunu önleyebilmek için, yaşlılara uygun çalışma fırsatları ile diğer gelir getirici olanaklar yaratılmalı ve iş ve meslek edinmede yaşa dayalı ayrımcılık engelleyecek tedbirler alınmalıdır.⁷⁷

Bunca ayrımcılığın ve çalışma hakkı ihlalinin yanında, son zamanlarda çalışma alanında olumlu sayılabilecek gelişmeler de var. Örneğin, pandemide uzaktan çalışmanın hayatımıza girmesi translar için olumlu bir gelişmeydi. Toplantıda bahsedildiğine göre, pek çok trans, örneğin uluslararası şirketlerle anket doldurarak, bilgisayar başında iş yapmaya başladı ve bazı insanlar hayatlarını böyle devam ettirdi. Tabii ki bu işi yapabilmek için İngilizce bilmek veya en azından çeviri programlarını kullanabilmek gerektiği için bu fırsatlardan her transın yararlanabilmesi mümkün değil. Dolayısıyla translar içindeki her grubun erişebildikleri ve erişemedikleri imkanların farklı olduğunu unutmamak gerekir. Bir başka olumlu gelişme ise son zamanlarda Puma ve Zara gibi şirketlerin translara kota ayırmaya başlaması oldu. Kişilerin neye göre seçildiğine dair soru işaretleri olsa da buralardaki pozisyonlara başvuran ve işe giren transların olmasının umut verici olduğunu ifade etmek lazım.

3.9 Sağlık hakkı

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme, Avrupa Sosyal Şartı, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Engellilerin Haklarına ilişkin Sözleşme gibi çok sayıda bölgesel ve uluslararası sözleşme ve bildirge herkesin, ayrımcılığa uğramaksızın, onurlu bir yaşam sürdürebilmek için

⁷⁶ A/74/181.

⁷⁷ BM ESKH Komitesinin Yaşlıların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları üzerine 6 No'lu Genel Yorumu ve BM Yaşlılık İlkeleri.

ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkını düzenler. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 14 No'lu Genel Yorumda sağlık hakkının sağlıklı olmaktan çok daha fazlasını ifade ettiğini belirtir:

Sağlık hakkı, hem hakları, hem de yükümlülükleri içermektedir. Özgürlük boyutu, bir kimsenin, cinsiyet ve üreme özgürlükleri de dahil olmak üzere, kendi sağlığı ve vücudunun kontrolünü elinde bulundurması, işkence, rızaya dayanmayan tıbbi ve deneysel müdahaleler gibi müdahalelere tâbi olmamasını içermektedir. Hak boyutu ise, insanların ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından eşit şekilde faydalanmasına olanak tanıyan bir sağlık sistemine sahip olma hakkını içermektedir.⁷⁸

Sağlığın hayatımızdaki merkezi rolü, sağlık hakkına diğer insan haklarının gerçekleşmesi konusunda kritik bir anlam yükler. İnsan haklarının genelinde olduğu gibi, sağlık hakkı ve yoksulluk arasında da karşılıklı bir sebep-sonuç ilişkisi vardır. Bu bakımdan sağlık hakkına erişim, yoksulluğa düşmemek ve yoksulluktan kurtulmak için de önemli hale gelir. Tıpkı eğitime erişim gibi, sağlık hizmetlerine erişim hem kişinin yaşam kalitesini artırır hem de gelir edinme kapasitesini artırarak yoksulluğun üstesinden gelmesini sağlayabilir.⁷⁹

ESKH Komitesine göre, sağlık hakkının temel unsurları mevcudiyet, fiziksel ve ekonomik erişilebilirlik, bilgiye erişim, ayrımcılık yasağı, kabul edilebilirlik ve kalitedir. Tüm bunlar sağlık hakkıyla ilgili mal ve hizmetler için geçerlidir. Ne var ki, LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılık, sağlık hizmetlerini onlar için çoğunlukla erişilemez kılmaktadır.

Türkiye'de mevzuat, ayrımcılığa uğramadan sağlık hakkına erişme konusunda LGBTİ+'ları korumuyor. Bu durumun sağlık kuruluşlarında LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılık ve damgalamanın önünü açtığı söylenebilir. Sağlık çalışanlarının ayrımcı muamele ve söylemleri, aşağılayıcı ve küçümseyici tavırları, mahremiyeti ihlal etmesi LGBTİ+'ların sıklıkla karşılaştığı ihlallerdendir.⁸⁰ Trans aktivistlerle yaptığımız toplantılarda bu ihlaller aşağıdaki gibi örneklendirildi:

"Sağlık hizmeti almak isteyen transların gizlilikleri ihlal edilerek meslek elemanları arasında sohbet konusu yapılabiliyor. Bu da sağlığa erişimi engelliyor çünkü translar bir daha o hastaneye gitmek istemiyor yaşadıkları ayrımcılık nedeniyle.

78 https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf (Erişim tarihi: 25.07.2022).

79 Sen, A (2004), Özgürlükle Kalkınma, Çev: Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

80 A/74/181.

Sosyal hizmet uzmanlarının cinsiyet uyum sürecini kolaylaştırmaları ve translara destek olmaları gerekirken bu süreçten bihaber olabiliyor. Hatta bazen başhekimin ve doktorların yanında olarak transfobi uyguluyorlar."

"Bir şekilde hastaneye gittiğimizde problemler oradaki sağlık hizmetine ulaşmaktan ziyade bu hizmeti sunan insanların görevlerini yapmamasından kaynaklanıyor. Sizi karşılayandan güvenlik görevlisine, hemşiresine, doktoruna, vs kadar uzanıyor ihlaller. İnsanlar transın ne olduğunu ve kim olduğunu bilmiyor, bir yere kontrole gittiğinde bas bas kimlik isminle bağırıyor."

Sağlık, interseksler için en travmatik ve ihlallere açık alan. Küçükken onlara sorulmadan yapılan ve çoğu zaman komplikasyonlara yol açan tıbbi müdahaleler, interseksler için hastaneleri travmanın merkezi haline getiriyor. Mayıs 2022'de yaptığımız toplantıya katılan aktivistlerden biri, tüm LGBTİ+'ların yaşadığı kaygıyı onların da yaşadığını hatırlatıyor:

"Sağlık kurumlarına giderken interseks olmanın getirdiği çekinceler var. Ayrımcılığa uğrayacak mıyım? Karşımdaki doktor beni anlayacak mı? Ters bir söz söyleyecek mi veya ters bir hareket yapacak mı?"

Lezbiyen, biseksüel ve trans kadınların sağlık çalışanları tarafından ayrımcılığa uğradığı, kötü muamele gördüğü veya sağlık kuruluşlarından yanlış teşhisle döndüğü sıklıkla raporlanır.⁸¹ Nitekim Kaos GL.org'da 2017 yılında yayımlanmaya başlayan "Jinekoloji Muhabbetleri" yazı dizisi⁸² ve sonrasında bu konuda yürüttüğü çalışmalar⁸³, lezbiyen, biseksüel, trans kadın ve trans erkeklerin jinekologa gittiklerinde yaşadıkları ayrımcılığı ve ihlalleri ortaya çıkarmıştı. Bu çalışmalarla ortaya çıkan bir başka sorun, jinekolog muayenesinde ayrımcılığa uğrayan kadınların ve erkeklerin tedaviyi sürdürmekten cayması, sağlık sorunları ciddileşene kadar sağlık hizmeti almaktan kaçınmalarıydı.

HIV'le yaşayan LGBTİ+'ların haklarıyla ilgili çalışan aktivistlerle yaptığımız toplantıda da ayrımcılık nedeniyle ertelenen tedavilere dikkate çekildi:

"Kişiler HIV'le alakalı görünür sağlık sorunu yaşamıyorsa tedaviye başlamayı seçebiliyorlar. Bunun sebebi de sağlık merkezlerinde karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık ve ötekileştirme olabiliyor. "Eğer benim sağlığıma etkisi yoksa ve başışıklık sistemimi o kadar güçsüzleştirmediyse beklerim" deyip tedavi

81 A/74/181.

82 <https://kaosgl.org/haber/quotjinekolog-muhabbetleriquote-basliyor> (Erişim tarihi: 25.07.2022)

83 Kaos GL Derneği, Jinekolog Muhabbetleri, 2020, <https://kaosgldernegi.org/images/library/2020jinekolog-muhabbetleri-son.pdf> (Erişim tarihi: 25.07.2022).

almamayı seçebiliyor kişiler. Hem sağlıkları ve iyilik halleri düşüşe geçebiliyor hem de farklı cinsel partnerlere aktarım devam edebiliyor.”

LGBTİ+'ların ayrımcılığa uğrama kaygısıyla sağlık kontrollerini aksatmaları ve bakım ve tedavilerini ertelemeleri, hastalıkların erken teşhisini güçleştirerek daha ciddi sağlık sorunlarına, dolayısıyla da ciddi sağlık sorunlarının getirdiği maddi yüklerle yol açmakta, yoksulluk riskini arttırmaktadır. Bu durum özellikle sosyal güvenceden yoksun, seçilmiş aile gibi kişisel destek ve dayanışma mekanizmalarını kuramamış yaşlı LGBTİ+'ları daha fazla etkilemektedir.

LGBTİ+'lara yönelik bu ihlaller, onların bu kurumlara duyduğu güveni azaltmakta, tedavileri için paylaşılması faydalı olabilecek kişisel ve tıbbi bilgileri gizlemelerine yol açmakta ve sonuç olarak sağlık hizmetlerine erişimleri ile birlikte sağlıklarını da tehlikeye atmaktadır. Ek olarak, pek çok LGBTİ+ fobik ve ayrımcı tutumlara maruz kalmamak için sağlık hizmeti alırken cinsel kimliğini gizlemek zorunda kalıyor.⁸⁴ Ayrıca, kamu kurumlarına olan güvensizlik ve ayrımcılıktan kaçınma çabası, LGBTİ+'ların özel sağlık hizmeti sunan kuruluşlara yönelmesiyle sonuçlanıyor. Bu, LGBTİ+'lar için ekstra maliyet anlamına gelmekle birlikte, kişilerin ayrımcılıktan korunacağını da ne yazık ki garanti etmiyor:

“Özel hastanede parasını vererek hizmet satın almanız da hala transfobik muamele ve söylemle karşılaşabiliyorsunuz. Konuşmayı bilmeyen, jargona hakim olmayan, meraklı bir doktorla karşı karşıya geliyorsunuz ve o kişi size her şeyi sorabileceğini zannediyor.”

Görüştüğümüz bir interseks aktiviste, kamu kurumlarında çalışan doktorların çalışma koşullarının yetersizliği nedeniyle kamu hastanelerinden ayrılmasının ve sonuç olarak randevu almadaki güçlüğü de insanları özel hastanelere yönlendirdiğini hatırlatıyor:

“Yoksulluk açısından bakacak olursak, sadece interseksler için değil herkes için devlete bağlı sağlık kurumları ulaşılabilir olmaktan giderek çıkıyor. Randevu bulamıyorsunuz, gittiğiniz zaman da doktor sizinle uzun zaman ilgilenemiyor. Dolayısıyla aciliyet gerektiren bir sağlık sorunuz varsa özel hastaneye gitmeniz gerekiyor. Çalışmıyorsa ve işsizse, serbest çalışıyorsa ve sosyal güvencesi yoksa o da ciddi bir maddi yük. SGK'dan sigortanız varsa bile bunun bir katkısı olmuyor özel sağlık kuruluşlarında. İntersekslerin daha fazla yoksulluk riski altında olduğunu düşünüyorum.”

84 17 Mayıs Derneği, Çankaya Kent Masalları: Anket, Görüşmeler ve Çalışma Raporu, 2021, <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/cankaya-kent-masallari-31-12-2021.pdf> ve 17 Mayıs Derneği, Yaşlanıyoruz Lubunya, 2022, <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yaslaniyoruz-lubunya-anket-gorusmeler-ve-calisma-raporu-16-05-2022.pdf> (Erişim tarihi: 25.07.2022).

Aynı toplantıda, doktorların intersekslerin ihtiyaçlarıyla ilgili yeterince bilgi sahibi olmamasının da özel hastaneleri ve özel muayenehaneleri interseksler için tek seçenek haline getirdiği konuşuldu. Dolayısıyla, bir şekilde kamu hastanelerine ulaşabilse bile yine ihtiyaçları olan hizmeti alamama riskleri var.

LGBTİ+'ların sağlık hakkına erişimlerinin yoksullaşmaya olan etkisini konuşurken, transların cinsiyet uyum sürecinde yaşadıklarından özellikle bahsetmek gerekir. BM Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliğine Dayalı Şiddet ve Ayrımcılığa Karşı Koruma Üzerine Bağımsız Uzmanı, birçok ülkede bu konuda yaşanan ihlalleri şu şekilde özetliyor:

Kanıtlar, deneyimlenen cinsiyet kimliği ile uyumlu fiziksel cinsiyet özellikleri edinmenin genel olarak sağlık, refah ve yaşam kalitesini artırdığını göstermektedir. Aksi hallerde, kişinin kendini tanımladığı cinsiyete göre yaşayamaması, diğer hastalık türlerini daha da kötüleştiren bir sıkıntı kaynağı haline gelebilmektedir. Ancak, tedaviye erişmek zordur ve mevcut olduğu yerlerde bile genellikle caydırıcı derecede pahalıdır. Genellikle yeterli olanağa sahip ortamlarda bile transların durumundaki eşitsizlik acı verici derecede açıktır. Halk sağlığı düzenlemelerinin yokluğunda, translar cinsiyet kimliklerine uymak şeklinde vücutlarını değiştirmek için güvenli olmayan alternatif yöntemlere başvurmak zorunda kalmaktadırlar. Birçok ülkede, bu duruma düzensiz hormon kullanımı ve tıbbi kullanıma uygun olmayan silikon veya endüstriyel yağ enjeksiyonu gibi tehlikeli uygulamalar dahil olmaktadır.⁸⁵

Türkiye'deki translar da bu ihlalleri sıklıkla yaşıyor. Trans aktivistlerle yaptığımız toplantıda bir katılımcı, cinsiyet uyum sürecinin mali boyutunu şu cümleyle anlatıyor: "Türkiye'de dönmek çok masraflı". Ameliyat yapan doktorların sayısı çok az ve bu nedenle ücretler çok pahalı. Bir aktivist, bir yıl önce sadece ameliyat ücretinin 15 bin dolar olduğunu ifade etti. Öte yandan, cinsiyet uyum süreciyle ilgili uygulamalar kişinin bulunduğu şehre, hastaneye, doktorun deneyimine göre değişiklik gösteriyor. Ayrıca, cinsiyet uyum süreciyle bağlantılı usuller bütün hastanelerde yürütülmediği için şehri değiştirmek zorunda kalan translar var. Bu durum, özellikle ulaşım ve barınma konusunda ek maliyet anlamına geldiği için hem yoksulluğa yol açıyor hem de yoksul olanın erişimini engelliyor. Benzer bir sorun, interseks aktivistlerle yaptığımız toplantıda da dile getirilmişti:

"Küçük yerde yaşıyorsanız interseks durumunuzla ilgili görünmeniz gereken branşlar (örneğin, endokrinoloji) orada olmayabiliyor ve sosyal güvenceniz olsa bile büyük şehirde bir hastaneye gitmeniz gerekiyor. Bu da maddi yük getiriyor."

85 A/74/181.

Bir başka katılımcı, cinsiyet uyum operasyonlarını yapan doktorlar ve kuruluşlarla ilgili seçeneeksizliğin, bu masrafı karşılama gücü olan transları da yine olumsuz etkilediğini hatırlattı:

"Paran var, ameliyatını yapacak doktor var ama orada maruz kaldığın tutumlar berbat. Senin ona "muhtaç olduğunu" bildiği için istediğini yapabileceğini düşünüyor. Bu ameliyatlara yapan çok az kişi olduğu için onu da kaybederim diye şikayet edemiyorsun."

Cinsiyet uyum sürecinin bu kadar ticarileşmesinin transları hem mental hem de ekonomik açıdan zora soktuğunu vurgulamak gerekir. Bunun yanında, cinsiyet uyum süreciyle ilgili uygulamalara erişimdeki zorluk, Özel Raportörün yukarıda bahsettiğimiz raporunda söylediklerine benzer bir şekilde, transları alternatif çözümler aramaya iterek hayatlarını da riske atıyor. Toplantıya katılan trans aktivistler, ekonomik gücü olmayan transların resmi prosedürler nedeniyle sürece başlayamadıklarını ve kulaktan dolma bilgilerle, el altından edindikleri hormonları kullanarak, merdiven altı ameliyatlara başvurarak kendi sağlıklarını tehlikeye atıklarını belirtti.

Sağlık hakkı söz konusu olduğunda özel olarak odaklanması gereken gruplardan bir diğeri de LGBTİ+ mahpuslar. Yoksullukla mücadele alanında çalışan STÖ'lerle yaptığımız toplantıya katılan CİSST temsilcisi, özellikle trans mahpusların yaşadığı belli başlı erişim sorunlarını şu şekilde açıkladı:

"Uyum sürecinde olan ve ameliyatlarını sürdürmek isteyen mahpusların giderleri devlet tarafından karşılanıyor ama doktor seçmek isterseniz ve bu doktor özelde çalışıyorsa bu masraflar karşılanmıyor. Ayrıca, yüz feminizasyonu ve maskülinizasyonu gibi uyum sürecini ilgilendiren daha spesifik ameliyatlara devlet karşılamıyor. Pandemi sırasında bu işlemler durdu ve çok yakın zamanda yeniden başladı. Mahpusların hormona erişmesi gerekiyor. İlaç SGK tarafından karşılanmıyorsa ya da mahpusun karşılanan ilaca dair bir direnci veya alerjisi varsa kişi, uzun bir bürokratik sürecin sonunda ücretini ödeyerek ilaca erişebiliyor."

Ek olarak, hapishanelerde temizlik malzemelerinin idare tarafından karşılanması, yoksul mahpusların hem COVID-19 hem de diğer bulaşıcı hastalıklar karşısında savunmasız bırakılması anlamına geliyor. Ped ve tampon gibi temel sağlık malzemelerine erişim de regl olan LGBTİ+'lar için ayrı bir maliyet anlamına geliyor.

Hem HIV hem de cinsel sağlık bakımından LGBTİ+'ların artan yoksulluğu ilk olarak testle başlıyor. Kişiler, testler masraflı olduğu için hem HIV hem de diğer cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlarla ilgili statülerini öğrenemiyor. Son yıllarda hayatımıza giren ücretsiz ve anonim test merkezleri hem özel hayata duyulan saygı hem de ekonomik açıdan çok olumlu bir araç olsa da ülke nüfusunu dikkate aldığımızda sayıları oldukça yetersiz. Bu merkezler, sadece beş belediyenin deste-

Hormon Fiyatlarındaki Değişim SON 4 YIL				
	2019	2020	2021	2022
ESTROFEM	17.12	19.16	22.96	118.18
ANDROCUR 50 MG	84.18	94.26	113	406.32
NEBİDO	456.25	527.86	627.67	1099.88
SUSTANON	22.23	22.23	25.28	44.36
ZOLADEX	746.45	833.27	994.16	1839.48
CLIMARA 7,6mg	74.11	88.92	106.54	225.09
ALDACTONE 100mg	17.26	19.33	23.17	40.64

Hormon Fiyatlarındaki Değişim 2022 içinde			
	ŞUBAT	NİSAN	TEMMUZ
ESTROFEM	31.51	92.5	118.18
ANDROCUR 50 MG	147.14	325.35	406.32
NEBİDO	875.29	875.29	1099.88
SUSTANON	34.68	34.68	44.36
ZOLADEX	1355.6	1461.74	1839.48
CLIMARA 7,6mg	153.96	179.25	225.09
ALDACTONE 100mg	31.78	31.78	40.64

ğiyle beş ilçede kuruldu ve bunlar da büyük şehirlerde yer alıyor. Yaşadığı şehirde anonim ve ücretsiz test merkezi bulunmadığı veya bu merkezlerden haberdar olmadığı için buralardan yararlanamayan kişilerin önünde iki seçenek kalıyor: kamu hastanelerine veya özel laboratuvarlara gitmek.

HIV statüsünü öğrenmek için yapılan testler SGK veya Genel Sağlık Sigortası kapsamında devlet tarafından karşılanıyor. Ancak toplantımıza katılan aktivistlerden biri, tıbbi bilgilerin ve özel hayatın gizliliği konusunda kamu kurumlarına olan güvensizliği hatırlatıyor:

"HIV söz konusu olunca insanlar devlete test yaptırmak istemeyebiliyorlar. Çünkü devlette yapılan test, direkt olarak devletin sisteminde tanımlanmış olması demek. Özel laboratuvarlara da biraz bu nedenle yöneliyorlar. Gizlilik nedeniyle kamu hastaneleri tercih edilmiyor."

Kamu hastanelerinde test yaptırmayı söz konusu olmayanlar için geride kalan tek seçenek ise özel sağlık kuruluşları ve laboratuvarlar. Ancak özel hastanelerde ve laboratuvarlarda standart hizmet ve fiyatlardan bahsetmek mümkün değil. Öyle ki, katılımcılar, lokasyon, hizmet kalitesi, lüks, sağladıkları anonimlik, güvenilirlik, yaptırılan testlerin sayısı ve detayları gibi etkenlere göre fiyatların değişebildiğini

belirtti. Öte yandan, küçük şehirde yaşayanlar anonimlikten ve güvenlikten emin olmak için test ve tedavi için başka şehirlere gidebiliyor. Maddi yük anlamına gelen bu zorunlu tercih, HIV'le yaşayanları yoksulluğa açık hale getiriyor.

HIV'le yaşayanların sağlık hakkına erişimleriyle ilgili bir başka sorun, sağlık hizmeti almaya gittikleri kurum ve kuruluşlarda HIV statüleri bahane edilerek tedaviye erişimlerinin kısıtlanması ve maruz kaldıkları ayrımcı tutum ve davranışlardır. Kişinin HIV'le yaşadığı öğrenildiğinde tedavi ve ameliyat ücretlerinin arttırılması, özel sağlık hizmeti sunanların sıklıkla başvurduğu uygulamalardandır. Kaos GL'nin yayımladığı, HIV'le Yaşayan LGBTİ+'ların İnsan Hakları Raporu, bu konuda çok sayıda tanıklığa yer veriyor.⁸⁶

2019 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda yapılan değişiklikle, sağlık güvencesinden ve ödeme gücünden yoksun uluslararası koruma başvuru ve statü sahiplerine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün sağladığı sigorta desteği bir yılla sınırlandırıldı. Buna göre, kayıt tarihinden itibaren Türkiye'de bir yılını dolduran, 18 yaş üstü uluslararası koruma başvuru ve statü sahipleri - eğer özel ihtiyaç sahibi değillerse - genel sağlık sigortası kapsamından çıkarıldı. Bu düzenleme, kanunda özel ihtiyaç sahibi olarak tanınmadıkları, hem mültecilere yönelik yabancı düşmanlığı hem de LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılık nedeniyle sigortalı çalışma olanaklarından yoksun bırakıldıkları için mülteci LGBTİ+'ların sağlık hizmetlerine erişimini zorlaştırmaktadır. Örneğin, toplantıda bir aktivistin dile getirdiği üzere, HIV'le yaşayan mülteciler bir yandan dil bariyerinden ve HIV fobiden kaynaklanan ayrımcılığın etkisini yaşarken, diğer yandan ucuz işgücü olarak görülüp daha az para kazanıyorlar, sigortasız çalışıyorlar veya GSS katılım paylarını ödemekte zorlanıyorlar. Tüm bunlar HIV tedavilerine devam etmelerini zorlaştırıyor. Ayrıca, küçük şehirlerdeki sağlık hizmetlerinin kısıtlı olması, mülteci LGBTİ+'ların sağlığa erişimini farklı şekillerde etkiliyor. Mültecilerin yerleştirildiği şehirlerdeki tedavi imkanlarının ve uzman doktorların yetersizliği, kronik ve bulaşıcı hastalıkları olan veya uyum sürecindeki mültecilerde ciddi hayati riskler doğurabilmektedir.⁸⁷ Ayrıca, tedavi için bir başka şehre gitmek zorunda kalmanın getirdiği ek maliyet, yeterli geliri olmayan mülteci LGBTİ+'lar için yıpratıcı olabilmektedir.

LGBTİ+'lar, başlı başına bir sağlık krizi olan COVID-19 salgınından orantısız bir şekilde etkilenen gruplar arasında yer aldı. Hizmet sunumundaki ayrımcılık, düzensiz çalışma koşulları ve dolayısıyla istikrarsız finansal koşullarının yanı sıra, kamu hastanelerinin birçoğunun COVID-19 vakalarına tahsis edilmesi nedeniyle sağlık güvencesinden yoksun çok sayıda kişi tıbbi olarak gerekli olsa bile özel

86 Kaos GL, HIV'le Yaşayan LGBTİ+'ların İnsan Hakları Raporu, 2020, <https://kaosgldernegi.org/images/library/hivleyasayanlgbtilerraporu2020.pdf> (Erişim tarihi: 25.07.2022).

87 Kaos GL Derneği, Türkiye'nin LGBTİ Mülteciler ile İmtihani, 2019.

sağlık kuruluşlarına başvuramadı. Ayrıca, translar için hayati önemde olan uyum süreciyle ilgili prosedürler durma noktasına geldi. Uyum sürecindeki translar, rutin testlerini ertelemek zorunda kaldı. Toplantımıza katılan trans aktivistler, bu dönemde cinsiyet uyum süreciyle ilgili işlem yapamamanın pek çok transta psikolojik sorunlara yol açtığını ifade etti. Benzer sorunlar, HIV'le yaşayan LGBTİ+'ları da etkiledi. Hem güncel ölçümlerde hem de HIV tanısı için yapılan doğrulama testlerinde aksamalar yaşandı.⁸⁸

Sistematik ve kalıplaşmış ayrımcılık ile COVID-19 salgınının yanı sıra, ekonomik kriz ve döviz kurundaki dalgalanmalar sonucu ilaçların eczanelerden ve depolardan temin edilememesi ve ilaç fiyatlarına zam yapılması da LGBTİ+'ların sağlık hakkına erişimini güçleştiriyor. Cinsiyet uyum sürecindeki transların kullanmak zorunda olduğu hormonlar devlet tarafından karşılanmıyor. Hormona Erişim Kampanyası'nın yayımladığı ve 2019-2022 yılları arasında hormon ilaçlarının fiyatlarındaki değişimi gösteren listeye göre, son dört yılda en ucuz hormon ilacının fiyatı bile en az 2-3 katına çıktı ve en keskin artış 2022 yılında yaşandı.⁸⁹ Bu yıl hormon ilaçlarına üç defa zam yapıldı.

Kaynak: Hormona Erişim Kampanyası

Fiyatlardaki bu artış, LGBTİ+'ların dayanışma pratiklerini de etkiledi. Örneğin, toplantımıza Hande Kader Dayanışması adına katılan bir temsilci, fiyatlardaki artış nedeniyle artık kendilerine başvuran transların hormon masraflarına destek olamadıklarını belirtti. Bu durum, her şeye yüksek paralar ödemek zorunda olduğumuz şu dönemde yoksul transların hormona ulaşamaması ve cinsiyet uyum süreçlerini tamamlayamaması anlamına geliyor. Benzer durum, çocukken maruz kaldıkları "normalleştirme" operasyonları sırasında doğal hormon üreten organlarına müdahale edildiği için sonrasında hormon kullanması gereken birçok interseks için de geçerli. Ayrıca, HPV'ye ve ona bağlı kanser türlerine karşı koruma sağlayan aşılardan fiyatlarında da son dönemde büyük artış yaşandı. Örneğin, Temmuz 2022'de ilaçlara yapılan zamlarla birlikte bir doz aşının fiyatı 993,28 TL'ye yükseldi. Yapılması gereken doz sayısının üç olduğu dikkate alındığında, HPV'den korunmak için yaklaşık 3000 TL ödemek gerekiyor. Kapsam ve çeşit bakımından zaten yetersiz olan bu aşılardan bir de SGK tarafından karşılanmadığı için bireylerin inisiyatifine bırakılması, yoksul LGBTİ+'ların aşıya erişememesi ile sonuçlanıyor.

88 <https://tr.boell.org/tr/2020/04/17/covid-19-salgini-turkiyedeki-lgbt-lari-nasil-etkiliyor> (Erişim tarihi: 25.07.2022).

89 https://twitter.com/Hormona_erisim/status/1550774089878425600/photo/1 (Erişim tarihi: 25.07.2022).

Ülkedeki ekonomik istikrarsızlığın yol açtığı mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki artışın etkilediği bir başka alan ise cinsel sağlık ürünleri. Döviz kurundaki dalgalanma, cinsel sağlık ürünlerinin fiyatlarını arttırdığı için bunlara ulaşmak günden güne zorlaşıyor. Dolayısıyla, sınırlı geliri olan LGBTİ+'ların bu ürünleri kullanmadığı ve bu nedenle sağlıklarının riske girdiği ya da bunları kullanmayı tercih ettiği takdirde başka ihtiyaçlardan feragat etmek zorunda kaldığı bir durum söz konusu.

Dünya Sağlık Örgütü, anayasasında sağlığı "Sağlık sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, beden, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hali" olarak tanımlar.⁹⁰ Dolayısıyla, fiziksel sağlık ile ilgili standartlar, ruh sağlığı hizmetlerini de kapsar. Bu hizmetlerin eşit, erişilebilir, maddi olarak karşılanabilir bir biçimde sunulması, LGBTİ+'ların yaygın ve sistematik ayrımcılıkla baş etme kapasitelerini güçlendirmek bakımından oldukça önemlidir. Hem çocukluktan itibaren yaşadıkları travmalar hem de yaşamları boyunca maruz kaldıkları önyargı, ayrımcılık ve dışlanma, LGBTİ+'larda sıklıkla yalnızlık, yalıtılmışlık ve buna bağlı olarak gelişen anksiyete ve depresyon ile sonuçlanır. Bu sorunlar, kişi çeşitli destek mekanizmalarından yoksunsa, ileri yaşlarda daha da belirginleşebilir. Ayrıca, intersekslerin çocukken yaşadığı ve travmatik olabilecek tıbbi müdahalelerin etkileri yetişkinlik boyunca da devam edebiliyor. Ya da cinsiyet uyum süreçleri, hem barındırdığı zorlu prosedürler hem de kişinin sosyal çevresiyle ilişkilerindeki değişim nedeniyle transların psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğu dönemlerdir. Hem göç yolunda yaşadığı travmalar hem de Türkiye'de karşı karşıya kaldığı yabancı düşmanlığı ve LGBTİ+ fobi, özellikle dayanışma ağlarından yoksun mülteci LGBTİ+'larda yıkıcı etkilere neden olabilmektedir. Benzer şekilde, tanı alma süreçleri, HIV ile yaşayanlar için en zor ve çalkantılı dönemlerden biri olarak değerlendirilir.⁹¹ LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılığın, ilerleyen dönemde kişinin istihdama erişimini kısıtlayacağı ihtimali ve buna bağlı yoksulluk riski düşünüldüğünde, ücretsiz ve kapsayıcı psikososyal destek programları sağlık sisteminin en az diğer alanları kadar önemli bir unsuru olmalıdır. Ne var ki, bir araya geldiğimiz sivil toplum örgütlerinin ve aktivistlerinin bu konudaki ortak görüşü, Türkiye'de bu programların yeterli olmadığı yönündeydi. Kamu kurumlarında psikolojik danışmanlık hizmeti sunulsa dahi her psikolog veya her psikososyal destek programı LGBTİ+'lar için uygun ve kapsayıcı olmuyor, aksine ayrımcı bir süreç yaşanabiliyor. Dolayısıyla, LGBTİ+'lar ya ruh sağlığı hizmetleri için de özel sektöre yönelerek ek kaynak ayırmak zorunda kalıyor ya da bu hizmetlerden kesinlikle faydalanamıyor.

LGBTİ+'ların sağlık hakkına erişememelerinin ve bunun yol açabileceği yoksulluğun yanında, bu alanda umut verici gelişmelerden de bahsetmek gerekir. Hem

90 <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1> (Erişim tarihi: 25.07.2022).

91 Kaos GL, HIV'le Yaşayan LGBTİ+'ların İnsan Hakları Raporu, 2020.

intersekslerle hem de HIV'le yaşayan LGBTİ+'larla yaptığımız toplantılarda, yeni yetişen tıp fakültesi öğrencilerinin özellikle LGBTİ+ kavramlarına eskiden çok daha farklı bir şekilde bakması ve bu konulara meraklı olması, sağlık alanındaki olumlu ve umut verici gelişmelerden biri olarak değerlendirildi. Katılımcılar, sağlık alanındaki öğrenci topluluklarının HIV alanındaki bilgileri gelip LGBTİ+ örgütlerinden talep etmeye başladıklarını ifade etti. Bu talepler, öğrencilerin sadece HIV'le ilgili değil, HIV'le yaşayan LGBTİ+'larla da ilgili bilgilenmelerini sağladığı için oldukça anlamlı.

3.10 Sosyal koruma

Sosyal güvenlik ile eş anlamlı kullanılan sosyal koruma, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. maddesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 9. maddesinde güvence altına alınmıştır. Bu hak, çalışmaya bağlı gelir eksikliği, pahalı sağlık hizmetleri, yetersiz aile desteği, yoksulluk ve toplumsal dışlanmanın yol açtığı risklerden korunmak için nakdi veya ayni yardımlara erişme hakkını kapsar.⁹² ESKH Komitesine göre, sosyal koruma veya sosyal güvenlik hakkı konusundaki tedbirler iki temel aracı kapsar: faydalanıcıların çeşitli primler yoluyla finansal katkı yaptığı sosyal sigorta planları ile genel vergilerle finanse edilen, katkı payı ödenmeyen ve öncelikle dezavantajlı, savunmasız ve yoksul kesimleri hedefleyen sosyal yardım programları. Bu açıdan sosyal koruma, gelirin ve kaynakların yeniden dağıtımına yaptığı katkı nedeniyle, yoksulluğun önlenmesi ve hafifletilmesi, sosyal dışlanmanın önlenmesi ve sosyal içermenin desteklenmesinde hayati rol oynar.

Sosyal koruma, genellikle salgın, afet, ekonomik kriz gibi acil durum ve şok anlarında krizlerde alınan geçici önlemlerle birlikte anılır. Ne var ki, sistemli ve yapılandırılmış bir sosyal koruma mekanizması, devletlerin ekonomik, sosyal ve kültürel hakları hayata geçirme yükümlülüğünün bir gereğidir. Ayrıca, evrensel, sürekli ve herkes için tanımlanmış sosyal yardımların yasalarca güvence altına alınması, haklarından mahrum bırakılanların yoksulluk ve eşitsizlikten bağımsız, onurlu bir yaşam sürebilmesinin temel koşuludur.⁹³

Devletler, sosyal güvenlik hakkına erişimi ayrımcılık gözetmeksizin herkes için mümkün kılmakla birlikte, haklara erişim bakımından dezavantajlı ve dışlanmış gruplar (örneğin, işsizler, kayıt dışı çalışanlar, mülteciler, kronik hastalıkları olanlar,

92 BM ESKH Komitesi 19 no'lu Genel Yorumu ile Sepulveda, M ve Nyst, Carly, The Human Rights Approach to Social Protection, 2012, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/EPoverty/HumanRightsApproachToSocialProtection.pdf> (Erişim tarihi: 20.07.2022).

93 BM Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, Looking back to look ahead: A rights-based approach to social protection in the post-COVID-19 economic recovery, 2020, <https://www.srpoverty.org/wp-content/uploads/2020/12/covid19.pdf> (Erişim tarihi: 20.07.2022).

mahpuslar, engelliler, yaşlılar...) için özel koruma tedbirleri almalıdır.⁹⁴ LGBTİ+'lar tüm dünyada yoksullar, evsizler ve sağlık güvencesi olmayanlar arasında geniş yer kaplar. Bu durum, hem geleneksel sosyal koruma tedbirlerinin yetersizliğine hem de bu programların LGBTİ+'ları hedeflemesi gerektiğine işaret eder.

LGBTİ+'ların yoksul gruplar arasında yer almasının arkasında yatan temel neden, devletlerin destek programlarını tasarlarken, LGBTİ+'ların yaşam pratikleri ve ihtiyaçlarıyla örtüşmeyen geleneksel aile modelini esas almasıdır. Türkiye'de de sosyal yardımlar, temel olarak haneye giren gelir değerlendirilerek sunulur. Türkiye gibi muhafazakar eğilimlere sahip ve LGBTİ+ karşıtı söylemlerin yoğun olduğu toplumlarda LGBTİ+'lar, açık yaşamayı seçtiklerinde aile baskısıyla karşılaşabiliyor. Bu baskının sonuçlarından biri, aileden, dolayısıyla da aile içindeki dayanışma ve destek ağlarından uzak kalmak olabiliyor. Atanmış aileyle bağların kopması, seçilmiş ailesini de kuramamış LGBTİ+'lar için çeşitli güvencelerden yoksunluk ve yoksullukla yalnız başa çıkmak anlamına geliyor. Nitekim yukarıdaki bölümlerde bahsettiğimiz ihlaller ve bunların getirdiği maddi yük, aile desteğinden yoksun LGBTİ+'lar için daha ağır olabilmektedir. Diğer taraftan, HIV'le yaşayan bir trans aktivistin toplantıda dile getirdiği gibi, *"atanmış ailenin geliri-ne bakarak yoksulluğu tespit etmeye çalışmak, açıldığı için aile desteğinden yararlanmayan, ailesi ile çatışma halinde olan veya gizliliği önemseyen LGBTİ+'lar bakımından kapsayıcılığı ortadan kaldırıyor."* Örneğin, toplantımıza katılan CİSST temsilcisi, ihtiyaç sahibi olan mahpus LGBTİ+'ların bulundukları illerdeki sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına başvurduklarında ailelerinin ekonomik durumlarına göre değerlendirildikleri için yardımlara erişmekte zorlandıklarını hatırlatıyor. Türkiye'de sosyal yardımlar en muhtaç olanı hedeflediği için de kişi, ailesiyle bağlarını koparmış olmasına rağmen, atanmış ailesinin koşulları yardım kriterlerini sağlamıyorsa söz konusu yardımdan mahrum kalabiliyor. Aynı durum yoksulların sağlığa erişiminde önemli bir araç olan Yeşil Kart için de geçerli. Kişinin hane ve aile odaklı yapılan gelir testi sonucunda genel sağlık sigortasını karşılayabileceği düşünülürse Yeşil Kart alması mümkün değil. Bu nedenle, sosyal politikaların atanmış ve geleneksel aileler yerine öncelikle bireylerin ihtiyaçları gözetilerek planlanması ve uygulanması gerekir.

Türkiye'de evlenme, yalnızca heteroseksüellere tanınan bir haktır ve evlilik dışı/sivil birliktelikler tanınmamaktadır. LGBTİ+ çiftlerin heteroseksüel çiftlerle eşit haklara sahip olmaması, bireyin eşten kaynaklanan sosyal korumadan mahrum bırakılması ile sonuçlanır. Özellikle sağlık sigortası, emeklilik, miras, birlikte evlat edinme gibi mekanizmalara erişimde LGBTİ+ çiftler dezavantajlı konumdadır. Aynı hak kaybını sadece çiftler açısından değil, LGBTİ+'ların seçilmiş ailelerinin bağlamında da düşünebiliriz.

94 BM ESKH Komitesi 19 no'lu Genel Yorumu

LGBTİ+'ların istihdamda yaşadıkları ayrımcılık, onların emeklilik planlarına daha az katkı yapmaları, dolayısıyla da hayatlarının ilerleyen dönemlerinde daha az gelir elde etmeleri ile sonuçlanır.⁹⁵ Kaos GL'nin insan hakları raporları, "başta translar olmak üzere LGBTİ+'lar cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimleri nedeniyle iş bulamadıkları, dolayısıyla kayıt dışı ve güvencesiz seks işçiliğine itildikleri veya düşük ücretle çalıştırıldıkları için sosyal güvenlik haklarından hiç veya yeterince yararlanamadıklarını ortaya koyar.⁹⁶ Genelevlere kabul edilmeyen trans seks işçileri, düzensiz, güvensiz ve sigortasız çalışma koşullarına mecbur bırakıldığı için sosyal güvenlik hakkından yoksun kalır.⁹⁷ Ayrıca, trans kadınların düzenli işleri olsa dahi emeklilik hesaplamaları ve uyum süreciyle ilgili düzenlemeler arasındaki uyumsuzluk, onları eşitsiz konumda tutmaktadır. Şöyle ki, Türkiye'de emekliliği belirlerken esas alınan yaş, çalışma süresi, prim gün sayısı gibi kriterler cinsiyete göre değişir. Eğer bir trans kadının uyum süreci nüfus kaydında gerçekleşmemişse ve kimliğinde hala erkek olarak kayıtlı ise emekliliği hesaplanırken kadınlar için sunulan kolaylıklardan yararlanamaz.

Sosyal koruma olanakları bakımından mülteci LGBTİ+'ların durumu da ihtiyaçları karşılamaktan uzaktır. İhtiyaç sahibi mültecilere sosyal yardım ve hizmetlerin sunulabileceği, YUKK ve uygulama yönetmeliğinde hükme bağlanmıştır. Ne var ki, LGBTİ+'ların özel ihtiyaç sahibi olarak tanımlanmaması ve hassasiyetlerinin gözetilmemesi, yerleştirildikleri şehirlerde cinsel yönelimlerini ve cinsiyet kimliklerini gizlemek zorunda kalmaları ve başvuru işlemlerinden sorumlu kamu görevlilerinin hem bilgi eksikliği hem de ayrımcı tutumları, LGBTİ+ mültecilerin sosyal hizmetlere ve sosyal desteklere erişimini zorlaştırıyor.⁹⁸ Ayrıca, mülteciler ucuz işgücü olarak görüldüğü için az para kazanıyorlar, sigortasız çalışıyorlar ve katılım paylarını ödemekte zorlanıyorlar. Bu durum, hem sosyal güvenlik hakkının temel faydalarından olan sağlığa erişimi engellediği için bugünlerini hem de emekli olma ihtimalleri kalmadığı için hayatlarının ileriki dönemlerini etkiliyor.

Türkiye'de yaşayan yabancı LGBTİ+'lar, özellikle de yabancı öğrenciler tedavi ve ilaca erişimi mümkün kılan sosyal güvenlik hakkını tam olarak kullanamıyor. HIV alanında çalışan aktivistlerle yaptığımız toplantıda bir katılımcının dikkat çektiği üzere:

"Türkiye'ye geldiklerinde sigorta yaptırabilmeleri için belirli bir zaman dilimi var ama bu konuda bilgilendirme ve yönlendirme yapılmıyor. Bunun için de sigorta yapmaları gerektiğinin farkında olmayabiliyorlar. Söz konusu süre geçtiğinde kişiler rutin kontrolleri için kendi ülkelerine gitmek ve orada ilaç

95 A/74/181.

96 LGBTİ+'ların insan hakları 2018 ve 2019 raporları

97 Kaos GL, LGBTİ+'ların insan hakları 2021 raporu, 2022, <https://kaosgldernege.org/images/library/lgbti-larin-insan-haklari-raporu-2021-web.pdf> (Erişim tarihi: 21.07.2022).

98 Kaos GL Derneği, Türkiye'nin LGBTİ Mülteciler ile İmtihani, 2019.

yazdırmak zorundalar. Bu da her üç ayda bir uçak veya otobüs bileti demek. Ya da hiçbir sigorta kapsamına alınmadıkları için tüm test, tedavi ve ilaç masrafını kendileri karşılamak zorunda kalıyorlar. Bir öğrencinin bunu yapması ekonomik anlamda çok büyük bir külfet.”

Herhangi bir sosyal güvencesi olmayan ve sosyal güvenlik açısından yoksun insanlar, onları ani değişimlere karşı koruyacak mekanizmalara (temel ihtiyaçlarını karşılamak için gelir güvencesi ve temel sağlık hizmetleri gibi) erişemediği için afet, salgın, ekonomik kriz gibi olaylardan en fazla etkilenen gruplar arasında yer alır. Nitekim COVID-19 salgını sırasında dönemsel işlerde çalışan, seks işçiliği yapan ve eğlence sektöründe çalışan LGBTİ+'ların işlerini ve kazançlarını kaybettiği ya da güvencesiz koşullarda çalışmak zorunda kaldığı örgütler tarafından sıklıkla raporlandı. Bu tür kriz anlarında nereye başvurulabileceğiyle ilgili bilgi eksikliği, kişileri yararlanmayı hak ettikleri mevcut sosyal yardımlardan mahrum bırakır. Öyle ki, SPOD'un 2020 yılında yürüttüğü araştırmaya göre, LGBTİ+'ların büyük çoğunluğunun pandemi sürecinde nereye hangi şekilde sosyal yardım başvurusu yapabilecekleri hakkında bilgileri yok.⁹⁹ Hem zaten sınırlı olan mevcut yardımlara başvuramamaları hem de temel yurttaşlık geliri uygulamasının olması, LGBTİ+'ları salgın sırasında yaşadıkları gelir kaybının etkisini hafifletebilecek olanaklardan yoksun bıraktı.

LGBTİ+'ların sosyal yardım ve destek sunan kuruluşlar hakkındaki bilgi eksikliğini gidermek için örgütler, mevcut sosyal koruma programları ile kamu kurumları, belediyeler ve sivil toplum örgütlerinin yoksulluğu hafifletmeye yönelik hizmetleri konusunda çeşitli bilgilendirici araçlar üretebilir. Brezilya'daki LGBTİ+ örgütlerinin COVID-19 salgını sırasında destek sunan girişimleri listelediği Dayanışma Haritası¹⁰⁰ bu araçlara örnek olarak gösterilebilir. Dayanışma haritası, kişisel hijyen malzemeleri ve gıda dağıtıcıların yanı sıra, ruh sağlığı desteği ve sosyal güvenlik yardımlarına başvuru konusunda destek sunan örgütlere yer veriyor.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1982'de belirlediği Yaşlılık İlkelerine göre, yaşlılar, özel koruma tedbirlerine ihtiyaç duyan bir grup olarak beslenme, su, barınma, giyim gibi temel gereksinimlerini karşılamak ve sağlık hizmetlerinden yararlanmak için yeterli gelire, aile ve topluluk desteğine sahip olmalıdır.¹⁰¹ Bunlar sağlanmadığı için tüm dünyada yaşlılar, günlük hayatlarında gelir güvensizliği,

99 SPOD, Pandemi Sürecinde LGBTİ+'ların Sosyal Hizmetlere Erişimi, 2020.

100 <https://revistahibrida.com.br/brasil/instituicoes-lgbtqi-lancam-campanha-coletiva-para-o-coronavirus-saiba-como-doar/> ve <https://help.unhcr.org/brazil/wp-content/uploads/sites/8/2020/04/Mapa-da-Solidariedade-Iniciativas-de-apoio-a-LGBTI.pdf> (Erişim tarihi: 21.07.2022).

101 <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-principles-older-persons#:~:text=1,to%20other%20income%2Dgenerating%20opportunities> (Erişim tarihi: 21.07.2022).

sağlık sorunları, evsizlik, yetersiz beslenme gibi önemli insan hakları sorunlarıyla karşı karşıya kalıyor.¹⁰² LGBTİ+'ların yaşamları boyunca maruz kaldıkları ayrımcılık, yaşlılık dönemlerinde bu sorunların katlanması ve daha derinden hissedilmesi anlamına geliyor. Öte yandan, yaşlılara yönelik sosyal hizmetler, onları söz konusu sorunlardan korumaktan oldukça uzaktır: Ya tahsis edilen kamu kaynaklarının yetersiz ya da özel sektörün sunduğu hizmetler mali açıdan karşılanabilir değildir. Türkiye için konuştuğumuzda, zaten yetersiz olan bu hizmetlerde cinsiyet çeşitliliği gözetilmediği için yaşlı LGBTİ+'ların yararlanması, ancak kimliklerini gizlemeleriyle mümkündür. Türkiye'de yaşlılık ve bakım politikalarının yetersizliği ile bakım yükünün atanmış ailelere yüklendiği düşünüldüğünde, toplumsal dışlanma ve yoksulluk, LGBTİ+'ları yaşlılıklarında bekleyen önemli riskler arasındadır.

SPOD'un 2014 yılında Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu ile ortak yürüttüğü araştırma, LGBTİ+'ların yaşlılık dönemleriyle ilgili kendilerini güvende hissetmediğini ortaya çıkarmıştı. Bu kaygılar genel olarak bakım ihtiyacı olduğunda yeterli desteği alamamak, emekli olamamak, yeterli gelirin olmaması ve yalnızlık ile ilgiliydi. Bugüne kadar yaşlılara ve LGBTİ+'lara fayda sağlayacak tedbirler alınmadığı için maalesef bu durum şimdi de farklı görünmüyor. 17 Mayıs Derneği'nin son araştırmasına katılan yaşlanan ve yaşlı LGBTİ+'lar en çok yoksullaşmak, yalnızlaşmak ve destek bulamamaktan korktuğunu ifade etmiştir.¹⁰³

LGBTİ+'ların yaşam pratiklerini etkileyen taşra-kent ayrımı, sosyal koruma söz konusu olduğunda daha fazla belirleyici olabilmektedir. Örneğin, büyükşehirlerde LGBTİ+'ların topluluk içi destek ve dayanışma mekanizmalarını kurması ve bunlara erişimi, taşrada ve kırsal bölgelerde yaşayanlara göre çok daha kolaydır. Bu durum, küçük şehirlerdeki sosyal hizmetlerin yetersizliğiyle birleşince, buralardaki LGBTİ+'ları koruma mekanizmalarından mahrum bırakmaktadır.¹⁰⁴

Yukarıda bahsedilen tüm örnekler, yürürlükteki sosyal politikaların LGBTİ+'ları görmezden geldiğini gösteriyor. Bununla beraber, LGBTİ+'lar hem bireysel hem de örgütsel dayanışma mekanizmaları oluşturarak bu ayrımcılık ve yoksullaştırmayla mücadele etmeye çalışıyor. Örneğin, atanmış ailelerinden dışlandıkları için mahrum kaldıkları destek mekanizmalarını güvenilir arkadaşlarından oluşan seçilmiş aileleriyle yeniden yaratmaya çalışıyorlar. Ayrıca, yardıma ihtiyacı olan LGBTİ+'lar için hızlıca örgütlenip dayanışma grupları kurabiliyorlar. STÖ'lerse örgütlenme özgürlüğüne yapılan müdahalelere ve kısıtlı araçlara rağmen artan yoksulluğa karşı ellerinden geleni yapmak için çabalıyor. Bir sonraki bölümde, bu çabalardan kısaca bahsedeceğiz.

102 BM Genel Sekreteri'nin 2011'de yapılan Dünya Yaşlanma Konferansı için hazırladığı takip raporu.

103 17 Mayıs Derneği, Yaşlanıyoruz Lubunya: Anket/Görüşmeler ve Çalışma Raporu, 2022.

104 17 Mayıs Derneği, Yaşlı LGBTİ+'ların Hakları ve Sorunları ile Dünyadan Örnekler, 2021, <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/yasli-lgbti-larin-haklari-ve-sorunlari-ile-dunyadan-ornekler-15-02-2021.pdf> (Erişim tarihi: 21.07.2022).

4. Sivil toplum örgütlerinin yoksulluğa yanıtı

COVID-19 salgınıyla birlikte yoksulluğu daha fazla konuşmaya, daha fazla görmeye başladık ancak yoksullukla ilgili çalışmalarını hak temelli bir yaklaşımla sürdüren örgütler salgından önce de mevcuttu. İhtiyaç Haritası, Çorbada Tuzun Olsun Derneği, Hayata Sarıl Lokantası/Derneği, Açık Alan Derneği/Derin Yoksulluk Ağı bunlardan sadece birkaçı. Öte yandan, salgınla birlikte yoksulluğun boyutunun artması, bu alanda çalışan STÖ'lerin sayısını arttırmakla birlikte, mevcut STÖ'leri yenilikçi işler yapmaya, çalışmalarının hacmini büyütecek ortaklıklar kurmaya ve diğer sivil toplum örgütleriyle işbirlikleri geliştirmeye yöneltti. Örneğin, yoksulluk alanında çalışan örgütlerle yaptığımız toplantıya İhtiyaç Haritası adına katılan bir temsilci, pandeminin ihtiyaçlara etkisini şu şekilde açıklıyor:

"Pandemiyle birlikte hem ihtiyaç sahibi hem de ihtiyaç duyulan ürünlerde büyük artış var. Kooperatifte bunu kurumsal işbirlikleri ile çözmeye çalışıyoruz çünkü destekçilere oranla ihtiyaç sahiplerinin sayısı çok yükseldi. Örgütler, İhtiyaç Haritasını kendi alanlarında yaygınlaştırırsa hem daha fazla ihtiyaç sahibine ulaşmak hem de daha fazla talebi karşılamak mümkün olabilir."

Kooperatif, bu yaklaşımla, her örgütün hedef kitesindeki ihtiyaç sahiplerine ulaşabilmesini mümkün kılabilmek amacıyla başka STÖ'lere yardımcı oluyor. Kendi ihtiyaç haritalarını ve veri tabanlarını oluşturmaları için teknik kapasite desteği sunuyor.

Derin Yoksulluk Ağı, COVID-19 salgınının başında Evden Değiştir Dayanışma Kampanyasını başlatarak çok sayıda destekçinin online market aracılığı ile yoksul hanelere gıda, temel bakım, bebek bezi ve bebek maması gibi temel ihtiyaç malzemelerini ulaştırmasını sağladı. Başta tamamen bireysel desteklerle yürütülen kampanya, kurumsal işbirliklerini de bünyesine katarak devam ediyor. Ağın kampanyayla ilgili her ay yayımladığı raporlar, diğer STÖ'lerle yapılan işbirlikleri ile daha fazla kişiye destek ulaştırılabildiğini gösteriyor.¹⁰⁵

Toplantı yaptığımız örgütler, son dönemde daha fazla yoksul LGBTİ+ ile karşılaşmalarını ve daha fazla LGBTİ+'nın kendilerine başvurduğunu ifade etmişti. Benzer şekilde, psikososyal destek sunan LGBTİ+ örgütleri de artık daha fazla yardım

¹⁰⁵ <https://derinyoksullukagi.org/evdendegistir/> (Erişim tarihi: 23.07.2022).

başvurusu aldıklarını belirtmiş, ancak mevzuat nedeniyle bu konuda bir şey yapamadıklarını belirtmişti. Bu sorunu aşmak için LGBTİ+ örgütlerinin yoksullukla mücadele alanında çalışan örgütlerle daha sık bir araya gelmesi oldukça önemli. Kurulabilecek işbirlikleri, hem yoksullarla çalışan örgütlerin LGBTİ+'ların özgün ihtiyaçlarını öğrenerek daha etkili çözümler üretmelerini hem de LGBTİ+ örgütlerinin mevzuattaki engeller nedeniyle destek alamadığı ihtiyaç sahiplerini doğru kuruluşlara yönlendirmesini sağlayabilir.

LGBTİ+ örgütleri, sınırlı kaynaklarına rağmen artan yoksulluk karşısında LGBTİ+'ları daha güçlü kılmaya yönelik çalışmalar yapıyor. Öncelikle belirtmek gerekir ki, örgütlerin mevzuat nedeniyle maddi destek sağlamakta zorlanmaları yoksullukla mücadele için hiçbir şey yapmadıkları anlamına gelmiyor. Örneğin, 17 Mayıs Derneği, 2020 yılında, COVID-19 salgını nedeniyle yoksullaşma riski yaşayan yedi trans kadına yaşamlarını sürdürebilmeleri ve aktivizme dahil olabilmeleri için yardım sağlayabilmek için Acil Eylem Fonu ile ortak bir çalışma yürüttü.

STÖ'lerin psikososyal ve hukuki destekler ile LGBTİ+ topluluğunu bir araya getiren buluşmaları da yoksulluğu hafifletmeye yönelik hizmetler olarak değerlendirilmek lazım. Birçok LGBTİ+ örgütü, çeşitli kanallar aracılığıyla LGBTİ+'lara ücretsiz psikososyal ve hukuki destek sunuyor. Bu hizmetlerin yanı sıra, 17 Mayıs Derneği, Esenlik Programı kapsamında LGBTİ+ aktivistleri güçlendirecek çeşitli buluşmalar düzenliyor ve ihtiyacı olan aktivistlere ücretsiz psikolojik destek hizmeti sunuyor. Nakdi yardım yapılamasa bile ayrımcılığın etkilerini azaltacak bu hizmetler, nihayetinde LGBTİ+'ların hayatlarına devam etmesini kolaylaştırıyor. Öte yandan, kamu kurumlarında bu hizmetler ya sunulmadığı ya da sunulsa bile yetersiz ve güvensiz olduğu için, örgütlerin verdiği destekler LGBTİ+'ların acil durumlarda başvurabileceği neredeyse tek mekanizmadır. Ayrıca, avukat veya terapistle ücretli çalışacak parası olmayan lubunyalar için örgütlerin sunduğu bu destekler hem adalete erişim hem de sağlık hakkına erişim açısından oldukça değerli.

Örgütlerin belediyelerle işbirliği yaparak LGBTİ+'ların sosyal yardım kapsamına alınmasını sağlaması da bu alanda yapılan önemli çalışmalar arasında yer alıyor. Genç LGBTİ+ Derneği'nin pandemi sürecinde İzmir Büyükşehir Belediyesi ile yaptığı işbirliği, bunlara örnek gösterilebilir. Bu işbirliği sayesinde büyük bir kısmı trans seks işçisi kadınlardan ve mültecilerden oluşan LGBTİ+'lar, hem pandemi başında dağıtılan yardımlardan hem de son dönemdeki ekonomik kriz nedeniyle başlatılan kara kış destek hattından yararlandırıldı. Belediyelerin LGBTİ+'lar için ve onlarla birlikte çalışmaktan kaçınmasına veya bu çalışmaları genellikle kapalı kapılar ardında ve duyurmadan yapmayı tercih etmesine rağmen bu girişimleri zorlamak ve diğer şehirlere yaygınlaştırmak gerekir.

Derneklerin sunduğu hizmetlerin yanında, LGBTİ+'ların başlattığı bazı dayanışma girişimlerinden söz edebiliriz. Mesela adını 2016 yılında nefret cinayeti sonucu hayatını kaybeden trans aktivist Hande Kader'den alan Hande Kader Dayanışması, üniversitede okuyan ve belirli kriterleri sağlayan trans öğrencilere burs veren bir oluşum. Aynı zamanda sosyal medya üzerinden tek seferlik acil ihtiyaçların (kira, fatura, erzak, kitap, kıyafet+vb.) toplanmasına yardımcı oluyor ve kalacak yer, iş gibi ihtiyaçların duyurusunu yapıyorlar. Girişim, ayrıca, hak ihlaline uğrayanları da LGBTİ+ örgütlerine yönlendiriyor.

Hande Kader Dayanışmasını başlatanlar, translara verdikleri bursu "gasbedilen hakkın minik bir iadesi" olarak tanımlamıştı.¹⁰⁶ Dayanışmanın sınırlı kaynaklarıyla sağladığı maddi destek, transların aile olmadan da eğitime devam etmesini biraz daha olanaklı kılıyor. Çünkü trans aktivistlerle yaptığımız toplantıya dayanışma adına katılan temsilcinin de belirttiği gibi:

Parayı biraz az düşünmek insanların eğitim hayatını etkiliyor. Ufak da olsa maddi imkan sağlayalım ki en azından maddi zorlukları düşünmesin ve iş bulma ihtimali birazcık daha artabilsin.

Son dönemde başlatılan bir diğer girişim de Hormona Erişim Kampanyası.¹⁰⁷ Bir grup transın başlattığı kampanya, trans uyum süreci için hayati önemde olan cinsiyet hormonlarına erişimdeki zorlukları görünür kılmaya çalışıyor. Kampanya, yetkililerin ve ilaç şirketlerinin hormonların hem fiziksel olarak bulunamaması hem de fiyatlarının artması karşısında somut adımlar atmasını talep ediyor.

Örgütler, maddi desteğin yanı sıra, kişilerin kendi hayatlarını yönetebilecekleri araçları ve kendi üretim alanlarını kurabilecekleri alternatifleri de geliştirmeye çalışıyor. Örneğin, 17 Mayıs Derneği, LGBTİ+'ların iş bulmalarını kolaylaştıracak beceriler elde etmeleri için 2021 yılında "İş Hayatına Hazırlık" atölyeleri düzenlemiştir.¹⁰⁸ LGBTİ+ örgütleriyle yaptığımız toplantıda, LGBTİ+'ları yoksulluktan çıkaracak bu gibi araçları düşünmeye devam etmek gerektiği vurgulandı. SPÖD'u temsil eden katılımcı, LGBTİ+ topluluğunun geçmiş girişimlerini hatırlatarak örgütlerin hali hazırda yaptığı veya planladığı çalışmalarını yoksulluk açısından ele almak gerektiğini ifade etti:

106 <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/258680-hande-kader-dayanismasi-gasp-edilen-hakkin-minik-bir-iadesi> (Erişim tarihi: 23.07.2022).

107 https://twitter.com/Hormona_erisim ve <https://catlakzemin.com/hormona-erisim-haktir-hormona-erisim-kampanyasi-ile-soylesi/> (Erişim tarihi: 23.07.2022).

108 <https://www.17mayis.org/haber-duyuru/is-hayatina-hazirlik-atolyesi-ve-workshoplari-tamamlandi-04-10-2021> (Erişim tarihi: 23.07.2022).

"Geçmişte örgütler, meslek edindirme kursları düzenlemek, cafe açmak, LG-BTİ+'ları istihdam etmesi için şirketlerle konuşmak, sığınma evi ve huzurevi açmak gibi meseleleri konuşurdu ama bunların hiçbiri yoksulluğun çözümüne dair meselelermiş gibi ele alınmazdı. Belki artık bu konuları daha ciddi ve kapsamlı bir şekilde ele alıp yapısal çözümler düşünmek gerekir."

Artan yoksulluğa yanıt vermek için yürütülen çalışmalara rağmen bu raporun hazırlıkları kapsamında görüştüğümüz STÖ'lerin tamamı, sivil toplumun yoksulluğa çözüm bulmasının ve tek başına bu sorunun üstesinden gelmesinin mümkün olmadığı konusunda hemfikir. LGBTİ+ örgütleriyle yaptığımız toplantıda Pozitif Alan'ı temsil eden katılımcı, özellikle LGBTİ+ topluluğunun yapabileceklerinin çok daha sınırlı olduğuna dikkat çekiyor:

Son dönemde örgütler ve girişimler kendi içlerine dayanışma ağları oluşturdu ve lubunyalara kira, sağlık gideri gibi ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştı. Ancak bunlar, o sırada sorunu çözse de etkisi konusunda soru işaretleri var. Bunların hiçbiri yoksulluğu ortadan kaldırmak için doğru ve yeterli çalışmalar olmadı. Ayrıca, sosyal devletin sorumluluğunu LGBTİ+'lara yüklemek doğru bir yaklaşım değil. LGBTİ+ yoksulluğu, topluluk içinde çözülebilecek bir sorun değil çünkü üst düzey geliri olan LGBTİ+'larla hareketin doğrudan bağlantısı yok. Dolayısıyla, geline nokta yoksul LGBTİ+'lar daha yoksul LGBTİ+'lara yardım ederek devasa bir yoksullukla mücadele etmeye çalışıyor.

Dolayısıyla, yoksulluğun ortadan kaldırılmasından sorumlu olan kamu kurumlarını ve yerel yönetimleri LGBTİ+'lar için adım atmaya zorlamak lazım. Ayrıca, bir örgütün her sorunu çözemeyeceğini düşündüğümüzde, yoksullukla mücadele alanında çalışan diğer örgütlerle ortak çalışmak ve düzenli iletişim halinde olmak gerekiyor.

5. Sonuç

Elinizdeki raporun hazırlanma fikri, ülkede artan ve yaygınlaşan yoksulluğun içinde LGBTİ+'ların nerede yer aldığına dair merakımıza dayanıyor. Süreç içinde farklı örgütler ve gruplarla yaptığımız görüşmeler ve incelediğimiz kaynaklar, Türkiye'nin genelinde olduğu gibi LGBTİ+ toplumunda da büyük bir yoksullaşmanın olduğunu ve buna dair hızla adım atmak gerektiğini gösterdi.

Bu yayınla esas olarak sorunu tespit etmeyi hedeflemiştik ve açığa çıkan temel sorun şu: Her gün uğradıkları ayrımcılık, hem LGBTİ+'ları yoksulluğa yaklaştırıyor hem de yoksul olan LGBTİ+'ların bu yoksulluktan kurtulmak için gerekli araçlara erişimini engelliyor. Bunun önüne geçmek için yapılacakların başında eşitlikçi, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığı yasaklayan ve LGBTİ+'ları gören bir ayrımcılıkla mücadele yasası geliyor. Çünkü böyle bir yasa olmadığı müddetçe ister kamu sektörü ve özel sektörde olsun ister sokakta olsun, herkes kendinde LGBTİ+'lara ayrımcılık yapma gücünü bulabiliyor. Ayrıca, kendilerini koruyan düzenlemeler olmadığı için LGBTİ+'lar ayrımcılığa uğrayacakları düşüncesiyle destek programlarına başvurmaktan kaçınıyor. Ek olarak, LGBTİ+'ların eşitliğini kabul eden temel bir kanun sağlık, eğitim, istihdam, barınma, sosyal koruma, yoksullukla mücadele gibi politika alanlarında LGBTİ+ haklarının ana akımlaştırılmasının önünü açar. Ancak bu şekilde LGBTİ+'lar, ayrımcılığa uğramayacağını bilerek destek mekanizmalarına başvurabilir.

Yaptığımız toplantılarda insan hakları ihlallerini yoksullukla bağlantılı bir kavram olarak ele almanın LGBTİ+ örgütleri için yeni bir şey olduğunu fark ettik. Bu konuda daha fazla çalışmaya ve öğrenmeye ihtiyaç duyulduğunu anladık. Öte yandan, ihtiyaçlar o kadar hızla artıyor ve yoksulluk o kadar hızlı bir şekilde gündemimize giriyor ki bunları öğrenmek için çok da fazla vakit kaybetmemek gerektiğini, çeşitli araçlar oluşturmak, çeşitli iş birlikleri kurmak gerektiğini, bunları erteleme-
mek gerektiğini de öğrendik. Ancak bunları söylerken, sivil toplum örgütlerinin öz kaynaklarını yaratmakla ilgili yaşadığı sorunların da farkındayız. Dolayısıyla, hibe veren kuruluşların, hibeleri planlarken medeni ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar arasındaki dengeyi gözetmesi ve LGBTİ+ örgütlerinin bireylerin yoksulluğunu gidermeye yönelik girişimlerini desteklemesi gerekir.

Sivil toplum örgütleri, bu alanda çalışırken yoksulluğu önlemenin ve ortadan kaldırmanın öncelikle devletin görevi olduğunu unutmamalı. LGBTİ+ hareketi içinde güçlü bir destek ve dayanışma sistemi olsa da STÖ'lerin yapabilecekleri sınırlı.

Bu sınırlılık içinde yapılabilecek öncelikli işler, araştırmalarımızda ve hak savunuculuğu faaliyetlerimizde medeni ve siyasal hakların yanında ekonomik, sosyal ve kültürel haklara, yani yoksullukla ilgili konulara da yer vermek, LGBTİ+'ları yoksulluktan koruyacak stratejileri düşünmek ve kamu kurumlarına bu yönde çağrı yapmaktır.